

№ 10 (200) Жовтень 2012

Здано до друку 01.10.2012 р.

Засновник і видавець: Національний банк України

Адреса: вул. Інститутська, 9,
Київ-601, 01601, Україна

Журнал зареєстровано Держкомвидавком України
09.06.1994 р., свідоцтво KB № 691

Постановою президії ВАК України
від 10.02.2010 р. № 1-05/1
журнал "Вісник Національного банку України"
внесено до "Переліку
наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних
робіт на здобуття наукових ступенів доктора
і кандидата наук" (економічні науки)

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного економічного
університету ім. Вадима Гетьмана та
Вченою радою Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)

Видається у комплекті з електронною версією
на CD-диску додатка "Законодавчі
і нормативні акти з банківської діяльності"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
тел./факси: (044) 524-96-25, 525-38-25
тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 527-31-77
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http://www.bank.gov.ua

Передплатний індекс 74132

© Національний банк України, 2012

ВІСНИК

Національного банку України

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року

ЗМІСТ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

Звернення Голови Національного банку України Сергія Арбузова	3
Звернення Прем'єр-міністра України Миколи Азарова	4
Звернення Голови Ради Національного банку України Ігоря Прасолова	5
Ю.Колобов Журнал, якому довіряють фінансисти	6
П.Порошенко Надійний путівник для банкірів	7
Л.Патрікач 200 номерів – і десятки відкриттів, сотні досліджень, тисячі сторінок мудрих думок... ..	8
Слова вітання	9

МАКРОЕКОНОМІКА

О.Петрик, А.Даниленко Інфляційне таргетування після кризи: міжнародний досвід	15
Д.Крохмалюк Методи і моделі фінансового забезпечення сталого економічного розвитку	48

БАНКИ УКРАЇНИ

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у серпні 2012 р.	19
О.Заруцька Обґрунтування підходу до масштабного розподілу банків України на основі структурно-функціональних груп	20
Н.Ізюмцева, Д.Кац Вплив корпоративної культури на діяльність банківської установи	25
Н.Циганова, Т.Шалига Дистанційний банкінг як інноваційна конкурентна перевага на ринку фінансових послуг	30

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КІРСЄВ О.І. (голова)	ПАТРИКАЦ Л.М.
БАЖАЛ Ю.М.	ПЕТРИК О.І.
БАРАНОВСЬКИЙ О.І.	РАЙЗЕР Мартін
БОРОВЕЦЬКИЙ Ришард	РАЄВСЬКИЙ К.Є.
ВОЖЖОВ А.П.	РИЧАКІВСЬКА В.І.
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.	САВЛУК М.І.
ГЕЄЦЬ В.М.	СЕНИЦЬ П.М.
ГРУШКО В.І.	СМОВЖЕНКО Т.С.
КОЗЬМЕНКО С.М.	СТЕЛМАХ В.С.
КРОТЮК В.Л.	СТЕПАНЕНКО А.І.
КРУГЛИК С.В.	ТРИДІД О.М.
ЛЮТИЙ І.О.	ШАРОВ О.М.
МІТТНІК Стефан	ШЕВЧУК А.В.
МІЩЕНКО В.І.	ШУЛЬГА Н.П.
МОРОЗ А.М.	ШУМИЛО І.А.

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор	ПАТРИКАЦ Л.М.
Заступник головного редактора	КРОХМАЛЮК Д.І.
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник НБУ"	ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В.
Заступник начальника відділу	ЗАЄЦЬ О.С.
Редактори:	МАТВІЙЧУК Ю.Г., ПАЦЕРА М.М.
Відповідальний секретар	ЛІПІНСЬКА С.М.
Головний художник	КОЗИЦЬКА С.Г.
Дизайнер	ХАРУК О.В.
Коректор	ТРИФОНОВА О.М.
Оператор	ЛИТВИНОВА Н.В.
Реклама:	ГРИЦЕНКО М.Р.
Розповсюдження:	ТРИКІША А.І.
Фото:	КРОХМАЛЮК Д.І., НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.
Черговий редактор	ПАЦЕРА М.М.

Дизайн: редакція періодичних видань НБУ
Надруковано з готового оригінал-макета
відділом забезпечення
друкованою продукцією
головного управління
господарського забезпечення
Національного банку України

Адреса друкарні:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8
Друк на цифровому обладнанні
Фіз. друк. арк. 9.0
Умовн. друк. арк. 9.0
Обл.-вид. арк. 13.1

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі,
посилає на "Вісник Національного банку України"
обов'язково.

Редакція може публікувати матеріали
в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.
Відповідальність за точність викладених фактів
несе автор, а за зміст рекламних матеріалів –
рекламодавець.

Б.Самородов

Моніторинг підвищення рейтингу банку на основі оптимізації
його фінансових показників 36

М.Гриценко

Університет банківської справи та прес-служба НБУ –
серед переможців конкурсів журналу "Банкирь" 59

Основні показники діяльності банків України на 1 вересня 2012 року 67

Доповнення до Переліку осіб, які мають сертифікати
Національного банку України на право здійснення функцій
тимчасового адміністратора та ліквідатора банків,
внесені у серпні – вересні 2012 р. (за станом на 15.09.2012 р.) 69

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

О.Боришкевич

Міжнародний рух капіталу та проблеми зовнішньої заборгованості 40

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

О.Пластун

Оцінка реакції біржових ринків на форс-мажорні ситуації 52

Ринок державних цінних паперів України у серпні 2012 року 65

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України
у серпні 2012 року 68

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют,
який встановлюється Національним банком України
один раз на місяць (за серпень 2012 року) 69

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют,
який встановлюється Національним банком України
щоденно (за серпень 2012 року) 70

БАНКНОТИ І МОНЕТИ

Про введення в обіг пам'ятної монети "Паралімпійські ігри" 60

Про введення в обіг пам'ятних монет "Античне судноплавство" 61

Про введення в обіг пам'ятних монет "1 800 років м. Судаку" 61

Про введення в обіг пам'ятної монети "Михайло Кравчук" 62

НОВІ КНИГИ

В.Міщенко

Монографія на виклики сьогодення 63

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

Ю.Матвійчук

Українська молодь опановує фінансову грамотність 64

АНОТАЦІЇ 72

**“ВІСНИК НБУ”:
200-Й НОМЕР**

*Редакційній колегії,
творчому колективу,
читачам журналу
“Вісник Національного банку України”*

Шановні колеги, друзі!

Щиро вітаю з виходом у світ двохсотого номера науково-практичного журналу “Вісник Національного банку України”, який можна по праву назвати надійним джерелом якісної та достовірної інформації, справжньою енциклопедією банківської справи.

Часопис утвердився як невід’ємна складова інформаційних ресурсів Національного банку, він виконує важливу функцію інформування професійного середовища й громадськості про основні напрями грошово-кредитної політики, сучасного стану та перспектив розвитку банківської системи і фінансового ринку України. Велику роль відіграє “Вісник Національного банку України” в питанні підвищення фінансової культури та грамотності.

Журнал “Вісник Національного банку України” – це трибуна для фахівців центрального та комерційних банків, експертів і аналітиків, науковців, дослідників. Широкий спектр питань, які висвітлюються на сторінках “Вісника Національного банку України”, глибина досліджуваних проблем, аргументованість і виваженість оцінок, обґрунтованість прогнозів виокремлюють видання з-поміж аналогічних. Свідченням високого рівня публікацій є позитивні відгуки читачів, зростання їх кількості.

Упевнений, що часопис і надалі якісно та ґрунтовно висвітлюватиме основні аспекти діяльності Національного банку та банківської системи України, розширюватиме тематичний спектр, читацьку аудиторію. Бажаю редакційному колективу досягнути на цьому шляху нових вагомих результатів, примножити пошану і визнання. Зичу творчої наснаги, цілеспрямованості, наполегливості, віри у власні сили. Нехай “Вісник Національного банку України” завжди буде взірцевим виданням, еталоном компетентності і достовірності!

**Голова
Національного банку України**

Сергій Арбузов

**"ВІСНИК НБУ":
200-Й НОМЕР**

*Редакції науково-практичного журналу
Національного банку України*

Шановні друзі!

Щиро вітаю вас з виходом у світ ювілейного 200-го номера журналу "Вісник Національного банку України".

Висвітлюючи усі аспекти діяльності НБУ і банківської системи України в цілому, аналізуючи широке коло питань методології та практики банківської справи, актуальні проблеми макроекономіки та фінансово-кредитних відносин, ваш часопис активно сприяє важливій місії Національного банку щодо забезпечення стабільності вітчизняної валюти, розвитку кредитно-банківської сфери української економіки.

Особливої уваги заслуговує ваша копітка робота у справі подолання наслідків фінансової кризи, повернення довіри громадян та господарюючих суб'єктів до національної банківської системи.

Переконаний, авторитет вашого видання та професіоналізм авторського колективу і надалі працюватимуть на благо українського народу, в ім'я України.

Від усієї душі бажаю редакційному колективу нових успіхів, вагомих професійних здобутків та творчої невтомності.

**З повагою
Прем'єр-міністр України**

Микола Азаров

*Редакції
періодичних видань
Національного банку України*

Шановні друзі!

Щиро вітаю колектив редакції періодичних видань Національного банку України, авторів та читачів із виходом у світ ювілейного 200-го номера журналу “Вісник Національного банку України”!

Уже майже два десятиріччя високопрофесійний та інтелектуальний, працьовитий і дружний колектив редакції періодичних видань Національного банку України успішно виконує покладені на нього завдання, об’єктивно та достовірно висвітлює проблемні питання банківської та фінансової сфери України, щомісяця презентуючи читачам черговий номер журналу “Вісник Національного банку України”.

Продовжуючи кращі традиції вітчизняної і світової журналістики, завдяки своїй щоденній наполегливій праці, відданості справі, професійному та відповідальному ставленню до роботи колектив редакції здобув широке визнання і довіру представників банківського співтовариства, численної армії читачів і шанувальників журналу.

Упевнений, що ваша праця і надалі сприятиме зміцненню фінансової системи нашої держави.

Бажаю колективу редакції творчого натхнення та подальших успіхів у застосуванні сучасної наукової думки в ім’я розвитку банківської системи України.

Зичу всім авторам та читачам журналу “Вісник Національного банку України” доброго здоров’я, щедрої долі, творчої наснаги, щастя і радості!

Нехай добре самопочуття і гарний настрій постійно супроводжують вас!

З повагою

**Голова Ради
Національного банку України**

Ігор Прасолов

Журнал, якому довіряють фінансисти

У кожному номері журналу “Вісник Національного банку України” є цікаві актуальні публікації, які дають змогу тримати руку на пульсі важливих подій у банківській системі, аналізувати й прогнозувати стан розвитку фінансового ринку, отримувати достовірні макропоказники й індикатори. Компетентність, достовірність та аналітичність є найважливішими рисами журналу як фахового високоякісного видання.

Часопис має репутацію надійного першоджерела, його з інтересом читають як досвідчені професіонали – банкіри та фінансисти, так і науковці, аспіранти, студенти. Це свідчить про широкий тематичний спектр, теоретичну глибину, практичну цінність, енциклопедичну змістовність видання.

Експерти цінують публікації у “Віснику Національного банку України”, адже вони допомагають глибше зрозуміти сутність явищ сучасної економіки, специфіку функціонування банківської та фінансової систем, містять обґрунтовані висновки та зважені пропозиції.

Чимало фахівців та науковців працювали і професійно зростали разом із “Вісником Національного банку України”, були і є його постійними авторами та читачами. Це єдина велика родина, яка працює для розвитку економіки держави, зміцнення її банківського та фінансового секторів.

Зичу творчому колективу **й надалі** послідовно і наполегливо висвітлювати найскладніші проблеми сучасного фінансового ринку, розширювати коло шанувальників журналу, примножувати аудиторію. Нехай журнал стане для кожного читача вікном у широкий світ фінансів, настільною енциклопедією банківської справи, джерелом ексклюзивної інформації, незамінним порадником та консультантом!

Міністр фінансів України

Юрій Колобов

"ВІСНИК НБУ":
200-Й НОМЕР

Надійний путівник для банкірів

Дорогі читачі!

Радий вітати вас, а також усіх авторів, науковців, працівників банківської сфери та редакцію з виходом у світ ювілейного, 200-го номера журналу "Вісник Національного банку України". Перекоаний, що за цей час видання стало надійним і фаховим путівником для всіх спеціалістів, які працюють чи мають відношення до фінансово-банківської сфери, та якісним орієнтиром для тих, хто прагне здобути фінансову освіту.

В умовах сьогодення питання стабільності банківської системи є пріоритетом розвитку економіки для будь-якої держави. Саме тому знання норм та правил роботи фінансового сектору мають стати доступними якомога більшому колу громадян, адже це дасть змогу фахово вирішувати поточні питання із застосуванням усіх можливостей фінансових інституцій.

Упевнений, що видання Національного банку України відіграє позитивну роль у зміцненні фінансової системи та у підвищенні рівня фінансової науки.

Бажаю редакції "Вісника НБУ" цікавих проектів, творчих досягнень, збільшення тиражу, а читачам – здоров'я, добробуту і фінансового зростання.

З повагою

**Міністр економічного розвитку
та торгівлі України**

Петро Порошенко

Думка редактора/

200 номерів – і десятки відкриттів, сотні досліджень, тисячі сторінок мудрих думок...

Понад сімнадцять років тому, 31 березня 1995 року, вийшов у світ перший номер журналу “Вісник Національного банку України”. Сьогодні ви тримаєте в руках 200-й номер часопису. Започаткований як проєкт Національного банку України, “Вісник НБУ” з перших випусків сміливо розширив межі вузьковідомчого видання. Творчий колектив, редколегія журналу одразу високо підняли планку вимогливості до себе й авторів, аби публікації вирізнялися новизною, актуальністю, бездоганною стилістикою української мови. Гортаючи підшивку, яка ледве вміщується на кількох полицях шафи, повертаєшся в історію. З фотографій на нас дивляться молоді люди, які колись уперше надрукували свої статті на сторінках фахового видання. Сьогодні це – шановані науковці, доктори наук, керівники банків, директори департаментів центрального банку держави.

Усього на чотири роки наш журнал молодший від самого Національного банку. Тож закономірно, що всі віхи становлення НБУ, багатогранна динамічна історія поступу банківської системи України, основні її періоди, видатні персоналії банківництва закарбовано на його сторінках. Адже тематична спрямованість публікацій “Вісника” – висвітлення питань методології та практики банківської справи, актуальних проблем макроекономіки та фінансово-кредитних відносин, економічної освіти, утвердження в суспільстві позитивного іміджу НБУ як стабільної, транспарентної установи, що відстоює національні економічні інтереси.

Разом із “Вісником” неважко простежити і кар’єрне зростання багатьох наших активних авторів. Ще десять – п’ятнадцять років тому – аспірант, а нині – доктор наук, професор, заступник директора інституту з наукової роботи чи завідувач кафедри. Ще вчора – економіст першої категорії, а ось уже друкуємо дослідження, главу з монографії, яку автор представляв під час захисту на звання доктора наук...

Фактично журнал є унікальним часописом вітчизняного банківництва, трибуною для науковців, банкірів, аналітиків – усіх, кого Національний банк запрошує висловити свої думки, розробки, передбачення. Мені нерідко доводиться спілкуватися з банкірами, викладачами економічних вузів, студентами. Усім по-різному потрібен наш “Вісник”. Банкірську практику важливо достеменно з’ясувати всі нюанси нової інструкції – і його найбільше цікавлять коментарі фахівців. Науковці черпають із “Вісника” найцікавіше для своїх лекцій. Для студентів він став найзатребуванішим підручником, без якого, по суті, не обходиться робота ні над курсовою, ні над магістерською. А керівники банків ретельно відстежують рейтинги, вивчаючи табличні матеріали щодо структури активів, зобов’язань, власного капіталу, прибутків і збитків, які друкуються у “Віснику НБУ” щокварталу, і “приміряють” до своїх установ новітні моделі розвитку, вперше оприлюднені на сторінках фахового видання. Отже, “Вісник НБУ” в підсумку – і літописець, і потужне джерело інформації.

Завдяки постійній підтримці керівництва Національного банку, розумінню ним наших проблем і бажання рухатися вперед, творчому сприянню наших авторів – провідних учених, досвідчених банкірів, теоретиків банківської справи, завдяки редколегії, до складу якої входять 18 докторів і 6 кандидатів наук, завдяки дружній професійній команді редакції, де працюють 9 членів Національної спілки журналістів України, один член Національної спілки письменників України, один член Національної спілки художників-графіків, де половина працівників, крім гуманітарної, мають ще й вищу економічну освіту, – журнал не втрачає провідних позицій на ринку ділової преси, працює стабільно, надійно, примножуючи авторитет і популярність.

Хочу зазначити, що колектив редакції, який складається з 21 особи, крім “Вісника НБУ”, готує до друку ще вісім офіційних видань Національного банку України. По-перше, це два додатки до “Вісника НБУ” – щомісячний збірник “Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності” на CD-диску, який виходить у комплекті з самим журналом, та щорічний інформаційно-довідковий журнал “Банкноти і монети України” (україно-англомовне видання). А по-друге, редакція спільно з департаментом статистики та звітності і департаментом платіжного балансу готує ще такі періодичні видання, як “Бюлетень Національного банку України”, “Bulletin of the National Bank of Ukraine”, “Платіжний баланс і зовнішній борг України”, “Ukraine: Balance of Payments and External Debt”. Сфера відповідальності редакції періодичних видань поширюється також на підготовку до друку “Річного звіту Національного банку України” та “Annual Report of the National Bank of Ukraine”.

І все-таки, повертаючись до нашого іменинника, скажу відверто: для мене особисто “Вісник НБУ” – це не просто 72 полоси журналу. Це наче живий організм, який об’єднує навколо себе великий авторський і читачий загал людей, котрі разом із “Вісником” організовують засідання круглих столів, жваво дискутують, проводять виїзні засідання редакції в регіонах... “Вісник НБУ” не обмежується лише публікаціями на своїх сторінках. Він підтримує потужні проєкти Університету банківської справи НБУ, зокрема такі, як “Ощадна справа в Україні”, “Корпоративна соціальна відповідальність бізнесу”, “Соціальна природа грошей”, “Фінансова грамотність”. Нещодавно вийшла у світ підготовлена університетом книга “Історія Національного банку України: віхи поступу”. Скільки подій за двадцятирічну історію Національного банку нагадав зі своїх сторінок “Вісник НБУ”! А який масив добротного ілюстративного матеріалу, оприлюдненого у “Віснику”, було використано в першій в Україні “Енциклопедії банківської справи України”! До речі, до її створення активно залучалися як журналісти, так і художники-дизайнери редакції. Свій внесок зробили ми й у підготовку до друку та ілюстративне наповнення книги “Гроші України”, багатьох інших знакових видань.

Одне слово, журнал із поважним номером “200” сьогодні об’єднує сотні людей, і не лише в Україні. Така його місія: єднати людей, причетних до економіки, науки, банківництва, відкривати нові таланти, підтримувати свіжі ідеї, вести літопис...

Людмила Патріац,
головний редактор
журналу “Вісник НБУ”.

Слова вітання

*Журналу притаманна насиченість
матеріалами прикладного характеру*

Щиро вітаю всіх банківських працівників, колектив редакції “Вісника Національного банку України” та його постійних читачів з виходом у світ ювілейного номера журналу.

З часу появи першого номера видання постійно примножувало свою ділову репутацію, дедалі більше завойовувало шану серед широкого кола читачів — науковців і освітян, управлінців і практиків банківської діяльності.

Журнал вирізняється високим професіоналізмом публікацій та інноваційними підходами до висвітлення питань діяльності Національного банку України, розвитку грошово-кредитного ринку України та застосування нових технологій у банківській діяльності. “Вісник Національного банку України” став своєрідним містком між регулятором грошово-кредитного ринку і банками України, між банкірами-практиками і здобувачами фінансової освіти.

Виданню притаманна насиченість цікавими публікаціями прикладного характеру та глибоке теоретичне осмислення вітчизняних реалій у сфері економіки та фінансів. Колектив журналу оперативно реагує на важливі події у розвитку банківської системи і грошово-кредитного ринку України, у часописі фахівців завжди можуть знайти актуальну й об’єктивну інформацію. “Вісник Національного банку України” науковці та спеціалісти по праву вважають літописом грошово-кредитної політики і банківської справи в Україні.

Читачі журналу мають нагоду поглибити свої знання з питань розвитку фінансової системи України і банківської діяльності, що дає їм змогу адекватно оцінювати поточну ситуацію та прогнозувати розвиток подій у майбутньому.

Завдяки наполегливій невтомній праці редакційного колективу і таланту авторів журналу видання користується великим авторитетом серед наукової інтелігенції України, працівників органів державного управління, банкірів-практиків, студентів та всіх тих, хто прагне до самовдосконалення і здобуття нових знань.

Щиро зичу всім творцям і читачам авторитетного видання добра, здоров’я, натхнення, наснаги, щастя і нових творчих здобутків в ім’я розквіту нашої держави.

Валерій Гесць,

*віце-президент Національної академії наук України,
директор Державної установи “Інститут економіки та
прогнозування Національної академії наук України”.*

Провідний економічний журнал

“Вісник Національного банку України” по праву вважається провідним економічним журналом, проблематика публікацій якого виходить далеко за межі суто банківської тематики. І це природно. Грошам належить провідне місце в теорії економічних відносин. Гроші, писав з цього приводу А.Маршалл, завжди визначали головний стрижень, навколо якого концентрувала свою увагу економічна наука. Таким стрижнем теорія грошей є й тепер. Акцентую на цьому увагу, щоб підкреслити особливу значущість теоретичного блоку питань, які аналізуються на шпальтах журналу. Вважаю, що часопис веде цю проблематику достатньо кваліфіковано. Свідчення тому — численні від-

гуки на публікації, в тому числі й ті, що вийшли з-під мого пера.

Інший аспект цього питання — необхідність розширення читачької аудиторії журналу. Йдеться не лише про фахівців банківської справи, а й про економістів іншого профілю. Тираж журналу має бути набагато більшим. Окрім передплати, він має розповсюджуватися й у роздріб. На моє переконання, вирішення цього питання є дуже важливим.

Щиро бажаю працівникам журналу “Вісник Національного банку України” творчій наснаги та нових успіхів у роботі!

Анатолій Гальчинський,

*доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту світової економіки і міжнародних відносин
Національної академії наук України,
Голова Ради НБУ в 2000–2004 рр.*

*Головний професійний журнал банкірів
та економістів*

Сердечно вітаю творчий колектив “Вісника Національного банку України” з приємною подією — виходом двохсотого номера!

“Вісник” достойно пройшов випробування часом. Завдяки вашим плідним зусиллям ось уже 17 років ми маємо можливість читати провідний вітчизняний банківський часопис. “Вісник” — головний професійний журнал банкірів та економістів, усіх, хто цікавиться життям фінансово-

ВІТАЛЬНА ТЕЛЕГРАМА

Щиро вітаю колектив редакції у зв'язку з виходом 200-го номера журналу “Вісник НБУ”. Зичу творчій наснаги, високих досягнень наукової думки, невичерпної енергії у реалізації всіх започаткованих редакційних справ, вдячних читачів, ініціативних авторів та актуальних публікацій.

Ваше видання завжди підтримувало новаторський підхід молодого покоління банкірів, початкуючих науковців. Водночас “Вісник НБУ” традиційно є трибуною для провідних учених і практиків, керівників фінансово-економічної галузі держави. 200 номерів актуальної науково-практичної, дуже часто ексклюзивної інформації — це вагоме надбання, золотий ужиток редакційного колективу.

Євстахія Лехіцька,

*начальник Головного управління
Національного банку України
по м. Києву і Київській області.*

банківської сфери. Незаперечні його переваги — актуальність тематики, глибокий аналітичний підхід до висвітлення проблем і пошуку перспектив розвитку вітчизняної банківської системи, поліграфічна вишуканість.

Упевнений, що “Вісник” і надалі залишатиметься “на хвилі” сучасного банківського життя, буде провідником прогресивних ідей, пошуків та рішень, цінним джерелом корисної для всіх нас інформації, адже досвіду і таланту для цього у колективу редакції не позичати.

З повагою

Сергій Подрезов,
голова правління Ощадбанку.

Літопис становлення й розвитку банківської системи України

*Засновникам, колективу редакції,
читачам журналу “Вісник Національного банку
України”*

Широ вітаю з виходом ювілейного, 200-го числа журналу! Завдяки високопрофесійному рівню наукових публікацій, актуальності порушених проблем, творчому підходу колективу до висвітлення широкого кола питань банківської діяльності журнал за короткий проміжок часу завоював довіру всієї вітчизняної фінансово-банківської спільноти і став своєрідним літописом становлення й розвитку банківської системи України.

Кожного разу, гортаючи свіжий примірник улюбленого видання, читачі не лише отримують різнопланову аналітичну інформацію, що висвітлює багатогранну діяльність НБУ, здобутки провідних банків, досвід кращих банківських фахівців, а й знаходять новітні ідеї щодо напрямів і способів розвитку фінансового обслуговування клієнтів.

Численні поціновувачі журналу відзначають також енциклопедичний зміст багатьох публікацій, прагнення до інновацій, сміливість у висвітленні гострих питань банківської діяльності та економічного розвитку держави.

Редакція постійно прагне до розширення тематичних рамок журналу і кола своїх читачів. У результаті на його сторінках аналізуються не лише суто банківські питання, а й широкий спектр актуальних проблем розвитку економіки України. Журнал — одне з найперших економічних видань країни, яке сміливо вийшло на простори Інтернету.

Необхідно також відзначити високий демократизм часопису — на його сторінках знаходиться місце не лише для публікацій маститих учених, відомих політиків, високих урядовців і провідних банківських фахівців, а й для новаторських праць студентів, молодих учених і банкірів-початківців.

Бажаю журналу й надалі бути високоавторитетним виданням, що пропагує надбання вітчизняної банківської системи, поширює фінансово-економічну інформацію про Україну в світі!

Хочу побажати творчому колективу часопису “Вісник НБУ” наснаги, нових досягнень на шляху професійного зростання, звернення задумів, численних прихильників, міцного здоров'я, нових здобутків і починань та вписати ще не одну сторінку у фінансово-економічний літопис нашої держави!

Роман Шпек,
член Ради Національного банку України,
радник Президента України.

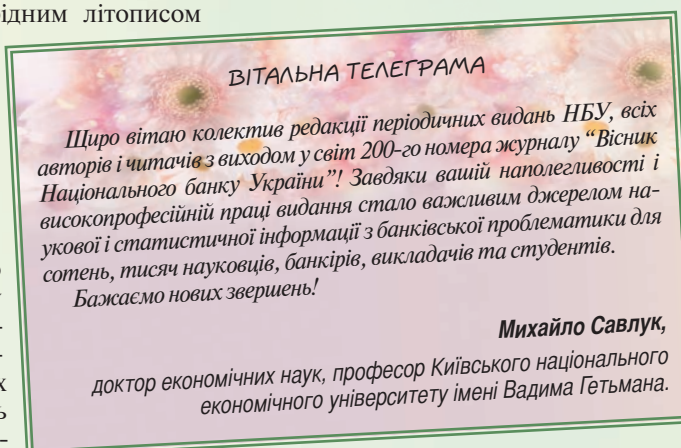
Журнал вирізняється фаховістю матеріалів

Дозвольте від імені Незалежної асоціації банків України, АБ “Укргазбанк” і від себе особисто привітати високоповажну редколегію і дружний колектив “Вісника Національного банку України” з виходом 200-го номера видання! “Вісник Національного банку України” з першого ж випуску вирізнявся всебічністю підходів, широтою мислення і фаховістю своїх матеріалів. Цієї традиції, закладеної при заснуванні видання, редакція гідно дотримується й донині.

Саме з “Вісника Національного банку України” учасники фінансового ринку завжди черпали найсвіжіші й найповніші новини, офіційні повідомлення, статистичні дані та аналітичні матеріали. На сторінках видання ми завжди могли ознайомитися з думками керівництва Національного банку України на актуальні й гострі для всього сектору теми.

За плечима у редколегії та колективу журналу вже 200 номерів. Та попереду — ще більше важливої й копіткої роботи. Ми бажаємо вам витримувати високий рівень, взятий при народженні видання, подальших творчих успіхів і професійних звершень!

Сергій Мамедов,
виконавчий директор
Незалежної асоціації банків України (НАБУ),
голова правління АБ “Укргазбанк”.

Дослідження, що сприяють інтеграції

Україна знаходиться на етапі економічної та фінансової інтеграції до Європейського Союзу. Важливими складовими цього процесу є теоретичне обґрунтування та обмін досвідом, зокрема на шпальтах журналу “Вісник Національного банку України”. Значної ваги набувають дослідження українських науковців і практиків з питань розвитку і взаємодії фінансової, банківської систем України та європейських країн. Це особливо актуально в умовах всесвітньої перманентної фінансової нестабільності, коли всі світові фінансові інститути пов'язані між собою і взаємозалежні один від одного.

Журнал активно висвітлював і висвітлює тематику міжнародної взаємодії та співпраці у сфері фінансів, останні досягнення українських та закордонних учених щодо стабілізації роботи банківських систем. Успіхи Національного банку України, його досвід боротьби з інфляцією та фінансово-економічною нестабільністю послідовно відображені

у випусках “Вісника Національного банку України”. Ці матеріали дуже цікаві, вони викликають жвавий інтерес серед науковців та практиків, зокрема в Республіці Польща.

Редакція часопису завжди займала зважену позицію, аргументовано висвітлювала переваги інтеграції української економіки у європейську та світову. Широ дякуємо вам за вашу плідну і нелегку працю!

Здіслав Сокаль,

член правління
Національного банку Польщі.

*Журнал, який не беруть і відкладають,
а читають і вивчають*

Колеги! Друзі!

Сьогодні ми тримаємо в руках 200-й, ювілейний номер “Вісника Національного банку України”. Це видання посіло особливе місце в роботі багатьох працівників фінансової сфери України.

Для нас “Вісник НБУ” — справді авторитеті і ґрунтовне джерело інформації. Це той випадок, коли досвідчений редколегії і талановитому колективу вдалося поєднати зміст і форму, фаховість і доступність, оперативність і глибину подачі матеріалу, вміло відстежувати поточні події й аналізувати та прогнозувати події майбутні. Це видання не беруть і відкладають, а читають і вивчають.

Я бажаю всім, хто причетний до створення “Вісника НБУ”, здоров’я, щастя, натхнення і підкорення нових професійних вершин, а також — вдячних і відданих читачів.

Борис Тимонькін,

голова ради Незалежної асоціації банків України (НАБУ),
голова правління ПАТ “Укрсоцбанк” ТМ UniCredit Bank.

“Вісник” витримав випробування часом

Шановна редакціє!

Прийміть ширі вітання і найкращі побажання з нагоди виходу у світ 200-го номера журналу “Вісник Національного банку України”!

За час свого існування журнал зарекомендував себе як одне з найавторитетніших професійних видань, яке акумулює і поширює кращі здобутки банківської науки і практики.

“Вісник Національного банку України” витримав випробування часом. З кожним роком зростає його читачка аудиторія. У журналі постійно публікуються статті з актуальних проблем банківської діяльності в Україні та світі, глибоко аналізуються вітчизняний та міжнародний грошово-кредитні ринки, читачі знайомляться з думками експертів, провідних спеціалістів міжнародного рівня.

Журнал є носієм історії банківської справи нашої держави, за його публікаціями можна досліджувати весь шлях розвитку вітчизняної банківської системи. Дбайливе ставлення до найкращих традицій та їх продовження є запорукою довголіття і популярності видання, яке було і залишається джерелом професійної і достовірної економічної інформації. У ньому друкуються серйозні аналітичні статті, думки визнаних авторитетів банківської справи, при цьому досить часто матеріали публікацій слугують критерієм для оцінки конкретної економічної ситуації та прийняття управлінських рішень.

Викладачі і студенти Київського національного уні-

верситету імені Тараса Шевченка високо цінують державницьку позицію журналу, компетентність у висвітленні складних проблем розвитку фінансово-кредитної системи України. Нині “Вісник Національного банку України” став професійною трибуною для банкірів і науковців, експертів та аналітиків, він користується високим авторитетом серед широкої читачької аудиторії.

Бажаємо всьому колективу журналу, його редакційній колегії і надалі забезпечувати високий рівень видання.

Вітаючи з ювілеєм, від усієї душі бажаємо колективу нових творчих здобутків, цікавих тем, постійного зростання читачької аудиторії, здоров’я, щастя й добробуту!

Ігор Лютий,

проректор з науково-педагогічної роботи,
завідувач кафедри фінансів
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор економічних наук, професор.

Багаторічний партнер, помічник, друг

Шановна редакціє журналу “Вісник НБУ”!

Для нас “Вісник НБУ” — багаторічний партнер, помічник та навіть друг. Журнал завжди під рукою, коли потрібно знайти фахову інформацію, є сходиною для перших публікацій наших молодих учених, територією наукових статей фахівців університету, інформаційним партнером усіх важливих заходів УБС НБУ. Матеріали, розміщені у “Віснику”, стають темою для обговорення серед викладачів і студентів нашого вищого начального закладу.

Сьогодні вкрай важливо забезпечити належний рівень наукової комунікації серед вітчизняних економістів. Сучасна епоха ставить перед нашою країною нові й нові непрості завдання. Держава і бізнес очікують від економістів-аналітиків коректних прогнозів, логічного пояснення подій, що відбуваються у світовій та вітчизняній економіці. Всі ці проблеми на високому науковому рівні обговорюються на сторінках вашого видання і, сподіваємося, обговорюватимуться в подальшому. Ми вже не уявляємо собі засідання дискусійного клубу чи міжнародної конференції без участі кореспондентів “Вісника”. І завдяки вам про найцікавіші думки, висловлені на цих наукових форумах, можуть дізнатися тисячі читачів у всіх куточках України.

За роки тісної співпраці і спілкування фахівцями “Вісника” стосунки переросли у товариські. Разом проживаємо важливі віхи власного розвитку, разом уболіваємо за спільну справу — становлення банківського сектору України, популяризацію наукової думки, виховання молодого покоління. Тому у ці святкові дні нам так приємно вітати “Вісник НБУ” з виходом 200-го номера і побажати колективу блискучих статей, зростання тиражу, поповнення читачької аудиторії, розширення кола друзів, нових цікавих ідей та задоволення від роботи. Ваша праця потрібна нам.

Тамара Смовженко,

доктор економічних наук, професор Університету банківської справи
Національного банку України.

*Забезпечує інформацією
для прийняття рішень*

Журнал “Вісник Національного банку України” за рівнем своїх публікацій, на мою думку, є найсоліднішим в

Україні фаховим виданням, у якому всебічно висвітлюються актуальні питання діяльності й розвитку вітчизняної банківської системи. Нині навіть важко уявити роботу фахівців банківської сфери без журналу “Вісник НБУ”, він є своєрідним інформаційним і аналітичним вектором у сучасному фінансовому просторі.

Випуск ювілейного — двохсотого номера цього солідного видання засвідчує, що воно є справді затребуваним, цінним і актуальним для читачів. Небагато часописів у наш час здобувають такий авторитет. І це — найкраща оцінка роботи колективу редакції!

Працюючи понад 30 років у банківській сфері, я постійно користуюся журналом “Вісник НБУ” — від першого його номера і донині, адже для мене особисто він є не тільки діловим виданням, яке допомагає у роз’ясненні грошово-кредитної політики НБУ в усіх її аспектах, а й забезпечує необхідною інформацією для прийняття важливих рішень.

Приємно, що “Вісник НБУ” від номера до номера постійно вдосконалюється і по праву заслужив авторитет солідного науково-практичного, високоінтелектуального порадики, ставши не тільки настільною книгою для багатьох практиків фінансово-банківської сфери та науковців, а й надійним помічником у роботі. Важко назвати інше видання, яке так гармонійно поєднує в своїх публікаціях високий теоретичний рівень із величезним практичним досвідом.

Звертаючись до витоків, я з трепетом згадую 1996 рік, коли в журналі “Вісник НБУ” була опублікована моя перша стаття — я тоді обіймав посаду начальника Миколаївського обласного управління Національного банку України. Після того я багато разів мав честь публікуватися в цьому солідному виданні, висвітлюючи свою точку зору на ті чи інші банківські питання. Журнал став для мене авторитетною трибуною в науково-практичному жанрі. Я вважаю, що “Вісник НБУ” відіграє значну роль у підготовці фахівців банківської справи.

Щиросердно вітаю редколегію і колектив редакції журналу з виходом у світ двохсотого номера! Бажаю вам цікавих і змістовних публікацій на важливі теми фінансово-банківської діяльності й залишатися на багато років потрібними науковцям, банкірам, спеціалістам та широкій читацькій аудиторії. Натхнення, удачі в усіх творчих починаннях і наснаги вам!

Валентин Берегуля,

начальник Головного управління
Національного банку України в Республіці Крим.

*Журнал збагачує науку новими ідеями,
концепціями, теоріями й методами*

Головного редактора, весь редакційний колектив видатного науково-практичного журналу фінансово-кредитної

системи України “Вісник Національного банку України” щиро вітаємо з виходом ювілейного, 200-го номера!

Висловлюємо щирю подяку за вашу роботу! Журнал публікує актуальні статті як визначних учених, так і молодих авторів, що сприяє формуванню й розвитку наукової думки у сфері банківської діяльності, забезпечує спадковість знань та їхній розвиток.

Основою таких вагомих результатів і затребуваності жур-

налу є високий професіоналізм і компетентність усього колективу. Ваша плідна праця сприяє розвитку нових прогресивних, нестандартних підходів у банківській справі в Україні, єднає небайдужих до науки людей. Журнал пише про найактуальніші проблеми, допомагає відкрити нове й передбачати тенденції розвитку в економіці. Ви даєте змогу українській науці розкри-

тися в усьому її розмаїтті і збагатитися новими ідеями, концепціями, теоріями й методами.

Бажаємо, щоб і в майбутньому часопис був настільки ж актуальним, креативним і затребуваним! Зичимо колективу та керівництву журналу успішної й стабільної роботи, міцного здоров’я та щастя.

Анатолій Вожжов,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри “Фінанси та кредит”
Севастопольського національного технічного університету.

Олена Гринько,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри “Фінанси та кредит”
Севастопольського національного технічного університету.

Інформаційний компас банківської сфери

Від імені колективу управління Національного банку України в Донецькій області дозволяю привітати редакційний колектив, авторів і читачів журналу “Вісник НБУ” з гарною ювілейною подією — виходом у світ 200-го номера. Для працівників банківської сфери ваше видання — своєрідний інформаційний компас у сучасному фінансовому просторі. На його шпальтах систематично друкуються актуальні, проблемні статті, насиченість яких графічним і табличним матеріалом поглиблює зміст публікацій, а також досліджуються перспективні напрями роботи банківської системи. Як доповнення — вдалий, сучасний дизайн та якісна поліграфія — все це робить журнал справжньою енциклопедією банківської справи.

Оперативність, аналітичність друкованих матеріалів, професійний підхід до теми й авторитет авторів — складові успіху, що формують позитивний імідж видання. “Вісник НБУ” послідовно висвітлює різні аспекти діяльності Національного та комерційних банків, аналізує актуальні проблеми макроекономіки, фінансових та грошово-кредитних відносин.

Зичимо нових творчих звершень, цікавих публікацій,

розширення кола шанувальників. Нехай кожен “свій” номер приносить вам моральне задоволення й насаду до подальшої праці, а нам, вашим читачам, — приємні зустрічі з “Вісником НБУ”!

Юрій Чифільов,
начальник управління
Національного банку України
в Донецькій області.

Нових творчих здобутків і перемог!

Шановні колеги, дорогі друзі!

Широкосердно вітаю вас із визначною подією — виходом у світ 200-го числа журналу “Вісник Національного банку України”!

Навіть за обсягом це об'ємна, титанічна праця творчого колективу. А якщо врахувати, що кожен номер видання — це своєрідна творча лабораторія, у якій шліфувалася професійна майстерність працівників редакції (до речі, половина з них має другу вищу освіту з банківської спеціальності), об'єднувалася фінансово-економічна думка, що ставала на певному етапі суспільним надбанням, можна без перебільшення сказати: нинішня “кругла” дата — спільний вагомий здобуток і журналістів, і великого авторського колективу науковців та практиків.

Пишаюся, що за дев'ять років, упродовж яких я очолюю редакційну колегію цього авторитетного фахового видання, причетний до його становлення, а ще до організації і проведення спільно з колективом редакції круглих столів з актуальних питань банківництва, незабутніх виїзних засідань редакції “Вісника” в різних регіонах України.

Так тримати!

Зичу нових творчих здобутків і перемог на ниві розбудови Української держави, міцного здоров'я і родинного благополуччя.

Олександр Кіреєв,
кандидат економічних наук,
голова редакційної колегії журналу
“Вісник Національного банку України”.

З роси і води вам, на довгі, щасливі літа!

Широ вітаю творчий колектив редакції журналу “Вісник НБУ” з випуском 200-го номера видання!

За роки існування журнал став справжнім рупором і надійним помічником Національного банку України, заслужено визнаним, авторитетним виданням нашої незалежної держави.

Скажу без перебільшення, нині без “Вісника НБУ” не уявляють своєї професійної діяльності початківці й досвідчені фінансисти та банкіри України, визнані та молоді науковці, теоретики і практики, аспіранти і студенти, яким небайдужа доля вітчизняної економіки. Читачі мають змогу постійно черпати з журналу корисну інформацію, науковці — ділитися на його шпальтах своїми думками, дискутувати, обмінюватися досвідом.

Мені як керівникові вищого навчального закладу особливо приємно, що ви публікуєте наукові праці наших викладачів, сприяючи їхньому професійному зростанню. Сподіваюся і в подальшому на плідну співпрацю.

Від душі зичу вам невичерпної енергії та насади на нові

творчі пошуки, здобутки задля утвердження авторитету Національного банку України, розвитку банківської фінансової системи.

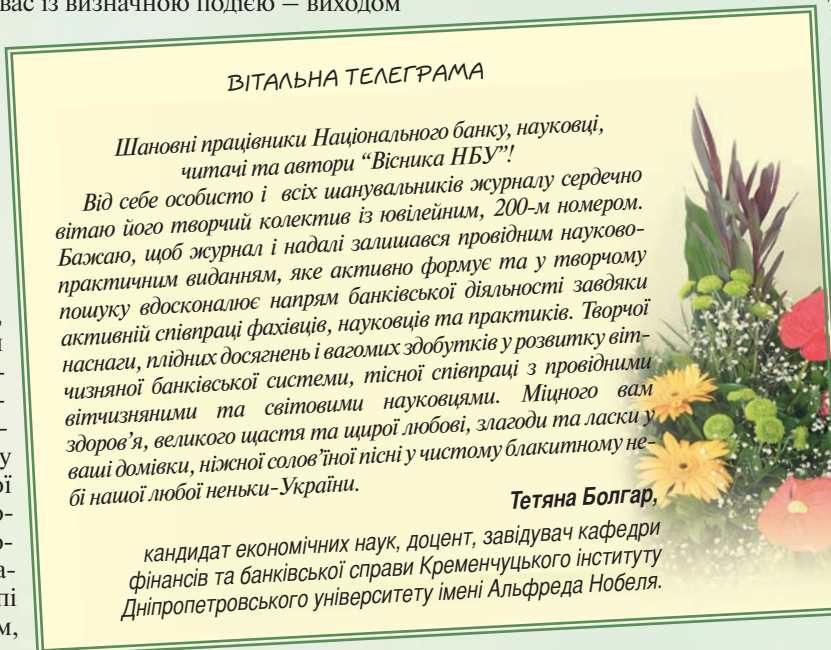
Бажаю вам відсвяткувати ще багато ювілеїв при добром здоров'ї, у гарній професійній формі та бадьорому настрої.

Нехай доля щедро посилає вам нові перемоги та удачу, любов та родинний захисток, достаток і гармонію!

З роси і води вам, на довгі та щасливі літа!

Анатолій Єпіфанов,

ректор Української академії банківської справи
Національного банку України,
доктор економічних наук, професор.

ВІТАЛЬНА ТЕЛЕГРАМА

Шановні працівники Національного банку, науковці,
читачі та автори “Вісника НБУ”!

Від себе особисто і всіх шанувальників журналу сердечно вітаю його творчий колектив із ювілейним, 200-м номером. Бажаю, щоб журнал і надалі залишався провідним науково-практичним виданням, яке активно формує та у творчому пошуку вдосконалює напрям банківської діяльності завдяки активній співпраці фахівців, науковців та практиків. Творчої активності, плідних досягнень і вагомих здобутків у розвитку вітчизняної банківської системи, тісної співпраці з провідними вітчизняними та світовими науковцями. Міцного вам здоров'я, великого щастя та щирої любові, злагоди та ласки у вашій домівці, ніжної солов'їної пісні у чистому блакитному небі нашої любові-неньки-України.

Тетяна Болгар,

кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри
фінансів та банківської справи Кременчуцького інституту
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля.

Тримає руку на пульсі нововведень

Дорогі вісничани!

На календарі вашого часопису золотом виکارбувано: “Ювілейний, 200-й номер”. Сьогодні з упевненістю можна сказати, що науково-практичний журнал “Вісник Національного банку України” став справжнім інформаційним орієнтиром у банківській сфері. Це неоціненна скарбниця, надійний дороговказ, яким користуються не лише початківці, котрі вирішили поєднати своє життя з фінансовою сферою, а й досвідчені майстри банківництва та економіки.

Від себе особисто і від імені колективу управління Національного банку України в Полтавській області щиро вітаю вас із визначною подією — виходом у світ 200-го номера “Вісника”. Справа, якою займаєтесь, дуже значуща і потрібна всій банківській системі. Завдяки вам побачили світ високофахові дослідження науковців і банкірів-практиків. Видання аналізує фінансово-економічну ситуацію в державі, тримає руку на пульсі нововведень у банківській справі, примножує успіхи і здобутки всього фінансового сектору України.

Тож нехай вас ніколи не полишають натхнення і твор-

чість, задоволення від служіння обраній справі, тверде усвідомлення потреби своїм шанувальникам.

Бажаю, друзі, нових злетів і відкриттів на благо розвитку банківської системи України!

Михайло Городницький,
начальник управління
Національного банку України в
Полтавській області.

*Журнал —
своєрідний
дискусійний
клуб фінансистів*

Від імені редакції журналу “Банкир” і від себе особисто широко вітаю колектив редакції “Вісника Національного банку України” з виходом у світ ювілейного, двохсотого номера. Зичимо вам здоров’я, щастя, нових успіхів у розбудові національної банківської системи, наполегливості у пошуках нової інформації, прагнення власною працею перетворити Україну на процвітаючу, заможну державу. Творчої вам наснаги та журналістського завзяття!

Хочу зазначити, що “Вісник НБУ” своїм професіоналізмом та неупередженістю вже давно завоював авторитет у ділових колах України, став не лише офіційним рупором головного банку країни, а й певним дискусійним клубом для провідних фінансистів, які на журнальних шпальтах аналізують різні аспекти діяльності банківського сектору економіки, роль та місце державних органів влади, управління в нових суспільно-економічних умовах, а також знайомлять зі світовим досвідом у вирішенні нагальних питань сьогодення.

Журнал “Банкир” пишається тим, що він є і надалі буде постійним передплатником і партнером вашого видання, адже за інформаційною насиченістю, об’єктивністю та актуальністю “Вісник НБУ” входить до когорти найвпливовіших і найавторитетніших ділових видань України.

Олег Капралов,
головний редактор журналу “Банкир”.

Скарбниця економічної думки

За дорученням колективу управління Національного банку України в Івано-Франківській області шлю щирі вітання редакційній колегії, колективу журналу та редакції періодичних видань Національного банку України з ювілейним, 200-м, номером!

“Вісник” по праву вважається постачальником нових економічних знань, справжнім помічником у роботі працівників фінансово-економічної та банківської сфери, здобув повагу завдяки широкому висвітленню на своїх сторінках проблем і явищ, що мають місце в банківництві та економіці в цілому.

Читачі видання мають можливість ознайомитися з

широким спектром матеріалів, присвячених формуванню грошової, кредитної, валютної та курсової політики в Україні, фінансовим проблемам світової економіки, знайти в ньому виклад нормативно-правових актів Національного банку України, статистичну інформацію про грошово-кредитну сферу держави та банківську систему. Публікації журналу мають практичне застосування при підготовці нарад у регіонах, інформуванні місцевих органів влади з метою висвітлення і роз’яснення політики Національного банку України.

Бажаю колективу “Вісника” нових здобутків, творчого натхнення, щастя, благополуччя і доброго здоров’я, довгого життя й процвітання журналу!

Михайло Ставничий,
начальник управління
Національного банку України
в Івано-Франківській області.

Велика честь надрукуватися у “Віснику НБУ”

Шановні колеги! Ваше фахове видання дає змогу підвищити рівень обізнаності науковців, практиків, студентів про стан і розвиток вітчизняних та зарубіжних фінансових ринків, знайомить із банківським законодавством. Важко переоцінити його внесок у розвиток і пропаганду фінансової та кредитної культури.

Чимало досліджень визначних учених не тільки поглиблюють фінансові знання читачів, а й сприяють розвитку та функціонуванню вітчизняної фінансової системи, її прозорості, стабільності й відповідності сучасним міжнародним стандартам. На шпальтах журналу відбувається безпосередня співпраця визнаних науковців та практиків, талановитої молоді, що слугує потужним поштовхом у розв’язанні багатьох теоретичних і практичних проблем. Окремо на добре слово заслуговують добротні, виконані професійно графічні та ілюстративні матеріали. А ще “Вісник” є потужним джерелом цікавої статистичної інформації.

Як автор і постійний читач завжди з приємністю знайомлюся з кожним новим числом журналу.

Велика честь опублікувати свої наукові дослідження у “Віснику НБУ” — провідному науково-практичному періодичному виданні України.

Світлана Волосович,
кандидат економічних наук, доцент кафедри
фінансів Київського національного
торговельно-економічного університету.

Дослідження/

Олександр Петрик

Директор Генерального економічного департаменту, член Правління Національного банку України, доктор економічних наук, професор

Андрій Даниленко

Начальник відділу аналізу економічної політики департаменту економічного аналізу та прогнозування, кандидат економічних наук

Інфляційне таргетування після кризи: міжнародний досвід

Ефективним видом політики, який використовують центральні банки багатьох країн світу, нині є інфляційне таргетування. На підставі узагальнення досвіду розвинутих країн та нових ринкових економік у передкризовий та кризовий періоди, а також з урахуванням еволюції світової наукової думки автори роблять висновок про життєздатність та переваги інфляційного таргетування в сучасних умовах. Одночасно вони наголошують на необхідності подальшого вдосконалення та доповнення його теоретичної та практичної основи, зокрема у напрямі поєднання з механізмами забезпечення фінансової стабільності.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАНЬ РЕЖИМУ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Час кризи традиційно є періодом осмислення і переосмислення економічних процесів та економічної політики, аналізу домінуючих парадигм, внесення коректив у політику, що проводиться. Це стосується, безумовно, також і монетарної політики центральних банків, її спроможності забезпечувати умови для сталого зростання.

Одним із найпоширеніших (якщо не найпоширенішим) серед розвинутих країн, а також серед провідних нових ринкових економік нині є режим інфляційного таргетування (надалі – ІТ). Цілі цього виду політики

фактично збігаються з тими, що визначені для НБУ в новій редакції Закону “Про Національний банк України”. Відповідно вивчення міжнародного досвіду реалізації політики ІТ сприятиме збагаченню практики НБУ, досягненню поставлених перед ним цілей та уникненню можливих помилок.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Поштовхом до розробки і впровадження ІТ як режиму монетарної політики центральних банків стала висока інфляція в 1970-х роках у розвинутих країнах, а також у 1980-х та 1990-х роках – у нових ринкових економіках. Так, за станом на 1979

рік у понад 60 державах, включно зі США та Великобританією, інфляція вимірювалася двозначним числом, а принаймні в семи країнах річна інфляція перевищувала 50%. Наприкінці 1980-х і на початку 1990-х років хвилю високих рівнів інфляції пережили посткомуністичні країни.

Просуванню концепції ІТ сприяли висновки, які вважаються беззаперечними серед економістів. По-перше, внаслідок високої інфляції неможливо забезпечити високі рівні зайнятості. По-друге, висока і волатильна (схильна до різких змін і непередбачувана) інфляція стримує економічне зростання. По-третє, інфляція завдає відчутних втрат незабезпеченим верствам населення, у

яких немає інструментів захисту від швидкого зростання цін.

Колишній голова Керуючої ради Федеральної резервної системи США Ф. Мишкін так окреслив ключові характеристики режиму ІТ:

- публічне проголошення середньострокової кількісної інфляційної цілі;

- інституційне зобов'язання щодо досягнення цінової стабільності як головної мети монетарної політики, якій підпорядковані інші цілі;

- імплементація монетарної політики, заснована на використанні всієї повноти інформації, в якій при ухваленні рішень щодо застосування монетарних інструментів ураховуються багато змінних, а не лише грошові агрегати або обмінний курс;

- режим базується на високому ступені відкритості монетарної політики шляхом використання відповідних комунікаційних каналів з громадськістю й учасниками ринку щодо планів, цілей і рішень монетарної влади;

- високий рівень звітності центрального банку щодо досягнення встановленої інфляційної цілі та відповідні механізми забезпечення цієї звітності.

У цілому серед науковців є консенсус щодо таких характеристик ІТ, як:

- визначення досягнення та утримання цінової стабільності у середньостроковому періоді основною ціллю політики центрального банку;

- важливість комунікацій із широким загалом (учасниками ринку та громадськістю);

- інструментальна незалежність центрального банку.

Окремо слід зазначити, що вільне плавання курсу національної валюти часто супроводжує режим ІТ, проте на практиці зустрічається поєднання ІТ з іншими валютними режимами, зокрема, керованим плаванням (але ніколи — з фіксованим обмінним курсом).

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ТА ДОСЯГНЕННЯ РЕЖИМУ ІТ

Першою країною, яка запровадила ІТ у 1989 році на практиці, була Нова Зеландія. В літературі [12] це прийнято вважати початком першої хвилі запровадження ІТ у світі, яка охопила також Ізраїль, Канаду та Великобританію і звершилася в Іспанії у 1995 році. Друга хвиля розпочалась у 1997 році з Чехії. Особливістю цієї хвилі стало запровадження ІТ у

Країни, в яких діє інфляційне таргетування, та роки його запровадження			
Економічно розвинуті країни		Нові ринкові економіки	
Країна	Рік запровадження інфляційного таргетування	Країна	Рік запровадження інфляційного таргетування
Нова Зеландія	1989	Чехія	1997
Канада	1991	Польща	1998
Великобританія	1992	Бразилія	1999
Австралія	1993	Колумбія	1999
Фінляндія* (до 1999 року)	1993	Чилі	1999
Іспанія* (до 1999 року)	1994	Південно-Африканська Республіка (ПАР)	2000
Швеція	1995	Таїланд	2000
Ізраїль	1997	Мексика	2001
Південна Корея	1998	Угорщина	2001
Норвегія	2001	Філіппіни	2002
Ісландія	2001	Перу	2002
Словаччина* (до 2009 року)	2005	Гватемала	2005
* До вступу до єврозони		Індонезія	2005
		Румунія	2005
		Туреччина	2006
		Вірменія	2006
		Гана	2007
		Сербія	2009

Джерело: [9].

багатьох країнах з новою ринковою економікою — Бразилії, Мексиці, Південній Кореї, Польщі, Угорщині та в деяких інших країнах. Для країн Східної Європи (таких, як Польща, Чехія, Угорщина, Румунія), котрі запроваджували режим ІТ, додатковим мотивом було прагнення запровадити сучасний монетарний режим, який набрав популярності в Європі. Серед останніх прикладів другої хвилі також пострадянська держава — Вірменія (2006 рік).

Слід наголосити, що запровадження ІТ продовжилось і після початку світової фінансової кризи. Останнім відомим випадком запровадження ІТ є Сербія (2009 рік). Після публічного проголошення інфляційних цілей ФРС США та Банком Японії вже у цьому році може розпочатися третя хвиля запровадження режиму ІТ у світі. Однією з ключових характеристик цього етапу у такому разі можемо вважати конвергенцію інших, ідеологічно близьких монетарних режимів до режиму ІТ.

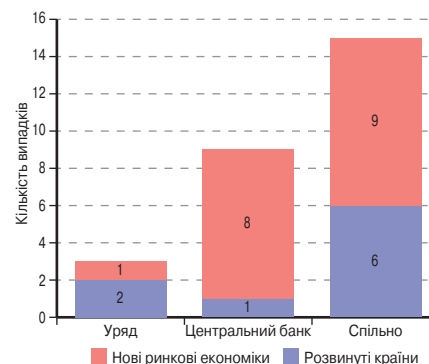
За роки функціонування ІТ у різних країнах накопичилося достатньо досвіду для виділення спільних (або найпоширеніших) рис успішних центральних банків — таргетерів інфляції [1]. Так, у всіх відомих випадках інфляційним орієнтиром є індекс споживчих цін (ІСЦ). У більшості випадків ціль встановлена (за станом на початок 2012 року) на рівні нижче 5%.

Ціль для розвинутих країн переважно становить 1–3%, для нових ринкових економік — близько 3–5% (у 2012 році лише в Туреччині було 5% $\pm$ 2%, у Гані — 8.7% $\pm$ 2%).

У п'яти країнах ціль визначено у вигляді єдиного (точкового) числового значення (Угорщина, Ісландія, Норвегія, Швеція, Великобританія), у п'ятих інших — у вигляді діапазону значень (Австралія, Колумбія, Ізраїль, Нова Зеландія, ПАР), у 17 країнах — це конкретне число з діапазонами відхилення.

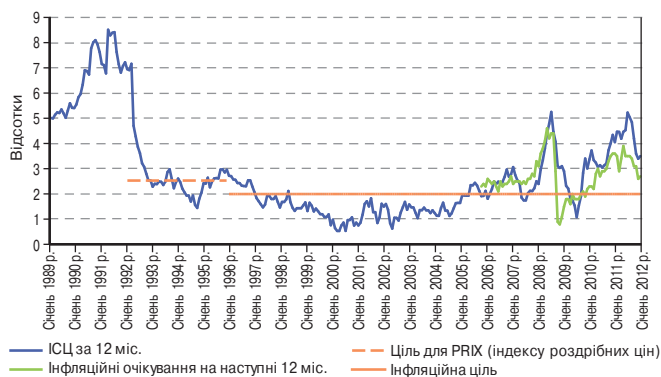
Переважно інфляційна ціль встановлюється самостійно центральним банком або центральним банком спільно з урядом (див. графік 1). У будь-якому випадку у більшості країн

Графік 1. Інституційний розподіл джерел встановлення інфляційної цілі у розвинутих країнах та у нових ринкових економіках

Джерело: [1].

Графік 2. Зміна ІСЦ, інфляційні цілі та інфляційні очікування у Великобританії

Джерела: Банк Англії, Reuters Thomson.

рішення приймаються колегіально (у рамках одного органу або кількох органів). Тільки у небагатьох випадках представники уряду входять до органів, які ухвалюють рішення з монетарної політики. Проте є чимало прикладів, коли в органах, які ухвалюють рішення з монетарної політики (зазвичай це комітети з питань монетарної політики), присутні зовнішні члени, якими можуть бути представники наукових кіл, відомі економісти тощо.

На час до початку кризи результати функціонування режимів ІТ переважно оцінювалися позитивно [6]. Причому такі відгуки звучали від представників як розвинутих країн, так і нових ринкових економік. Професор Каліфорнійського університету Карл Уолш обережно говорив про те, що уроки ІТ "...не є негативними". Водночас за його розрахунками, для країн, що розвиваються, макроекономічні наслідки запровадження ІТ були переважно позитивними (розвинуті країни з режимом ІТ загалом досягали, на його думку, такої ж позитивної макроекономічної динаміки, як і розвинуті країни з іншими монетарними режимами) [13].

ДОСВІД ОКРЕМИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Банк Англії

Після періодів монетарного таргетування (1979–1986 рр.), напівофіційної прив'язки до курсу західнонімецької марки (1986–1990 рр.) та невдалого досвіду участі у Європейському механізмі регулювання валютних курсів (ERM, 1990–1992 рр.) Банк Англії запровадив ІТ. При цьому якщо у період 1992–1997 років як цільова відсоткова ставка, так і основні параметри політики визна-

чалися міністром фінансів країни, то з 1997 року монетарна політика формується Комітетом з питань монетарної політики Банку Англії. Цільовий показник інфляції продовжує визначати уряд (міністерство фінансів, нині – 2% з коридором ± 1 в. п.).

Режим інфляційного таргетування у Великобританії має низку специфічних рис:

- монетарна політика визначається на основі консенсусу Комітетом з питань монетарної політики (9 осіб, зокрема 4 зовнішніх незалежних експерти);

- з початку кризи Банк Англії запровадив нетрадиційні заходи монетарної політики – створив програму викупу фінансових активів ("кількісного стимулювання" економіки), зосереджену на тимчасовому придбанні державних облігацій в учасників ринку (часто – не банків) для надання необхідної ліквідності;

- новою складовою мандата Банку Англії є, крім монетарної стабільності, фінансова стабільність, завдяки чому він набув нових повноважень у сфері макро- та мікропруденційного нагляду¹ (остаточний перехід до нової системи заплановано на 2013 рік);

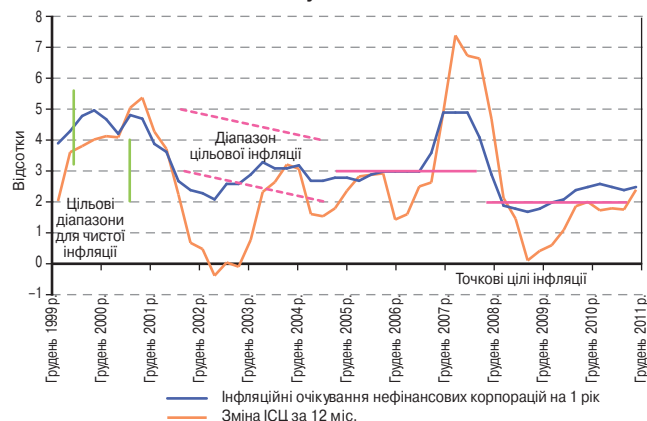
- для макропруденційного нагляду в Банку Англії створено окремий Комітет з питань фінансової політики (за моделлю Комітету з питань монетарної політики (членами обох комітетів у деяких випадках є ті самі люди).

Національний банк Польщі

У Польщі ІТ було запроваджене з 1998 року після періоду застосування типового для перехідних економік еклектичного режиму, коли цен-

¹ З 1997 року нагляд над фінансовим сектором здійснювала Агенція з фінансових послуг (Financial Services Authority, FSA).

Графік 3. Очікувана інфляція, цільова інфляція та ІСЦ у Чехії

тральний банк намагався одночасно таргетувати монетарні агрегати, інфляцію та обмінний курс. Перехід відбувався поетапно, включав поступову еволюцію від коливання злота у межах коридору до вільного плавання. Національний банк Польщі дотримувався режиму вільного плавання навіть за часів гострої валютної кризи періоду кінця 2008 р. – початку 2009 р. (хоча пізніше центральний банк усе ж запровадив практику валютних інтервенцій для згладжування різких коливань курсу). До ключових уроків запровадження ІТ у Польщі слід віднести:

- необхідність зміцнення довіри до центрального банку та потреба у застосуванні заходів, спрямованих на запобігання накопиченню ризиків до початку кризи;

- важливість якісного стримування ("заякорення") інфляційних очікувань;

- перспективну орієнтацію політики: це дає змогу центральним банкам проводити активну політику до зміни ситуації, а не реагувати на події постфактум;

- окреслення чітких цілей, що сприяє ефективним комунікаціям та довірі суспільства.

Національний банк Чехії

У 1997 році Національний банк Чехії вирішив змінити монетарний режим і з 1998 року запровадив ІТ. На початковому етапі таргетувалася "чиста" інфляція, причому спершу встановлювалися короткострокові (на рік) інфляційні цілі з тенденцією до їх поступового зниження. Пізніше, з метою налагодження ефективних комунікацій з громадськістю, використовували показник ІСЦ.

Також помітною була еволюція від

короткострокових до довгострокових цілей, від цільових діапазонів до точкових цілей з діапазонами можливих відхилень значення ІСЦ (такі зміни відбувалися у тому числі під впливом ЄС, до якого країна вступила у травні 2004 року).

Нині Чеська Республіка є одним із прикладів успішного застосування режиму ІТ у Східній Європі, якісного “заякорення” інфляційних очікувань (див. графік 3, побудований на базі даних Національного банку Чехії [10]). Водночас слід визнати, що близькість стабільної та економічно великої єврозони об’єктивно сприяла такій ситуації.

УРОКИ КРИЗИ

У рамках оцінки причин та наслідків поточної світової фінансової кризи особлива увага належить ролі центральних банків та їх політиці. Відповідно значна кількість праць провідних світових учених-економістів була присвячена аналізу переваг і недоліків ІТ.

Найрізкіша критика на адресу ІТ пролунала від нобелівського лауреата з економіки, професора Дж. Стігліца. У своїй праці “Провал інфляційного таргетування” [5] він назвав “надмірне зосередження” банків на інфляції, принаймні частково, однією з причин кризи. Одночасно з його виступів впливало, що, по-перше, основним об’єктом критики є “жорстке” ІТ (тобто фактично дуже формальний підхід до ІТ), а по-друге, що він не заперечує проти того, щоб ІТ з його основною функцією приборкання інфляції було центральним елементом монетарної політики.

Заступник голови центрального банку Швеції Ларс Свенсон вважає, що причинами кризи була не монетарна політика, а недоліки регуляторних підходів та систем нагляду у поєднанні з деякими іншими обставинами [3]. За його словами, основний урок кризи полягає в тому, що “...гнучке ІТ, правильно застосоване, та за умови використання усієї інформації щодо фінансових чинників, релевантних для прогнозу інфляції та використання ресурсів на будь-якому часовому горизонті, залишається найкращим режимом монетарної політики до, під час та після фінансової кризи”. При цьому під “гнучким” ІТ він розуміє такий режим, за якого монетарна політика має на меті не лише утримання інфляції на рівні, близькому до цільо-

вого значення, а й стабілізацію економіки (тобто сприяння використанню ресурсів на оптимальному рівні).

За розрахунками експертів МВФ [4], країни з режимом ІТ виявилися більш пристосованими до подолання кризових явищ, ніж держави, в яких діяли інші режими монетарної політики. Автори також довели, що є певні підстави стверджувати про швидше відновлення зростання у країнах з режимом ІТ. Значна волатильність національних валют завдяки гнучким обмінним курсам, які встановлені у багатьох країнах з режимом ІТ, часто не розцінювалася ринками як значний ризик. У цілому можемо припустити, що серед причин кращих результатів країн з ІТ у подоланні наслідків кризи були як довіра до відповідних центральних банків, так і загалом вища інституційна спроможність останніх.

За оцінками професора К.Уолша, наявність чіткої цілі монетарної політики та задекларована і реалізована центральним банком наполегливість у її досягненні допомагали подолати шоки попиту і вплив фінансової кризи у 2007–2008 роках [13].

Аргументом на користь ІТ вважаємо й те, що дедалі більше центральних банків продовжує застосовувати цей режим, уже після початку кризи. Так, у 2009 році на режим ІТ офіційно перейшов центральний банк Сербії. Офіційне проголошення ФРС США та Банком Японії цільових показників інфляції на початку 2012 року, підвищення прозорості діяльності шляхом ширшого розкриття інформації ФРС з минулого року також можна вважати ознакою переходу до режиму, який здебільшого включає основні елементи ІТ.

Водночас криза виявила проблеми, які ІТ самостійно подолати не спроможне, зокрема:

- монетарна політика, орієнтована на ІТ, не змогла запобігти накопиченню фінансових дисбалансів (проте цю претензію також можемо адресувати усім іншим найпоширенішим режимам монетарної політики);
- були виявлені недоліки моделей та прогнозів, більшість з яких не змогла передбачити виникнення кризи, а тим більше — її глибину. Серед причин таких недоліків були недостатній історичний досвід застосування моделей, деякі неправильні припущення та стан теоретичної бази на той момент. Експерти різних країн уже працюють над усуненням цих проблем;

— необхідність взаємодії між монетарною політикою та фінансовою системою не була до кінця усвідомлена. Низькі відсоткові ставки у період кредитного буму сприяли подальшому наростанню обсягу наданих кредитів, призводили до стрімкого збільшення боргу фінансової системи (особливо у нерегульованих сегментах) та поширення високоризикових стратегій отримання високого прибутку.

На основі викладених вище висновків більшість науковців та практиків дійшла консенсусу щодо необхідності посилення заходів фінансової стабільності у діяльності центрального банку. Зокрема, більшість експертів поділяють думку про те, що підтримання фінансової стабільності має стати одним із основних завдань центрального банку [2]. Також є консенсус щодо необхідності аналізу на довгострокову перспективу можливих наслідків поточних тенденцій та рішень, які приймаються.

Проте наразі немає консенсусу щодо низки антициклічних запобіжних заходів та використання монетарної політики для регулювання кредитних циклів.

ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

1. Режим інфляційного таргетування є одним із найкращих механізмів забезпечення низькоїінфляційного середовища як передумови економічного зростання у довгостроковому періоді, зокрема завдяки сприянню підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Оптимальним кількісним значенням інфляції у середньостроковому періоді в сучасних умовах для України може бути рівень близько 4% [9], що вписується у прийнятий серед нових ринкових економік діапазон.

2. В умовах кризи цей режим виявився недостатньо ефективним. Режим ІТ необхідно посилити, доповнити заходами з підтримки фінансової стабільності. Також необхідно посилити координацію та співпрацю з іншими органами виконавчої влади, передусім — Міністерством фінансів. Це особливо актуальне питання, адже нині низка регулятивних інструментів перебуває поза контролем центральних банків, включаючи і НБУ (наприклад, податкова політика).

3. Досвід центральних банків різних країн свідчить, що відсутність певних передумов для ІТ не є пере-

шкодою для початку його запровадження [14], адже деякі необхідні умови створюються вже після запровадження цього режиму на практиці.

4. Однією з переваг ІТ є комбінація чітких норм та правил і загальних принципів. У поєднанні вони дають змогу, з одного боку, створити ефективну систему підзвітності та комунікацій центрального банку перед суспільством, а з другого — залишають достатньо “простору для маневру” для реагування на складні ситуації та виклики. Зокрема, довіра до дій центрального банку за режиму ІТ, на думку ряду авторів [4], дає змогу проводити необхідне (стимулююче) пом'якшення монетарної політики без загрози для цінової стабільності. Крім того, в умовах України з урахуванням наслідків кризи і нестабільності зовнішніх ринків (зокрема, зважаючи на загрозу загострення боргової та фінансової кризи в Єврозоні) доцільним може бути застосування “гнучкого ІТ” у розумінні Л.Свенсона (тобто з урахуванням необхідності стабілізації економіки).

5. У низці країн ІТ запроваджувалося після кризи, що також підтверджує життєздатність цього режиму.

Література

1. Gill Hammond. *State of the art of inflation targeting* — 2012. — Handbook — No. 29. — Centre for Central Banking Studies. — Bank of England. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bankofengland.co.uk/>

education/Documents/ccbs/handbooks/pdf/ccbshb29.pdf.

2. *Rethinking Central Banking*. — The Committee on International Economic and Policy Reform. — September 2011. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.brookings.edu/research/reports/2011/09/ciepr-central-banking>.

3. Lars E O Svensson. *Inflation targeting after the financial crisis* // Промова проф. Ларса Свенсона, заступника голови центрального банку Швеції на міжнародній дослідницькій конференції “Виклики перед центральними банками у контексті фінансової кризи”. — Мумбаї. — 12 лютого 2010 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org/review/r100216d.pdf>.

4. Irineu de Carvalho Filho. *Inflation Targeting and the Crisis: An Empirical Assessment*. — IMF Working Paper. — February 2010. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp1045.pdf>.

5. Joseph E. Stiglitz. *The Failure of Inflation Targeting* // Project Syndicate. — May. 13, 2008. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.project-syndicate.org/commentary/the-failure-of-inflation-targeting>.

6. Srdjan Marinković, Jelena Radojčić. *Inflation Targeting Challenged by Financial Crisis* // FACTA UNIVERSITATIS. — Series: Economics and Organization. — Vol. 6, No 3, 2009. — P. 237–250. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://facta.junis.ni.ac.rs/eao/eao200903/eao200903-04.pdf>.

7. Michael Woodford. *Inflation Targeting*

and Financial Stability. — Columbia University. — November 10, 2011. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.columbia.edu/~mw2230/ITFinStab.pdf>.

8. Frederic S. Mishkin. *Inflation targeting*. — Graduate School of Business, Columbia University and National Bureau of Economic Research. — July 2001. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.198.8398.

9. Петрик О.І. *Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України: Монографія, відп. ред. В.М.Гесць*. — К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України. — 2008. — 369 с.

10. Офіційний сайт Національного банку Чехії. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cnb.cz>.

11. Niall Ferguson. *The Ascent of Money: A Financial History of the World*. — Penguin Books, 2009. — P. 109.

12. Гриценко А.А., Кричевська Т.О., Петрик О.І. *Інститут таргетування інфляції: зарубіжний досвід і перспективи запровадження в Україні*. — К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України. — 2008. — 272 с.

13. Carl E. Walsh. *Inflation Targeting: What Have We Learned?* — University of California, Santa Cruz // *International Finance* 12:2. — 2009. — P. 195–233.

14. Інфляція та фінансові механізми її регулювання / За ред. чл.-кор. НАН України А.І.Даниленка. — К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України. — 2007. — 400 с.

Інформація з першоджерел

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у серпні 2012 р.¹

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “БАНК “ТАВРИКА”	ПАТ	350 000 000	24.10.1991 р.	53	м. Київ, вул. Дмитрівська, 92–94
Публічне акціонерне товариство “Універсал Банк”	ПАТ	1 162 671 970	20.01.1994 р.	226	м. Київ, вул. Автозаводська, 54/19
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “МІСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК” (колишня назва – Публічне акціонерне товариство “КОНВЕРСБАНК”)	ПАТ	195 890 000	06.05.2006 р.	306	м. Київ, вул. Солом’янська, 33
Публічне акціонерне товариство “Міжнародний Інвестиційний Банк”	ПАТ	99 825 000	11.03.2008 р.	321	м. Київ, вул. Лаврська, 16
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “БАНК “СОФІЙСЬКИЙ”	ПАТ	120 000 000	16.03.2012 р.	341	м. Київ, Повітрофлотський просп., 54
Харківська область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “БАНК ЗОЛОТІ ВОРОТА”	ПАТ	169 651 300	18.08.1993 р.	193	м. Харків, просп. Леніна, 36

¹ “Перелік банків України, включених до Державного реєстру банків” опубліковано у “Віснику НБУ” № 8, 2012 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

На замовлення “Вісника НБУ” матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації, ліцензування та реорганізації банків Національного банку України Олена Сілецька.

Дослідження/

Олена Заруцька

Кандидат економічних наук,
начальник відділу банківського
нагляду управління
Національного банку України
в Дніпропетровській області

Обґрунтування підходу до масштабного розподілу банків України на основі структурно-функціональних груп

Удосконалення методології аналізу фінансового стану окремих банків та сукупних тенденцій розвитку банківської системи є важливим науковим і практичним завданням. Проблема розподілу банків на однорідні групи і вибір адекватних підходів до кожної з них потребує спеціальних методів класифікації за базовими ознаками.

У статті представлено результати аналізу фінансового стану банків за допомогою нейронної мережевої моделі кластеризації – самоорганізуючих карт Кохонена. Автор пропонує перейти від групування банків за розмірами активів до поділу на групи залежно від структурно-функціональних характеристик, обґрунтовує переваги такого методу для підвищення ефективності банківського нагляду.

ОСОБЛИВОСТІ ІСНУЮЧОГО РОЗПОДІЛУ БАНКІВ У СИСТЕМІ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

Серед пріоритетних завдань служби банківського нагляду Національного банку України є впровадження і вдосконалення новітніх систем, технологій, засобів та інструментів для виконання відповідних функцій у сфері аналізу фінансового стану банківської системи та окремих банків.

З метою підвищення ефективності нагляду банки України розподілено на чотири групи за розміром активів. Розподіл банків на групи здійснюється щорічно з метою проведення порівняльного аналізу діяльності банків та розподілу наглядових функцій і обов'язків між центральним апаратом і територіальними управліннями Національного банку України.

Нагляд за банками I та II груп здійснює центральний апарат Національного банку, причому безвиїзний моніторинг різних груп проводять окремі відділи департаменту пруденційного нагляду. До компетенції територіальних управлінь Національ-

ного банку належить нагляд за банками III та IV груп за місцем знаходження банку – юридичної особи.

Слід зазначити, що розподіл банків за масштабними характеристиками виконує, швидше, технічну функцію і не може використовуватися як основа для побудови окремих підходів, орієнтованих на профілі ризиків банків. У складі кожної групи є банки, що суттєво відрізняються за структурою активів, пасивів, доходів, витрат та особливостями функцій, які вони виконують у системі. Тому проблеми розподілу банків на однорідні групи і вибору адекватних підходів до кожної з них потребують спеціальних математичних методів кластеризації об'єктів за базовими ознаками.

Розглянемо структуру кожної масштабної групи, визначеної рішенням Комісії з питань нагляду та регулювання діяльності банків НБУ від 23.12.2011 р. № 814 “Про розподіл банків на групи”. Згідно з прийнятим на 2012 рік розподілом встановлено такі граничні межі розміру активів для окремих груп банків:

- група I: активи більше 15 000 млн. грн.;

- група II: активи більше 5 000 млн. грн.;
- група III: активи більше 3 000 млн. грн.;
- група IV: активи менше 3 000 млн. грн.

Слід зазначити, що велика концентрація банківських операцій у найбільших банках приводить до переважного зосередження активних і пасивних залишків зведеного балансу у першій масштабній групі.

Структура розподілу основних показників за групами банків наведена у таблиці 1. На першу групу, що складається із 17 найбільших банків, припадає 66.9% сукупних активів системи і 69.1% залучених вкладів домогосподарств. Зважаючи на збитковий результат діяльності за 2011 рік, можна стверджувати, що основні системні ризики зосереджені на банках першої масштабної групи.

За даними оприлюдненої річної фінансової звітності можна проаналізувати фінансові показники найбільших банків, які наведено у таблиці 2.

Порівняння фінансового результату діяльності банків першої групи свідчить про очевидні суттєві відмін-

Таблиця 1. Розподіл основних показників діяльності за масштабними групами банків на початок 2012 року

Масштабні групи банків	Кількість банків	Сукупні показники групи (млн. грн.)				
		Усього активів	Кошти фізичних осіб	Усього зобов'язань	Усього власного капіталу	Чистий прибуток (збиток)
I група	17	705 449	214 566	603 659	101 790	-3 090
II група	19	164 784	42 575	140 761	24 023	-3 883
III група	22	76 054	22 797	66 639	9 415	-81
IV група	116	107 986	30 607	87 727	20 258	-653
Усього	175	1 054 272	310 545	898 785	155 487	-7 708

Джерело: [4].

Таблиця 2. Розподіл основних показників діяльності банків першої групи на початок 2012 року

№ п/п	Назва банку	Млн. грн.				
		Усього активів	Кошти фізичних осіб	Усього зобов'язань	Усього власного капіталу	Чистий прибуток (збиток)
1	Приватбанк	145 118	70 249	128 371	16 747	1 426
2	Укресімбанк	75 103	13 523	57 374	17 729	88
3	Ощадбанк	73 968	25 229	56 321	17 647	531
4	Райффайзен-банк "Аваль"	51 347	15 026	44 876	6 472	31
5	Укрсоцбанк	40 207	10 683	33 599	6 608	15
6	Промінвестбанк	38 161	8 994	33 079	5 082	30
7	ВТБ-банк	37 067	5 429	33 011	4 057	582
8	ПУМБ	34 866	8 629	30 836	4 030	268
9	Укрсиббанк	32 868	11 379	31 609	1 259	-3 717
10	Альфа-банк	27 965	6 546	23 890	4 075	17
11	"Надра"	26 739	2 589	22 710	4 029	2
12	Дельта-банк	23 216	8 160	21 767	1 450	469
13	ОТП-банк	22 785	4 530	19 358	3 427	582
14	"Фінанси та кредит"	22 007	7 531	20 228	1 779	-79
15	Брокбізнесбанк	18 940	7 328	16 558	2 382	23
16	Укргазбанк	18 157	4 384	15 353	2 804	-3 614
17	Дочірній банк Сбербанку Росії	16 933	4 356	14 718	2 215	257
	Усього	705 449	214 566	603 659	101 790	-3 090

Джерело: [4].

ності їх фінансового стану. Різними є показники адекватності капіталу у відношенні до активів, частка вкладів фізичних осіб у зобов'язаннях. Відмінності одного з ключових показників фінансової стійкості — покриття

ризиків власними коштами виразно продемонстровано на графіку розподілу банків першої групи за рівнем адекватності капіталу.

На координатній осі абсцис графіка позначено обсяг загальних активів

банку, на осі ординат — обсяг капіталу. Найбільший банк України — ПАТ КБ "Приватбанк" далеко випередив усі інші за розміром активів та капіталу (правий верхній кут графіка). Лідерами за обсягом капіталу є державні банки — АТ "Укресімбанк" та АТ "Ощадбанк", хоча за розміром активів вони значно поступаються Приватбанку та ілюструють приклад надлишкового рівня показника адекватності капіталу.

Решта банків першої групи згрупована на початку координат, біля певної гіпотетичної прямої з кутом нахилу близько 10%, що дорівнює нормативному рівню адекватності капіталу. Значне віддалення від асимптоти нормативу у бік зменшення капіталу свідчить про підвищені ризики. Наприклад, на графіку відокремлену позицію займає АТ "Укрсиббанк", розмір капіталу якого найменший серед банків першої групи, хоча за обсягами активів він знаходиться у середині списку.

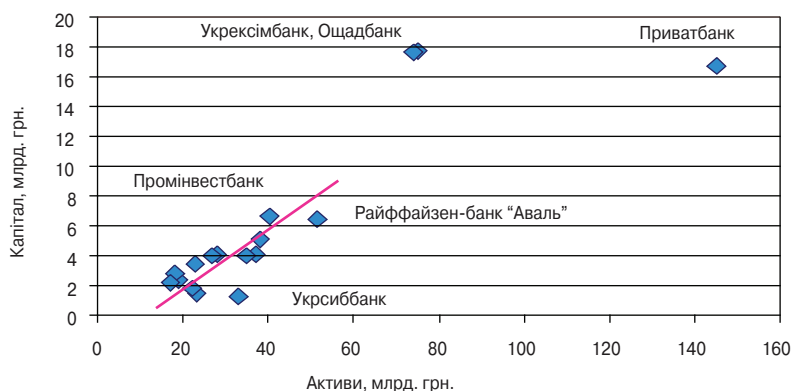
Таким чином, банки першої групи є очевидно неоднорідними за рівнем капіталізації. Слід зазначити, що за такими базовими відмінностями і простими показниками приховані структурні особливості, що потребують індивідуальних підходів до аналізу профілів ризику кожного з банків і можливості групування однорідних об'єктів на якісно новому рівні.

Одна з головних проблем методики аналізу фінансової стійкості полягає у доборі групи порівнюваних об'єктів. На практиці такий аналіз зазвичай проводять у межах масштабних груп або банків одного регіону.

Слід зазначити, що обидва підходи не є достатньо коректними. У межах масштабних груп поєднуються банки з різними структурно-функціональними характеристиками та профілями ризиків, що робить середні показники неприйнятними для оцінки певного бажаного "ідеального" фінансового стану банків. Аналогічно не є коректним порівняння показників банків у межах регіону, оскільки кожен банк працює з відповідним спектром операцій, групами клієнтів і має значні індивідуальні структурно-функціональні відмінності.

Так, процентна політика ПАТ КБ "Приватбанку" суттєво відрізняється від процентних ставок, що пропонують клієнтам державні банки (Ощадбанк, Укресімбанк) або банки з іноземними акціонерами (ОТП-банк, Райффайзен-банк "Аваль"), хоча всі ці банки належать до першої групи за обсягами сукупних активів. Аналогіч-

Графік розміщення банків I групи на площині "активи – капітал"

Джерело: побудовано автором на основі [4].

но не можна порівнювати підходи до процентних ставок Приватбанку та малих банків ПАТ “КБ “Земельний капітал” або ПАТ “АКБ “Конкорд”, хоча всі ці банки мають юридичну адресу у місті Дніпропетровську.

Порівняння показників однорідних банків може дати важливу інформацію для оцінки фінансового стану лише у разі коректного добору групи. З цією метою слід використовувати сучасні інструменти кластерного аналізу.

ГРУПУВАННЯ ОДНОРІДНИХ КЛАСТЕРІВ БАНКІВ ЗА МЕТОДОМ КАРТ КОХОНЕНА

Запропонований нами підхід враховує не лише рівень фінансової стійкості, а й загальну структурну характеристику банку, його спеціалізацію. Всі розрахунки аналітичних показників банків побудовано на відкритих даних оприлюдненої проміжної (щоквартальної) звітності банків, які узагальнюються Національним банком. Банки поєднуються в однорідні групи залежно від їх місця на ринку за всіма показниками, що беруться до уваги під час кластеризації з використанням методу нейронних мереж – самоорганізуючих карт Кохонена.

Після ретельного відбору структурних показників, що характеризують співвідношення активів і пасивів, доходів та витрат банків та побудови карти Кохонена, забезпечується проста, чітка і логічна візуалізація розподілу банківського ринку. Банки групуються у різних кластерах карти за близькими характеристиками з притаманними цим кластерам профілями ризиків, що впливають на оцінку рівня фінансової стійкості.

Фінансова стійкість кожного банку оцінюється на якісно новому рівні, з урахуванням особливостей його структурної моделі – специфіки розподілу активів, пасивів, джерел прибутку та взаємозв'язків між об'єктами кожної групи банків.

За даними кожного звітного кварталу будується карта Кохонена, яка створює своєрідний візуальний “образ” системи завдяки взаємному розташуванню окремих кластерів, їх розмірам, які визначаються кількістю банків із подібними характеристиками. Отриманий за допомогою методу нейронних мереж розподіл банків зберігає загальні закономірності протягом кількох років, що свідчить про стійку окремішність груп банків із домінуючими

структурними особливостями.

На всіх картах Кохонена, що охоплюють передкризовий 2008 рік, наступні фази кризи і подальшого відновлення банківської системи, чітко формуються три основні групи кластерів:

- найпроблемніші банки (у крайньому кутовому положенні) в оточенні збиткових банків, банків із не якісними активами, підвищеними процентними ставками або банків, що спеціалізуються на кредитуванні фізичних осіб із високими ставками та комісійними доходами – так званих “роздрібних” банків; усі групи проблемних банків у різних поєднаннях займають два сусідні кути карти;
- великі ефективні банки з дешевими ресурсами, залежні від міжбанківських ресурсів (серед них багато банків з іноземними інвестиціями);
- малі банки, залежні від бізнесу акціонерів, зі специфічними рисами структури балансу (надто високими непроцентними зобов'язаннями, високоліквідними активами, торговельними доходами) та особливим рівнем ставок (дешевими ресурсами, високою маржею), які у подальшому називатимемо “сплячими” банками.

Банки з найзбалансованішою структурою розташовані в центрі карти Кохонена. Географічна відстань між точками, що визначають місце банків на карті, свідчить про схожість характеристик і наявність спільних рис. Групи із протилежними характеристиками займають діагональне положення.

Для кожної групи кластерів може бути сформований фінансовий портрет, так званий “паттерн”, що відображає характерні особливості групи, ознаки проблемності, профілі ризиків та перспективи розвитку.

Так, карта Кохонена за показниками, розрахованими на базі звітності банків за період з початку 2006 до 2012 року, наведена на рисунку 1. Південний захід карти займають найпроблемніші банки, поруч із якими у посткризовому періоді опинилися “роздрібні” банки з високою часткою споживчих кредитів та банки з надлишковими високоліквідними активами.

Таке розташування груп у період обмеженого розвитку класичних кредитних операцій легко пояснити. Як для роздрібних, так і для банків з обмеженими кредитними портфелями відчутні наслідки погіршення якості активів у період кризи. Проблемні активи потребують підвищених обсягів резервів

Рисунок 1. Загальний вигляд карти Кохонена

Джерело: розраховано на основі [4].

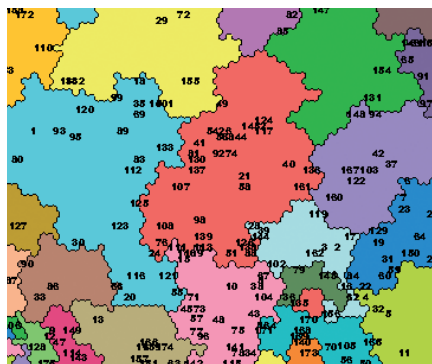
під кредитні ризики, що позначається на фінансовому результаті. Приріст прибутку цих банків стримується слабким розвитком нових активних операцій. Таким чином, якість активів і фінансовий результат банків зазначених структурно-функціональних груп поступово погіршується.

Північний захід карти займають банки з підвищеними процентними ставками залучених зобов'язань та розміщених активів. Дорога ресурсна база та високі ставки за кредитами підвищують процентні, кредитні ризики та ризик ліквідності. Взагалі, західна половина карти Кохонена охоплює банки, що працюють із дорогими ресурсами, активно залучають кошти фізичних осіб та кредитують за високими ставками.

У східній частині карти розташовано банки, що застосовують нижчі процентні ставки. На північному сході виділилися групи з підвищеними торговельними доходами та значною часткою активів у міжбанківському кредитуванні (МБК). Торговельні доходи є результатом масштабних операцій з купівлі і продажу валюти, цінних паперів або готівкових коштів. Часто згадані операції потребують проведення великих міжбанківських розрахунків, що позначається на структурі активів і зобов'язань. Серед таких банків багато кептивних невеликих установ, які активно здійснюють операції акціонерів та пов'язаних із ними бізнес-груп.

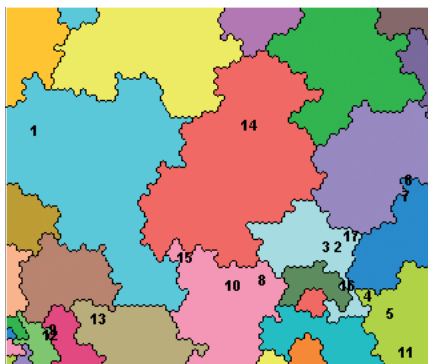
На південному сході карти Кохонена розташовано банки, котрі залежать від міжбанківських зобов'язань. Серед цих фінансових установ багато таких, що належать іноземним акціонерам і мають постійну ресурсну підтримку материнських структур. Неподалік знаходяться банки, в активах яких відносно велику частку займають цінні папери (ЦП), в тому числі й ті, що ре-

Рисунок 2. Розподіл поточного стану банків України на карті Кохонена на 01.01.2012 р.

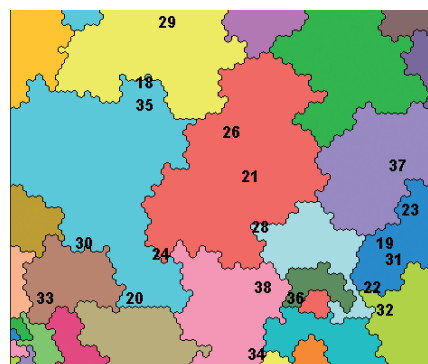
Джерело: розраховано на основі [4].

Рисунок 3. Розподіл банків першої групи на карті Кохонена

Джерело: розраховано на основі [4].

Рисунок 4. Розподіл банків другої групи на карті Кохонена

Джерело: розраховано на основі [4].

фінансуються Національним банком України. Якщо до кризи велика частка цінних паперів найчастіше свідчила про неякісні активи, то на сьогодні такі банки мають помірні ризики, але обмежені щодо розвитку стандартних кредитних операцій.

Незбалансованою також є структура банків з великими непроцентними зобов'язаннями, що займають південь карти. До зазначеної групи, як правило, належать малі кептивні банки.

Під час аналізу розподілу банків за картою Кохонена слід враховувати, що конкретний статус будь-якого банку, його поточне положення на карті може бути тимчасовим явищем. Для отримання ґрунтовної структурно-функціональної характеристики необхідне накопичення інформації і дослідження траєкторії, тобто послідовних змін позиції банку на карті, за кілька кварталів поспіль. Властивості групи визначають банки, які демонструють стійке перебування у певних сегментах карти. Саме такі «сусіди» мають багато спільних рис.

Водночас траєкторії нестійких банків, які постійно змінюють своє положення на карті Кохонена, свідчать про наявність стратегічних проблем розвитку. Як правило, великі банки мають стійкі траєкторії, а на поточне положення малих кептивних банків може вплинути будь-яка значна операція, відображена у балансі на звітну дату.

На рисунку 2 наведено розподіл 175 банків на карті Кохонена за значеннями показників, що склалися на початок 2012 року. Кожне число на карті позначає місце розташування банку з відповідним порядковим номером.

Як бачимо на рисунку 2, розподіл банків на карті доволі рівномірний. Значна кількість банків знаходиться у

центральної частині карти. Слід зауважити, що у кризовому 2009 році більшість банків перемістилася до сегмента проблемних і чітко скупилася біля відповідного кута банків із найгіршим фінансовим станом. Протягом наступних років стабільність системи відновилося.

Положення на карті Кохонена банків першої масштабної групи відображено на рисунку 3. Розподіл цих банків свідчить про значні відмінності їх структурно-функціональних характеристик. У центральних кластерах розташовано два банки українських власників, один з яких застосовує підвищені процентні ставки і знаходиться у західній частині карти. Близько до границь збалансованого центрального кластера знаходяться три банки з надлишковими високоліквідними активами, два з яких також належать українським акціонерам.

Два великі державні банки належать до кластеру банків зі значним обсягом портфеля цінних паперів у активах. Значна частина банків першої групи знаходиться в сегменті залежних від міжбанківських ресурсів, де постійно перебувають банки з іноземними власниками. Нарешті, до проблемного південно-західного кута спрямовані траєкторії трьох банків, котрі мають підвищені кредитні ризики.

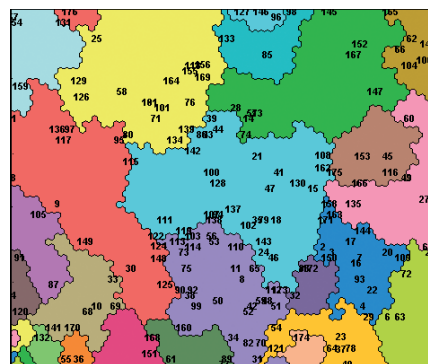
Як показано на рисунку 4, банки другої масштабної групи також розподілено за різними сегментами карти, причому деякі сусідні банки першої і другої груп мають багато спільних ознак, що свідчить про необхідність застосування однакових інструментів дослідження їх фінансового стану та методів регулювання.

На нашу думку, саме розподіл за структурно-функціональними харак-

теристиками банків дає змогу групувати близько розташовані на карті Кохонена об'єкти і здійснювати превентивний контроль за їх фінансовим станом шляхом вивчення відповідних профілів ризиків. Відповідна класифікація може легко проводитися за значеннями індикативних показників.

Якщо немає значних негативних чинників, розподіл банків на однорідні групи має стійкий характер, що підтверджує такий приклад. На рисунках 2–4 розподіл вітчизняних банків на структурно-функціональні групи проводився за даними звітності банків на момент масштабної класифікації, яка здійснюється щорічно за станом на 1 січня. Розподіл банків через півроку, на 1 липня 2012 року, підтверджує аналогічне рівномірне розміщення точок їх поточного фінансового стану (див. рисунок 5). Дещо активізувалося переміщення банків до кластерів із підвищеною часткою цінних паперів у структурі активів, кількість таких банків збільшилася на два, з них один належить до першої масштабної групи.

Рисунок 5. Розподіл поточного стану банків України на карті Кохонена на 01.07.2012 р.

Джерело: розраховано на основі [4].

СИСТЕМА СТРУКТУРНИХ ПОКАЗНИКІВ І ХАРАКТЕРИСТИКИ РОЗПОДІЛУ БАНКІВ

Система показників, що використовувалася для проведення класифікації, побудована на даних оприлюдненої статистичної звітності і складається з 20 таких структурних коефіцієнтів:

I. Ефективність діяльності:

1. ROA (рентабельність активів);
2. ROE (рентабельність капіталу);

II. Масштаб банку:

3. Адекватність капіталу (відношення балансового капіталу до активів);

III. Якість активів:

4. Резерви / активи;

IV. Структура активів:

5. Кредити / активи;
6. Споживчі кредити / кредити;
7. Міжбанківські кредити / всі активи;
8. Високоліквідні активи / активи;
9. Цінні папери / активи;
10. Процентні зобов'язання / всі зобов'язання;
11. Вклади / зобов'язання;
12. Міжбанківські кредити / зобов'язання;

VI. Формування фінансового результату:

13. Вартість зобов'язань;
14. Дохідність активів;
15. Процентний спред;
16. Процентна маржа;
17. Адміністративні витрати / активи;
18. Чистий комісійний дохід / активи;
19. Результат торговельних операцій / активи;

20. Відрахування до резервів / активи.

Вибрана група з 20 відібраних показників дає змогу порівняти основні структурні параметри: рівень капіталізації, якість і складові активів, зобов'язань, особливості процентної політики, управління доходами, витратами.

Застосувавши даний підхід, отримуюмо розподіл банків за структурно-функціональними групами (див. таблицю 3). Групи розміщено в порядку зменшення кількості банків.

Частка тієї чи іншої групи у загальних активах дає змогу оцінити середні розміри банків, що входять до неї. Наприклад, на найбільшу за кількістю банків групу з 36 центральних кластерів припадає 19.8% у загальних активах, тоді як 17 банків, залежних від міжбанківських кредитів, охоплюють майже чверть сукупних активів. Остання структурно-функціональна група складається переважно з банків I та II масштабних груп. Аналіз усіх цих

Таблиця 3. Розподіл банків за структурно-функціональними групами

Назва групи	Кількість банків	У тому числі:			Частка активів
		I групи	II групи	III групи	
Центральні кластери	36	1	4	8	19.8%
Надлишкові високоліквідні активи	31	4	1	5	13.0%
Нестійка траєкторія	29	2	4	6	13.4%
Підвищені процентні ставки	19		1		1.7%
Залежні від міжбанківських кредитів	17	4	7		24.6%
Роздільні	13	2	1	1	8.1%
Значний портфель цінних паперів	12	4	1		18.0%
Великі розміщення активів у міжбанківському кредитуванні	10				0.7%
Непроцентні зобов'язання	5			2	0.6%
Значні торговельні доходи	2				0.2%
Проблемні	1				0.1%
Усього	175	17	19	22	100.0%

Джерело: розраховано автором на основі [4].

банків доцільно, на наш погляд, проводити комплексно, застосовуючи однорідні підходи до контролю ризику ліквідності, а також супутніх процентних, валютних, кредитних та інших ризиків, притаманних цій групі.

Ще одна група об'єднує 19 малих за розмірами банків з підвищеними процентними ставками, які займають лише 1.7% у загальних активах банківської системи. Переважна більшість цих банків належить до IV масштабної групи. З огляду на особливості процентної політики, було б доцільно виділити ці банки із загального переліку 116 банків четвертої групи та вивчати ризики і тенденції розвитку з урахуванням характерних рис групи.

На нашу думку, аналіз фінансового стану банківської системи загалом і окремих банків слід проводити на підставі формування карти Кохонена на кожну звітну дату (наприклад, щомісячно), ретельного дослідження розподілу банків на кластери та характеру траєкторій окремих банків.

ВИСНОВКИ

Спостереження за траєкторіями окремих банків на карті Кохонена, тобто послідовними змінами кластерів їх перебування, свідчить про можливість встановлення певних "критичних точок", коли кількісні зміни у системі показників втілюються у якісному переході до іншого кластеру з новими характеристиками. Таким чином, описаний вище апарат може використовуватися як модель стрес-тестування банків.

Методом карт Кохонена для кожного банку системи можуть бути вста-

новлені певні об'єктивні обмеження структурних характеристик, що запобігатимуть переходу до проблемних кластерів або сприятимуть переміщенню до більш якісних сегментів. Йдеться про математичне моделювання певного крайового значення структурних показників, що відповідатиме встановленому рівню фінансової стійкості банку.

З позицій банківського регулювання та нагляду запропонований апарат нейронних мереж дає змогу не лише сформувати структурну модель фінансового стану банківської системи на будь-який період, а й оцінювати стан кожної структурно-функціональної групи та її окремих об'єктів, встановлювати запобіжні обмеження для будь-якого банку для підтримки його фінансової стійкості. □

Література

1. Алексєров Ф.Т., Белоусова В.Ю., Сердюк М.Ю., Солодков В.М. Стереотипи поведінки російських банків // Банковское дело. — 2008. — № 7. — С. 44–50.
2. Дебок Г., Кохонен Т. Анализ финансовых данных с помощью самоорганизующихся карт / Пер. с англ. — М.: Издательский Дом "Альпина", 2001. — 317 с.
3. Заруцька О. Відображення фінансового стану банків України за картою Кохонена // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 10. — С. 12–19.
4. Дані фінансової звітності банків України (власний капітал, активи, зобов'язання та фінансові результати банків) [Електронний ресурс] // Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. — 2012. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.

Дослідження/

Наталія Ізюмцева

Кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Харківського інституту банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України

Дар'я Кац

Магістр Харківського інституту
банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України

Вплив корпоративної культури на діяльність банківської установи

Корпоративна культура українських банків – відносно нове й недостатньо досліджене явище, яке останнім часом привертає дедалі більшу увагу теоретиків і практиків управління. Ця сфера потребує певної систематизації, стандартизації, здійснення комплексу заходів для забезпечення якісно нового підходу до впровадження корпоративних стандартів на практиці. Автори публікації доходять висновку, що побудова дієвої корпоративної культури банку надасть можливість організувати ефективну діяльність банківської установи у напрямі формування управління, орієнтованого на клієнта.

У статті досліджено місце корпоративної культури в межах сучасної інтегрованої системи управління персоналом, оцінено взаємозв'язок між корпоративною культурою та діяльністю банків, проаналізовано взаємозв'язок між рівнем задоволеності трудових мотивів персоналу і зразковими показниками організаційної культури, обґрунтовано принципи корпоративної культури, орієнтованої на клієнта.

Створення сучасної інтегрованої системи управління персоналом нині вважається однією з основних умов реалізації стратегії банківської установи. Практичний досвід засвідчує, що підвищенню мотиваційного потенціалу корпоративної культури управління сприяє її соціальна відповідальність, а також акцентування уваги на якості трудового життя організації. Це дає змогу корпоративній культурі працювати на створення конкурентоспроможного іміджу організації, залучати потенційних клієнтів і висококваліфіковані кадри, бути мотиваційним механізмом для всіх співробітників і як підсумок – подолати свою амбівалентність, конфлікт

корпоративних і суспільних цінностей. На досягнення цих цілей і повинен бути спрямований управлінський аспект корпоративної культури.

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Корпоративна культура — це живе середовище всього бізнесу. “Люди, об'єднані спільним баченням майбутнього і загальними цінностями, можуть творити дива”. Приблизно так можна перекласти з англійської фразу “Soft values, hard results”, яку проголосив своїм основним гаслом Джек Уелч, колишній легендарний лідер Дженерал

Електрик (General Electric), котрому вдалося збільшити капіталізацію цієї провідної фірми світу в 40 разів насамперед завдяки створенню динамічної корпоративної культури, в якій люди об'єднані спільними корпоративними цінностями і зухвалими цілями [6].

Корпоративна культура — це сукупність колективних базових уявлень, що формуються організацією під час вирішення проблем адаптації до змін зовнішнього середовища й внутрішньої інтеграції, ефективність яких виявляється достатньою для того, щоб вважати їх цінними й передавати новим членам організації як систему правильного сприйняття й вирішення названих проблем.

Під базовими уявленнями тут ро-

зуміються деякі підсвідомі, самоочевидні для членів даної організації переконання, що не перевіряються і не обговорюються, думки, почуття, способи поведінки й т. п. Це є основою корпоративної культури кожної організації. Проголошувати цінності організації і філософія, стратегія, цілі будуються на її базових уявленнях, хоча можливі випадки, коли проголошувати цінності не відповідають або навіть суперечать базовим уявленням.

Верхнім шаром корпоративної культури є видимі сторонньому спостерігачеві організаційні процеси, правильне тлумачення істинного змісту яких неможливе без знання проголошуваних цінностей і базових уявлень даної організації.

Організаційна культура є надзвичайно складним феноменом, зміна якого потребує тривалого часу й значних зусиль як керівників організації, так і всього колективу. Критична роль при цьому належить керівництву організації, яке, з одного боку, перебуває ближче за всіх до зовнішнього середовища й найбільш гостро відчуває його зміни, з другого боку, формує місію, стратегію й цілі організації.

Як уже зазначалося, створення сучасної інтегрованої системи управління персоналом нині вважається однією

з основних умов реалізації стратегії компанії. При цьому саме корпоративна культура багато в чому зумовлює те, якими будуть структура організації, її основні бізнес-процеси, системи відбору, мотивації, розвитку, винагороди. Підхід до розуміння даної проблематики відображений на схемі.

“Коли ми починаємо бізнес з іншою компанією, перше, що ми представляємо партнерам, не продукція, а стиль менеджменту, філософія та місія нашої організації. Єдина мета — змусити думати про нас як про компанію, на яку можна покластися. І сама ця думка здатна перетворитися на мільярди єн!” [4]. Так вважав Коносуке Мацусіта, засновник однопоточного електротехнічного гіганта, що нині випускає товари під маркою Панасонік (Panasonic). *Наведене висловлювання відображає основний зміст корпоративної культури як невідомої цінності, що приносить реальні доходи.*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ Й АКЦІОНЕРНОЇ ВАРТОСТІ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Оцінюючи взаємозв'язок між корпоративною культурою та діяльністю банків, ми аналізуємо

діяльність банку, зосередивши увагу на прибутковості й вартості акцій. Ми очікуємо, що зростання вартості акцій чи одержання прибутку буде забезпечене шляхом різної орієнтації корпоративної культури.

Корпоративна культура може сприяти збільшенню доходів незалежно від ризиків, пов'язаних з банківською діяльністю. Таким чином, ми очікуємо, що людські ресурси банку будуть відігравати провідну роль у досягненні продуктивності. На підставі теоретичного припущення ми досліджуємо емпірично кілька гіпотез.

- **Гіпотеза 1 (H1):** існує негативний зв'язок між орієнтованою на владу корпоративною культурою банку та прибутком.

- **Гіпотеза 2 (H2):** існує позитивний зв'язок між орієнтованою на результат корпоративною культурою банку та прибутком.

- **Гіпотеза 3 (H3):** існує негативний зв'язок між орієнтованою на людину корпоративною культурою банку та прибутком.

- **Гіпотеза 4 (H4):** існує негативний зв'язок між орієнтованою на владу корпоративною культурою банку та акціонерною вартістю.

- **Гіпотеза 5 (H5):** існує слабкий позитивний зв'язок між орієнтованою на результат корпоративною культурою банку та акціонерною вартістю.

- **Гіпотеза 6 (H6):** існує негативний зв'язок між орієнтованою на людину корпоративною культурою банку та акціонерною вартістю [1].

Для оцінки відносин між корпоративною культурою банку та діяльністю банків використовуються такі дві багатофакторні моделі регресії:

$$\pi_i = \sum_{i=1}^n \alpha_s T_i + \sum_{k=0}^m \beta_k Z_k + \delta R_i + \chi T A_i + \varphi C_i + e_i; \quad (1)$$

$$\psi_i = \sum_{i=1}^n \alpha_s T_i + \sum_{k=0}^m \beta_k Z_k + \delta R_i + \chi T A_i + \varphi C_i + e_i; \quad (2)$$

де π_i — змінна, що відображає прибутковість банку за період T ;

ψ_i — змінна, якою позначено акціонерну вартість, створену за період T (вимірюється індексом економічної доданої вартості (EVA_{bkg}) і капіталом, інвестованим у момент $t - 1$ ¹⁸);

T_i — вплив періоду T , що є спільним для всіх спостережень банку;

Z — безліч фіктивних змінних;

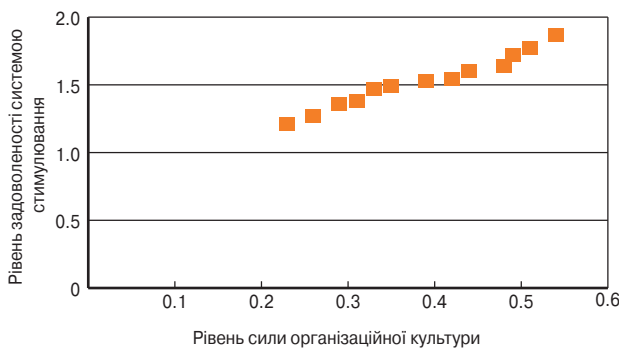
R — чистий прибуток банку;

Схема. Інтегрована система управління персоналом

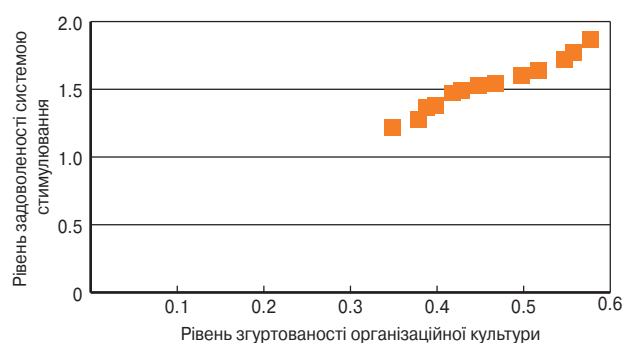
Джерело: складено авторами на основі [3], [4].

Графік 1. Взаємозв'язок між ступенем задоволеності трудових мотивів та силою організаційної культури

Джерело: побудовано авторами на основі даних, отриманих за результатами опитування.

Графік 2. Взаємозв'язок між ступенем задоволеності трудових мотивів і згуртованістю організаційної культури

Джерело: побудовано авторами на основі даних, отриманих за результатами опитування.

C — показник культури банку;
 e_i, t — випадкова помилка.

Було відібрано дані найбільших 35 банків Франції, Німеччини, Італії та Великобританії [1].

Результати дослідження не підтвердили жодної з гіпотез взаємозв'язку між прибутковістю банку та корпоративною культурою: оцінки коефіцієнтів регресії для орієнтованих на владу і орієнтованих на результат корпоративних культур не є статистично значущими (навіть на 10-відсотковому рівні достовірності). Третя гіпотеза також не була підтверджена, оскільки результати аналізу не узгоджуються з теоретичними очікуваннями.

Результати дослідження про взаємозв'язок між акціонерною вартістю і корпоративною культурою підтвердили гіпотези 4 і 6. Виявляється, існує статистично значущий (на 10-відсотковому рівні достовірності) негативний зв'язок між орієнтованою на владу корпоративною культурою і акціонерною вартістю, створеною за певний період часу (H4). Отже, якщо банк підвищить провладну орієнтацію корпоративної культури на 10% (наприклад, з 20% до 30%), то співвідношення між індексом економічної доданої вартості (EVA) та інвестованим капіталом знизиться на 1.49% у наступному році.

Коефіцієнт регресії для орієнтованої на людину корпоративної культури є позитивним і статистично значущим (на 5-відсотковому рівні достовірності). Отже, якщо банк підвищить орієнтацію корпоративної культури на людину на 10% (наприклад, з 10% до 20%), то співвідношення між рівнем економічної доданої вартості та інвестованим капіталом збільшиться на 2.44%.

Стосовно гіпотези 5, то коефіцієнт регресії для орієнтованої на результат

корпоративної культури не є статистично значущим (навіть за 10-відсоткового рівня достовірності). Тому банк з орієнтованою на результат корпоративною культурою не має переваг у створенні акціонерної вартості.

Отже, відповідаючи на запитання, чи впливає корпоративна культура банків на акціонерну вартість, можемо стверджувати: так, впливає, але вибірково, залежно від типу культури. Необхідно зазначити, що даний вплив більш ефективний у довгостроковій перспективі. Тож банки повинні приділяти значну увагу побудові ефективної корпоративної культури для досягнення стратегічних цілей.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ РІВНЕМ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ТРУДОВИХ МОТИВІВ ПЕРСОНАЛУ І ЗРАЗКОВИМИ ВИМІРАМИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Нині керівники провідних банків дійшли висновку, що найважливішим банківським ресурсом є не гроші чи матеріальні цінності, а працівники, адже безпосередньо від них залежить прибутковість банківських установ. Саме тому нині витрачаються великі кошти на створення працівникам добрих умов роботи. Діяльність банку передбачає постійне спілкування та взаємодію між співробітниками, адже практично жодної операції працівник не виконує одноосібно. Тому психологічний клімат у банківській установі є важливим фактором поліпшення виконання роботи колективом.

Дослідження впливу корпоративної культури на мотивацію персоналу виявило взаємозв'язок між рівнем задоволеності трудових мотивів персо-

налу і зразковими показниками організаційної культури.

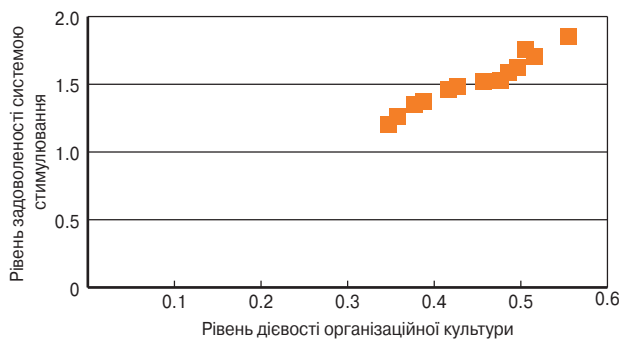
Серед основних характеристик розглядалися такі параметри: рівень сили організаційної культури (залежно від ступеня сприйняття ключових цінностей: сильна культура, слабка культура); рівень згуртованості організаційної культури (сприйнятий ступінь єдності і цілісності культури); рівень дієвості організаційної культури (відповідність проголошуваних цінностей реальності: культура реальних декларацій, культура фіктивних декларацій).

Як математично-статистичний інструмент, що встановлює ступінь взаємозв'язку між змінними, використовувався регресійний аналіз. Він дав змогу встановити пряму залежність між рівнем задоволеності трудових мотивів і силою, згуртованістю та дієвістю організаційної культури.

Між рівнем задоволеності системою мотивації та рівнем сили організаційної культури існує прямий лінійний зв'язок. Коефіцієнт детермінації (D_{xy}) дорівнює 0.96746. Побудований графік це доводить лінією тренду і коефіцієнтом детермінації, значення якого свідчить про те, що зміна рівня задоволеності системою стимулювання на 96% визначалася зміною рівня сили культури. Тобто чим вищим був рівень сили організаційної культури, тим вищим був ступінь задоволеності системою стимулювання (див. графік 1).

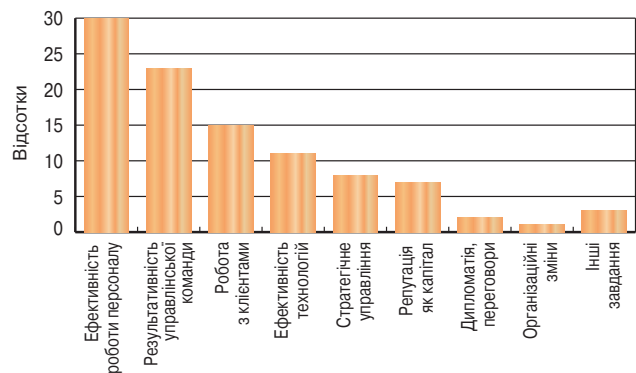
Між рівнем задоволеності системою стимулювання та рівнем згуртованості організаційної культури існує прямий лінійний зв'язок. Коефіцієнт детермінації (D_{xy}) дорівнює 0.9692. Побудований графік це доводить лінією тренду і коефіцієнтом детермінації, значення якого свід-

Графік 3. Взаємозв'язок між ступенем задоволеності трудових мотивів і дієвістю організаційної культури

Джерело: побудовано авторами на основі даних, отриманих за результатами опитування.

Графік 4. Розподіл завдань, пов'язаних із корпоративною культурою

Джерело: [8].

чить про те, що зміна рівня задоволеності системою стимулювання на 97% визначалася зміною рівня згуртованості культури. Тобто чим вищим був рівень згуртованості організаційної культури, тим вищий ступінь задоволеності системою стимулювання (див. графік 2).

Між рівнем задоволеності системою стимулювання та рівнем дієвості організаційної культури існує прямий лінійний зв'язок. Коефіцієнт детермінації (D_{xy}) дорівнює 0.95932. Побудований графік це доводить лінійною тренду і коефіцієнтом детермінації, значення якого свідчить про те, що зміна рівня задоволеності системою стимулювання на 96% визначалася зміною рівня дієвості культури. Тобто чим вищим був рівень дієвості організаційної культури, тим вищим був ступінь задоволеності системою стимулювання персоналу в організації (див. графік 3).

Нині можна впевнено стверджувати, що чим сильнішою, згуртованішою та дієвішою є корпоративна культура, тим більшою мірою працівники задоволені управлінськими діями у вигляді системи стимулювання. Для керівників, що здійснюють управління персоналом, це пряма рекомендація працювати над формуванням і розвитком сильної, дієвої та згуртованої організаційної культури, яка забезпечує ефективність процесів управління трудовою поведінкою та діяльністю персоналу.

ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

Керівники виділяють певні завдання управління, з якими пов'язують корпоративну культуру:

Традиційна і прогресивна роль керівництва	
Традиційна роль керівника	Роль керівника, орієнтованого на клієнта
Організація – це група цільових спільнот. Керівник пропонує підлеглим свої поняття.	Організація – це мисляча асоціація, союз. Керівник є лідером, пропонує підлеглим своє бачення та свої цінності.
Головною метою є стабільність.	Головною метою є формування творчого колективу, спрямованого на результат. Орієнтиром є передбачення нових потреб клієнтів, а не тільки задоволення наявних. Керівник виконує роль наставника.
Керує співробітниками.	Поведінка керівника слугує мотивуючим фактором для співробітників.
Діяльність спрямована на досягнення короткострокових і середньострокових цілей галузі, яка безпосередньо належить до кола завдань керівника.	Довгострокові цілі є фундаментальними. Базисний акцент ставиться на перспективах розвитку бізнесу.
Акцентує увагу на внутрішніх функціях.	Акцентує увагу на виявленні потреб клієнта.
Керує, делегує, контролює. Певний ступінь недовіри завжди присутній.	Сприяє професійному зростанню підлеглих. Виконує роль наставника. Виявляє довіру до співробітників.
Докладає зусиль для уникнення помилок.	Вважає помилки за певний індикатор, показник для постійного вдосконалення системи. Перебуває в пошуку нових способів та можливостей.
Зовнішні мотивуючі фактори, такі як зарплата, кар'єра і т. п.	Високий рівень внутрішньої мотивації.
Чітко окреслені правила, за якими здійснює свою управлінську діяльність.	Зміни середовища диктують відповідні правила. Гнучкість в управлінських рішеннях.

Джерело: складено авторами на основі [5], [10], [11], [12].

завдання з розвитку організації, забезпечення стабільності організації, управління зовнішніми зв'язками (зовнішня орієнтація), завдання з управління людськими ресурсами (внутрішня інтеграція). Розподіляючи завдання за сферами діяльності, які пов'язані з корпоративною культурою, керівники насамперед виділяють ефективність роботи персоналу (30%) і результативність управлінської команди (23%) (див. графік 4).

Зв'язок корпоративної культури й ефективності організації (при використанні загальноприйнятих показників: рентабельності, збільшення частки ринку, продажів і додаткової вартості) – найбільш актуальний для власників і управлінців. Наявність

такого зв'язку відчувається інтуїтивно, але не підлягає простому вимірюванню. Цей зв'язок багатогранний і об'ємний.

Водночас на початку 90-х років XX століття, з приходом на ринок західних інвестицій, а з ними і західних технологій управління бізнесом, у діловому середовищі з'явилося нове поняття – “орієнтація на клієнта”. Воно охоплює щось незрівнянно більше, ніж прості поведінкові моделі: посмішка, доброзичливість і т. п. У зміст цього поняття багато великих зарубіжних банків вкладають і стратегію розвитку, і тактику управління.

Для того, щоб визначити корпоративну культуру, орієнтовану на клієнта, звернемося до досліджень австрійських учених К.Фрайлінгера

та І.Фішера. У своїй книзі “Управління змінами в організації” вони наводять цікаві результати багаторічних досліджень. В опитуванні взяли участь 265 керівників сервісних установ. Їм була запропонована анкета, в якій перераховувалися 25 перешкод оптимальної орієнтації на клієнта. Учасникам потрібно було оцінити відповідність своїх організацій запропонованим критеріям за п’ятибальною шкалою. Критерії були згруповані в такі блоки: ставлення (позиція) і моделі поведінки співробітників; недоліки організаційної культури (автори використовують поняття “виробничий клімат”); зовнішні фактори (клієнти, партнери, постачальники); внутрішні структурні проблеми; мислення (недостатнє усвідомлення поняття “внутрішній і зовнішній клієнт”) [10].

Найсуттєвішою перешкодою виявилися проблеми “культурного рівня” — недоліки виробничого клімату. “Структурні проблеми” посідають одне з провідних місць у дослідженні Фрайлінгера і Фішера не випадково. Саме рамкові (структурні) умови є основою, на якій формуються взаємовідносини з клієнтом.

Обираючи орієнтацію на клієнта як стратегічний напрям, починати слід не з тренінгів з клієнтоорієнтації для виконавців, а з перегляду структури організації. Це приведе до зміни методів управління і, як наслідок, до зміни поведінки співробітників (див. таблицю).

Можна виділити три основні критерії орієнтованої на клієнта корпоративної культури:

- особиста відповідальність співробітника за результати своєї діяльності перед внутрішнім і / або зовнішнім клієнтом;
- зміна функцій керівника у бік наставництва;
- головний і принциповий критерій оцінки співробітника — задоволеність клієнта (як внутрішнього, так і зовнішнього) результатами його роботи.

Перебудовуючи корпоративну культуру на основі нових принципів і норм, керівництво має сформувати у всіх співробітників нові моделі поведінки. Саме їх поведінка є для клієнтів зовнішнім проявом орієнтованості банку на клієнта.

Основні риси корпоративної культури ефективного банку — здоровий консерватизм у поведінці в поєднанні з максимальним заохоченням проявів

ділової ініціативи з націленістю на кінцевий результат. Особливу увагу слід приділяти дотриманню професійної банківської етики. Треба прагнути до максимальної визначеності й прозорості у відносинах з клієнтами, що дає змогу їм володіти докладною інформацією про основні принципи діяльності банку. Люди повинні бути мотивовані на кінцевий результат і розуміти, як він досягається. Кожен співробітник на будь-якому рівні мусить бути підготовлений професійно, знати технологію, розуміти, до яких наслідків можуть призвести його дії. Співробітники мають бути мотивовані не лише заробітною платою, хоч це і є важливою, а може, й найважливішою складовою всієї внутрішньої корпоративної культури банку. Кожен працівник повинен не просто механічно виконувати покладені на нього обов’язки, а й діяти, націлюючись на кінцевий результат, який виражається для нього особисто не тільки в отриманні певної додаткової матеріальної винагороди, а й в усвідомленні причетності до процесу зростання банку, в чому задіяні всі без винятку члени колективу.

ВИСНОВКИ

1. Створення сучасної інтегрованої системи управління персоналом нині вважається однією з основних умов реалізації стратегії банківської установи. Корпоративна культура багато в чому визначає, якими будуть структура організації, її основні бізнес-процеси, системи відбору, мотивації, розвитку, винагороди. Банки повинні приділяти значну увагу побудові ефективної корпоративної культури для досягнення стратегічних цілей.

2. Дослідження довели той факт, що чим сильнішою, згуртованішою та дієвішою є корпоративна культура, тим більшою мірою працівники задоволені управлінськими діями у вигляді системи стимулювання.

3. Орієнтована на клієнта корпоративна культура є базисом, що охоплює і стратегію розвитку, і тактику управління, які спрямовані на переосмислення необхідних змін і конкретних результатів.

4. Основні риси корпоративної культури ефективного банку — здоровий консерватизм у поведінці в поєднанні з максимальним заохоченням проявів ділової ініціативи з націле-

ністю на кінцевий результат.

5. Розвиток потужної корпоративної культури в сучасних банківських установах є важливим чинником їх ефективного функціонування.

Література

1. *Corporate culture and shareholder value in banking industry* / Carretta, Alessandro, Farina, Vincenzo, Fiordelisi, Franco and Schwizer, Paola. University of Rome "Tor Vergata", University of Rome Tre, University of Parma, 2006 [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://mpr.ub.uni-muenchen.de/8304/1/MPPA_paper_8304.pdf.
2. Вешкурцева С.А. Комплексная модель эффективности коммерческих организаций // Антикризисное управление. — 2003. — № 5. — С. 28—30.
3. Диагностика организационной культуры [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.hrliga.com/index.php?module=profession&op>.
4. Изотов В. Корпоративная культура. Стратегии и способы её формирования [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.hr-portal.ru/article/kor-porativnaya-kultura-strategii-i-sposoby-ee-formirovaniya>.
5. Кузьмін О.Є. Основы менеджмента: Підручник. Затв. Мін. освіти і науки України. — К: Юрайт-Издат, 2003.
6. Пушных В.А. Роль корпоративной культуры в управлении изменениями организации // Инженерное образование. — 2009. — № 4. — С. 32—37.
7. Сагайдак М.П. Корпоративна культура як чинник ефективного функціонування комерційних структур // Вісник Криворізького економічного інституту. — 2009. — № 3 (23). — С. 48—53.
8. Соломанидина Т.О. Организационная культура компании // Управление персоналом. — 2003. — № 8. — С. 25—34.
9. Филлер А. Диагностика организационной культуры: “То, что можно измерить, можно изменить” // Управление персоналом. — 2009. — № 7 (109). — С. 37—40.
10. Фрайлингер К. Управление изменениями в организации. Как успешно провести преобразования / К.Фрайлингер, И.Фишер. — М.: Книгописная палата, 2002. — 260 с.
11. Херрманн В.А., Кронталер Л.М. Университетский менеджмент // Проблемы теории и практики управления. — 2002. — № 6.
12. Шейн Э. Организационная культура и лидерство. — СПб.: Питер, 2006.

Дослідження/**Надія Циганова**

Доцент кафедри банківської справи
Київського національного
економічного університету ім. В.Гетьмана,
кандидат економічних наук, доцент

Тетяна Шалига

Керівник Центру дистанційних послуг
ПАТ "Сведбанк"

Дистанційний банкінг як інноваційна конкурентна перевага на ринку фінансових послуг

Сучасне банківництво має тенденції до швидкої трансформації концепцій щодо ринкової поведінки банків. Це пов'язано з динамічним оновленням зовнішнього середовища суб'єктів, що формують саме ринок банківських послуг, а також із тим, що нині споживачі користуються чинниками попиту цих послуг. Водночас посилення факторів конкуренції шляхом активізації альтернативних гравців ринку зумовлюють нові погляди на стратегічні зміни банків.

ПЕРЕДУМОВИ ЕВОЛЮЦІЇ ПОГЛЯДІВ НА ЯВИЩЕ КОНКУРЕНЦІЇ

Виокремлення в системі банківських послуг модернізованих інноваційних форм обслуговування змушує банки переглядати і вдосконалювати підходи до визначення та впровадження нових конкурентних переваг. Актуальним стає питання пошуку новітніх прогресивних форм співробітництва суб'єктів ринку банківських послуг, яке відтворюватиметься передусім в усвідомленій обчислюваній взаємній для обох сторін вигоді, зважаючи на визначальну відмінність їх початкової мети.

Конкуренція як процес здобуття

конкурентних переваг за рахунок оптимального поєднання чинників ендогенного та екзогенного впливу постійно досліджується, а підходи до тлумачення цього явища трансформуються та набувають нових напрямів з перебігом змін у соціально-економічних проявах суспільства. Щодо специфіки економічної галузі, й банківництва зокрема, то цій проблематиці присвятили свої праці такі науковці, як В.Голуб, Р.Девіс, А.Шредер, С.Кубів, В.Лазепка, І.Ніконов, С.Покровський та інші. Конкурентні переваги банків знаходяться у різних сферах. До них відносять якісні та кількісні характеристики ресурсної бази, зокрема достатність власного

капіталу, рейтинг цінних паперів банку та самої установи, імідж банку, структуру, ціну й часові параметри зобов'язань, рівень ризику й прибутковості активів, ліквідність, банківські технології та комунікації, характеристики персоналу, стратегії та інновації тощо. Тому їх цілеспрямоване формування потребує дослідження, зокрема класифікації за різними параметрами. Спробу класифікувати конкурентні переваги організації робили різні дослідники, наприклад, Ж.-Ж.Ламбен, М.Портер, Г.Л.Азоев, Р.Фатхутдінов, І.В.Смолін та інші.

Слід розрізняти банківську конкуренцію та конкуренцію на ринку банківських послуг. Конкуренція на

ринку банківських послуг — представляє собою суперництво банків та інших фінансових посередників, під час якого вони прагнуть забезпечити собі найпривабливіші умови функціонування. Тоді як *банківська конкуренція* — це процес суперництва банків із метою розширення ринкового сегмента й забезпечення результативності бізнесу.

Класичні методи конкурентної боротьби в умовах насиченості банківського ринку ідентичними за функціональною формою установами призводять до зниження результативності з позицій головної мети діяльності — отримання та збільшення прибутку. Комбінація методів нарощування клієнтської бази, підвищення її прибутковості, зменшення операційних витрат як сукупності цільових інструментів здобуття конкурентних переваг нині вже не може досягатися лише за рахунок традиційних механізмів маніпулювання показниками ціноутворення. Прагматизм сучасних економічних суб'єктів проявляється у прагненні до прозорих та відчутних результатів кожного акту співпраці, які можна чітко виміряти.

Дистанційне банківське обслуговування як модернізована форма співробітництва суб'єктів ринку зумовлює специфічні аспекти щодо політики створення та просування продуктів, інфраструктури забезпечення і побудови взаємовідносин із клієнтами та конкурентами. Незалежно від стратегічної мети установи — чи то консервативна стабільність, чи агресивна концепція розвитку — банки функціонують у системі множинних факторів зовнішнього та внутрішнього впливу, що зумовлюють зміну позиції щодо інших суб'єктів. Урівноваження та цільове переміщення ринкової позиції через управління конкурентними перевагами є одним із нагальних завдань банків в умовах загострення нестабільнізацийних факторів кризи та спаду економічної активності.

Метою цієї статті є аналіз наявних підходів до створення банками конкурентних переваг у межах своєї діяльності та їх адаптація до технологічно орієнтованих установ, стратегічно налаштованих на прогресивні дистанційні послуги. На нашу думку, гіпотеза конкурентних переваг має бути практично доведеною, отже, методи оцінювання та визначення дієвості впроваджених змін є обов'язковим етапом конкурентного процесу.

ВИЗНАЧАЛЬНІ ФАКТОРИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ

У сучасних умовах дослідники банківської конкуренції трактують її зміст переважно на основі концепції поведінки, тобто як суперництво економічних суб'єктів. Саме ж поняття банківської конкуренції є досить умовним, оскільки на ринку банківських послуг діють не лише банки, а й інші фінансові посередники. Щодо традиційних банківських послуг, то кредитні й депозитні послуги надають також і кредитні спілки, а нетрадиційні банківські послуги — лізингові, факторингові, трастові, клірингові та інші — надають також різні фінансові посередники. Суб'єктом конкуренції на ринку банківських послуг може бути будь-який економічний суб'єкт, що надає споживачам банківські послуги.

У результаті використання конкурентних переваг формується конкурентна позиція банку, під якою науковці часто розуміють положення банку на ринку порівняно з положенням конкурентів [2, с. 242; 6, с. 16–17]. Дискусійним є питання про те, що таке конкурентна позиція: об'єктивна характеристика чи суто суб'єктивні відчуття споживачів? Право на існування мають обидві точки зору. Конкурентну позицію можна розглядати і як об'єктивну економічну категорію, і як суб'єктивну характеристику конкурентного становища банку, яка надається суб'єктами оцінки. Критеріями оцінки конкурентної позиції комерційного банку можуть бути:

- частка ринку банківських послуг та обсяги діяльності;
- ресурсна база й отриманий прибуток;
- імідж і сприйняття клієнтів.

Успішні у відповідних регіональних сегментах банки дотримуються саме такого диверсифікованого підходу до формування конкурентної позиції [2, с. 243–244].

Оптимальне функціонування ринку банківських послуг у сучасних умовах забезпечується достатньо складною інфраструктурою. Оскільки діяльність банківських інституцій розглядається науковцями в контексті макрота мікроаналізу, отримуємо повну картину витоків і наслідків функціонування банку — від внутрішніх бізнес-процесів до конкретних завдань, на виконання яких вони спрямовані. Налагодження процесів в установі складається із системи заходів внутрішньої інфраструктури, узгодженість та вмотивованість яких є запорукою досягнення визначеного результату в середовищі ринку — тобто за межами зони планування та впровадження цих заходів.

Інфраструктура ринку банківських послуг складається із сукупності елементів, які забезпечують урівноваженість взаємозв'язків учасників ринку та оптимізують їх взаємодію. Інфраструктура ринку банківських послуг у сучасних умовах включає комунікації, розрахункову мережу, системи страхування депозитів, системи інкасаторського та охоронного обслуговування банків, систему інформаційного забезпечення, рейтингові агенції, систему підготовки кадрів для ринку банківських послуг. Із розвитком телекомунікацій, мережі Інтернет тощо зростає роль систем дистанційного обслуговування клієнтів.

Дистанційне банківське обслуговування є альтернативною формою віддаленої взаємодії банку з клієнтами, в межах якої продукти банку просуваються та обслуговуються дистанційними каналами, як то Інтернет і телефонія. Дистанційне обслуговування як новітня форма банкінгу породило специфічні внутрішні процеси в установі та зумовило нові тренди зовнішньої інфраструктури. Високий ступінь технологізації процесів, що лежить в основі дистанційного банкінгу, і є тим джерелом, навколо якого формуються переваги сучасного банку.

Рівень конкурентоспроможності банку визначається впливом взаємопов'язаних факторів, які можна об'єднати у дві великі групи: зовнішні та внутрішні. Специфіка характеристик конкурентоспроможності, різне бачення конкурентних переваг різними науковцями не дають змоги використовувати єдину методику їхньої оцінки. Зокрема дискусійним є положення щодо того, які фактори є вирішальними у формуванні конкурентоспроможності банку: екзогенні чи ендогенні. На нашу думку, протиставляти ці два фактори впливу на діяльність банків недоцільно і помилково. Ступінь впливу зовнішніх факторів на діяльність кожного конкретного банку може суттєво відрізнятися.

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНИМИ ПЕРЕВАГАМИ В УМОВАХ ДИНАМІЧНОГО РИНКУ

В умовах динамічного зовнішнього середовища конкурентною перевагою є швидкість реагування на

Схема 1. Цикл впровадження конкурентних переваг у системі сукупної банківської інфраструктури

ринкові потреби. Зміни платіжних систем, банківських технологій, потреб споживачів вимагають постійного вдосконалення обслуговування клієнтів. Оскільки банки мають різну швидкість реагування на ринкові потреби, деякі з них втрачають свої конкурентні позиції і витісняються з ринку більш динамічними конкурентами.

Важливий засіб конкурентної боротьби на ринку банківських послуг — конкурентні переваги, які є концентрованим проявом переваг банку над конкурентами у фінансовій і маркетингових сферах, банківських технологіях і організації діяльності. Конкурентні переваги можна вимірювати на основі абсолютних і відносних економічних показників.

Сутність конкурентної переваги полягає у випередженні суб'єкта ринку, з яким банк поділяє певний галузевий сегмент, передусім за показниками прибутку. Причому прибуток є лише індикатором верхнього рівня, що безумовно свідчить про результат — утім сам зміст прибутку включає систему чинників (переваг), за рахунок яких прибуток досягає певної динаміки. З позиції банку в основі отримання будь-якої переваги є інновація, спровокована незадоволенням заявленого результату. Недосягнення результату може бути пов'язане як із внутрішніми факторами, скажімо, збоєм або некоректним плануванням чи реалізацією процесу,

так і зовнішніми чинниками на кшталт активізації дій конкурентів у ставленні до введення інновацій на ринку, що врешті-решт зрушують схильність клієнтів у свій бік клієнтів на їхній бік. Дії конкурентів формують певний опір середовища, котрому має протидіяти банк шляхом впровадження власних інновацій. Фактори формування конкурентоспроможності як сукупності інноваційних переваг на ринку систематизують у контексті зовнішніх та інфраструктурних установчих принципів [1, с. 424].

Розглянемо основні причини появи конкурентних переваг на ринку банківських послуг. Конкурентні переваги можуть бути результатом низької собівартості фінансових послуг, звичайно, без суттєвого зниження їхньої якості. Конкурентні переваги проявляються в індивідуальному підході до споживачів та високій ступені диференціації послуг, тобто у їх відмінності від послуг конкурентів. Ринковий сегмент, який обіймає банк, також може бути конкурентною перевагою. І чим він більший, тим суттєвіші переваги щодо конкурентів. Адже значний ринковий сегмент дає змогу банку впливати на кон'юнктуру ринку, використовувати ефект масштабу для зниження собівартості послуг тощо. Великий ринковий сегмент формує лояльне сприйняття банку клієнтами та створює позитивний імідж. А імідж банку, його рейтинг

також є суттєвою конкурентною перевагою на ринку банківських послуг.

Узгодження внутрішніх процесів із ринковими трендами забезпечує відповідність ужитих банком дій поточним ринковим умовам та наближає установу до стратегічної мети. Тож системне розуміння відповідності внутрішньої інфраструктури зовнішній є запорукою отримання конкурентної переваги в періоді (див. схему 1).

На думку експертів, за стабільних та однакових макроекономічних умов результативність роботи банків суттєво відрізняється, що зумовлено внутрішніми чинниками. Але якщо макроекономічна ситуація нестабільна, то банківські установи, за винятком окремих, безвідносно до параметрів їхньої діяльності, не зможуть поліпшити своє становище лише за рахунок активізації факторів внутрішнього середовища.

ПІДХОДИ ДО ІНТЕГРАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

У результаті оцінювання конкурентоспроможності банку або його послуг може бути високою, середньою чи низькою. З формули обчислення прибутковості, яка може застосовуватися також і для традиційного банкінгу, видно, що останній поступається альтернативній інновації в обслуговуванні

як мінімум за трьома показниками: мультиплікація акту продажу збільшує обсяг клієнтів, що у чисельнику; скорочення часу обслуговування за рахунок автоматизації процесу, яка також скорочує чисельність залученого персоналу, що у знаменнику; зменшення операційних витрат на пряму.

Для оцінки конкурентоспроможності банку використовують численні види інтегральних показників, що враховують вплив різних чинників та їх вагу. Так, можна визначати інтегральний показник конкурентоспроможності банку як середнє арифметичне показників конкурентоспроможності окремих видів послуг:

$$K_{opg} = \frac{\sum_{i=1}^n K_i}{n},$$

де K_{opg} — конкурентоспроможність організації (банку);

K_i — конкурентоспроможність i -го виду продукту (послуги);

n — кількість видів послуг.

Р.Фатхутдінов пропонує оцінювати конкурентоспроможність організації з урахуванням вагомості продуктів (послуг) і ринків, на яких вони реалізуються [8, с. 237]:

$$K_{opg} = \sum_{i=1}^n a_i \times b_j \times K_{ij} \rightarrow 1,$$

де K_{opg} — конкурентоспроможність організації (банку);

K_{ij} — конкурентоспроможність i -го(ї) продукту (послуги) на j -му ринку;

a_i — питома вага i -го(ї) продукту (послуги) банку в обсязі продажу за період, що аналізується (визначається частками одиниці $i = 1, 2, \dots, n$), $\sum a_i = 1$;

b_j — показник значимості ринку, на якому представлена послуга банку. Для промислово розвинутих країн (США, Японія, країни Євросоюзу, Канада та ін.) значимість ринку рекомендується приймати рівною 1.0, для решти країн — 0.7, для внутрішнього ринку — 0.5.

Оскільки дистанційне обслуговування проявляється у масштабуванні продуктової пропозиції щодо географії присутності установи, то концепція Р.Фатхутдінова має деяким чином спотворений зміст в контексті оцінки переваг напрямку. Конкурентні переваги дистанційного банкінгу оцінюються через абстраговані від регіонального фактору показники, які демонструють загальний тренд у динаміці.

Конкурентоспроможність банку

Таблиця. Показники конкурентоспроможності банку	
Група показників	Показники конкурентоспроможності банку
Ринкові	Абсолютна й відносна частка ринку
	Клієнтська база
	Доступність послуг (мережа філій, відділень тощо) та рівень обслуговування
	Якісні (асортимент, властивості) й цінові характеристики послуг
	Комерційні зв'язки та партнерські відносини
Операційні	Імідж і рейтинг банку
	Організаційно-функціональні характеристики банку
	Технологічна оснащеність та інфраструктура
	Масштаби діяльності (обсяг операцій та реалізації послуг)
	Система стратегічного управління та бізнес-планування
	Система управління ризиками та ліквідністю
Фінансові	Система внутрішнього контролю та аудиту
	Банківські інновації
	Адекватність і структура капіталу
	Рейтинг та курсова вартість цінних паперів банку
	Обсяг і структура ресурсів банку, їх вартість та часові параметри
	Ризик і прибутковість активів і пасивів
	Обсяг загальних і спеціальних резервів
	Рівень ліквідності
	Прибуток і рентабельність

визначають за допомогою кількісних та якісних параметрів його діяльності на ринку банківських послуг. Часто за методологічну основу такого аналізу беруть теорію конкурентних переваг М.Портера [6, с. 225, 279, 289]. Роль індикаторів конкурентоспроможності банку відіграє поєднання поточних результатів конкурентної активності та його можливості щодо довгострокового створення вартості. Такі індикатори, на думку Ю.О.Заруби, об'єднуються у три групи: ринкові, операційні та фінансові [7]. Утім завдання поточного моніторингу та управління індикаторами конкурентної активності потребують їх деталізації та структурування (див. таблицю).

У короткостроковому періоді підвищення конкурентоспроможності банку часто пов'язане або з ціновою політикою, або з рекламною, тобто маркетинговою діяльністю. У довгостроковому плані забезпечення стратегічної конкурентоспроможності банку має базуватися на забезпеченні капіталізації та збалансованого зростання ресурсної бази банку, розвитку регіональної мережі й комунікацій, запровадженні інновацій, управлінні розвитком персоналу тощо. У сучасних умовах для поліпшення конкурентної позиції банки застосовують реорганізацію у різних формах. Однією з них є саме дистанційний банкінг як альтернатива розгалуженості мережі, що забезпечує комунікацію з широким попитом за рахунок віртуалізації послуг. Отже, скорочення мережі та еко-

номія на операційних витратах нині часто компенсується впровадженням систем дистанційного обслуговування.

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ ПОСЛУГИ ЗА РАХУНОК ЇЇ ДИСТАНЦІАЛІЗАЦІЇ

В уяві клієнта перевагою вважається сукупне відчуття задоволення від отриманої послуги. Банківські послуги є кінцевим результатом ринкової діяльності банків. У процесі надання послуг клієнтам між ними та банками виникають певні відносини. Тому *ринку банківських послуг* — це законодавчо зумовлена система взаємовідносин між його суб'єктами, що виникають у процесі надання банківських послуг. Обслуговування банками клієнтів є зовнішнім проявом взаємозв'язку між цими основними учасниками ринку банківських послуг. Ринок банківських послуг урівноважує попит на послуги банків із боку клієнтів та пропозицію цих послуг банками шляхом формування ціни на них. Відтак оцінювати конкурентоспроможність банківських послуг можна на основі трьох інтегральних показників: якості послуги, відповідності очікуванням споживачів та його (її) ціни, тобто конкурентоспроможність продукту (послуги) можна представити як функцію цих показників:

$$K_i = f(I, V, P),$$

де K_i — конкурентоспроможність i -го виду послуги банку;

I – інтегральний показник якості послуги банку;

V – інтегральний показник відповідності очікуванням споживачів;

P – зважена ціна послуги банку.

Оскільки собівартість послуги впливає на ціну, банк отримує важелі гнучкої зміни ціни в межах маржі за рахунок зменшення складових собівартості. Дистанціалізація послуг суттєво скорочує їх собівартість за рахунок операційного чинника: масштабування стандартизованих послуг на велику кількість клієнтів, скорочення сеансу обслуговування, інтенсифікації комунікацій до клієнта, що спонукає його частіше користуватися послугами, подовження періоду співпраці та врешті-решт підвищення прибутковості. Основними компонентами собівартості послуг є витрати, пов'язані з виготовленням та супроводженням цієї послуги. Цикл створення банківського продукту та пов'язані з цим витрати не залежать від того, як він просувається – через відділення чи дистанційними каналами. Отже, різниця собівартості утворюється на етапі перетворення продукту в послугу за рахунок додавання певних сервісних елементів, зокрема реклами, обслуговування клієнта менеджером чи консультантом, організації місця зустрічі (у відділенні) з клієнтом тощо. Послуга, будучи похідною функцією від продукту, формує до нього додану вартість, яка складається з витрат на обслуговування та маржі. В контексті функціонально-інфраструктурної належності глобально всі витрати на забезпечення процесу обслуговування можна розділити на формуючі витратні елементи та структурувати як:

– адміністративні (підготовчі, контролюючі, організаційні – ті, що не генерують прямого прибутку):

$$Ex_{admin} = S + A + PR + B;$$

– на організацію мережі (забезпечення регіональної віддаленої інфраструктури, установи якої безпосередньо займаються стягненням плати за банківські послуги):

$$Ex_{new} = S + A + PR;$$

– на забезпечення системи дистанційного обслуговування (функціонування технології дистанційного банкінгу, що забезпечує надходження прибутку дистанційними каналами та стимулює потік прибутку в регіональну мережу): $Ex_{rem} = S + A - PR$, де Ex_{admin} – (administrativeexpenses) – витрати на функціонування централізованих служб банку;

Ex_{new} – (networkexpenses) – витрати на забезпечення роботи відділень;

Ex_{rem} – (remoteexpenses) – витрати на дистанційне обслуговування;

S – (staff) – витрати на персонал, що забезпечує напрямок;

A – (assets) – споруди, офіси, меблі, апаратура, інше майно;

B – функції підтримки бізнесу та інфраструктури (бухгалтерія, ІТ, іміджевий маркетинг, планування тощо);

PR – витрати на рекламні заходи.

Собівартість кожного напряму обчислюється як відношення обсягу залучених прибутків до витрат, пов'язаних із функціонуванням напряму.

З метою обчислення абсолютної прибутковості виокремлюємо елементи, що мають відношення до об'єкта продажу:

$$P = \frac{\sum_i B \times T}{t} \times Q - Ex_i,$$

де $\sum_i B$ – інтенсивність користування послугами (кількість продуктів, що припадає на одного клієнта);

T – тривалість співпраці клієнта з банком (зменшують потребу в рекламі на залучення нових клієнтів);

t – середній час сеансу обслуговування (впливає на залучення персоналу);

Q – обсяг клієнтів, що користуються послугами за напрямом;

Ex_i – сукупні витрати за напрямом i .

Кожний клієнт споживає різну кількість продуктів банку, та й тривалість співпраці сторін також різна. Втім залежність прибутковості від факторів терміну співпраці, швидкості обслуговування та інтенсифікація використання продуктів, а також кількість клієнтів, які ними користуються та обсяг витрат на функціонування напряму свідчить про безумовні конкурентні переваги щодо дистанційного банкінгу. Адже нами встановлено очевидні кількісні переваги у множини, в частині обсягу обслугованих клієнтів у періоді часу, зменшення знаменника в частині тривалості сеансу обслуговування, до того ж, у показнику витрат напряму зникає доданок функції адміністративної поточної підтримки (B), а показник маркетингових активностей додається з від'ємним коефіцієнтом, оскільки завдяки комунікації дистанційними каналами самостійно забезпечується та мультиплікується популяризація банку і його послуг.

В основі ринкової діяльності банку є політика взаємодії установи з клієн-

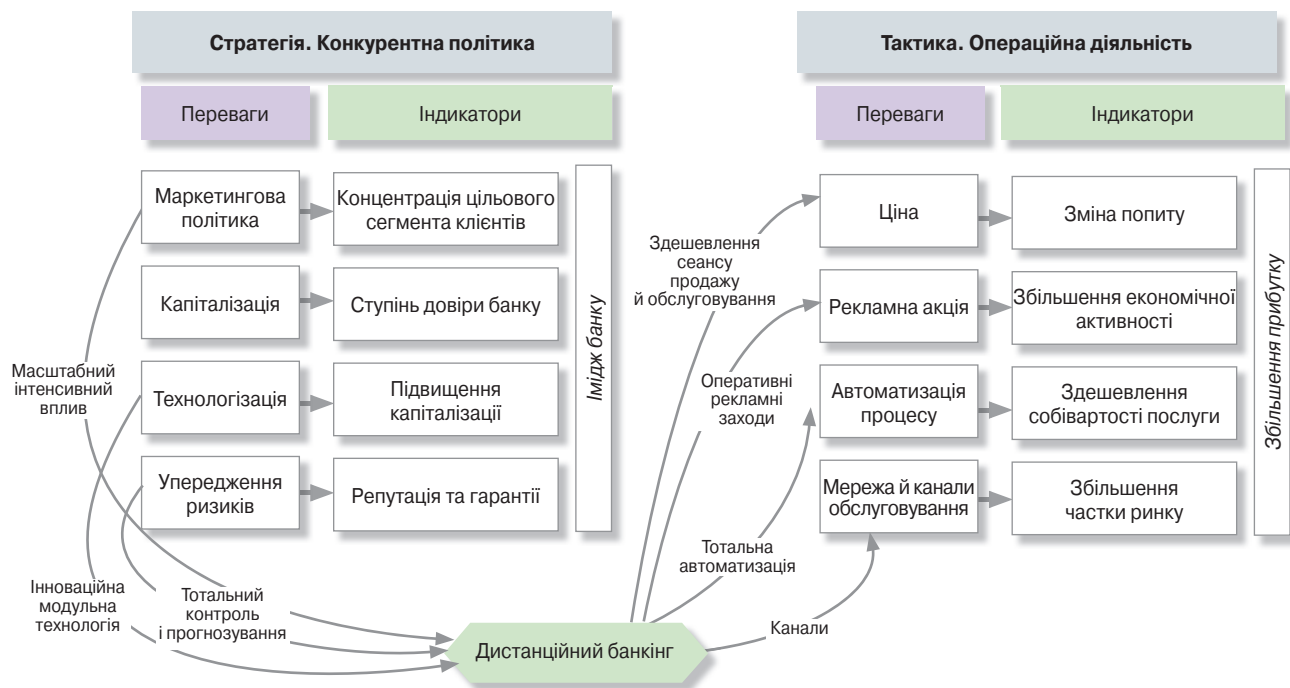
тами, яка може концептуально базуватися на персональному або уніфікованому підході до обслуговування. Кожен із підходів має свої переваги та недоліки. Перевагами системи персонального менеджменту є глибше розуміння потреб клієнтів та краще їх задоволення, ґрунтовніша оцінка фінансового стану клієнта і зниження ризиків, нарощування обсягів операцій із конкретним клієнтом на основі пакетного обслуговування. Недоліком такого підходу є зниження продуктивності праці банківського персоналу в результаті спеціалізації діяльності. Ці втрати ефективності для банку можуть компенсуватися обсягом послуг, що надаються клієнту. Проте в перспективі банківська конкуренція потребує зниження собівартості й ціни банківських послуг, тому банки мають відмовитися від поглиблення спеціалізації персоналу та вдатися до стандартизації послуг і їх здешевлення.

Іншою конкурентною перевагою банку може бути рівень застосовуваних технологій. Технологічні переваги над конкурентами важливі для будь-якого бізнесу. Їхньою специфікою у банках є відсутність патентної захищеності. Тому персонал банку повинен постійно запроваджувати інновації, щоб отримувати переваги над конкурентами.

Ще однією конкурентною перевагою на ринку банківських послуг є високий рівень продуктивності праці й кваліфікація персоналу. Оскільки у структурі витрат банку витрати на персонал зазвичай мають значно вищу питому вагу, ніж у інших галузях продуктивність праці персоналу суттєво впливає на фінансові результати діяльності банку. Важливе значення мають управлінська майстерність менеджерів, їх стратегічне мислення.

Незважаючи на абстрактність та умовність конкурентоспроможності як явища виборювання найкращих результатів, для кожного банку це втілюється у конкретні заходи зі створення конкурентних переваг. Комплекс заходів із планування, їх реалізації, моніторингу дієвості інструментів досягнення переваг перед конкурентами у певному напрямі банківська установа формує, виходячи з визначених стратегічних завдань, та реалізує за допомогою наявних операційних ресурсів. При цьому банк, передусім, визначає напрям прогресивного руху та інструменти, якими цей рух здійснюватиметься. Систему конку-

Схема 2. Система конкурентних переваг банківської установи

рентних переваг можна представити як сукупність причинно-наслідкових зв'язків, що спрямовують установу у певному напрямі ринкової діяльності (див. схему 2).

Розглядаючи системність дистанційного банкінгу з посиланням на його, з одного боку, технологічні ознаки, а з другого — масштабний та мультиплікаційний ринковий вплив, можемо стверджувати, що елементи системи дистанційного обслуговування прямо впливають на формування конкурентної позиції банку. Це, передусім, зумовлено тим, що дистанціалізація послуг створює підстави для збільшення прибутку за рахунок здешевлення самої послуги, а також формує прогресивний імідж банку за допомогою інноваційної політики.

Прогресивність технології дистанційного банкінгу полягає в тому, що вона концентрує основні переваги, якими банк одночасно вирішує цілу низку операційних та стратегічних завдань.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Характеристиками конкурентних переваг на ринку банківських послуг є тимчасовість і неоднорідність, тому для формування конкурентної політики банкам рекомендуємо враховувати такі принципи:

- конкурентні переваги мають відносний, а не абсолютний характер, оскільки можуть бути оцінені лише шляхом порівняння характеристик, які впливають на економічну ефективність діяльності банку, в динаміці;

- конкурентні переваги банку перебувають під впливом значної кількості різнорідних чинників, тому, щоб добитися конкурентної переваги, необхідні комплексні зусилля за різними напрямками;

- дистанційне банківське обслуговування нині доводить економічну та стратегічну доцільність створення банками цілого комплексу конкурентних переваг, передусім за рахунок масштабування та зниження собівартості послуг.

Формування конкурентних переваг відбувається під впливом чинників, які можуть в одних випадках посилювати, а в інших — послаблювати конкурентні переваги. Тому при дослідженні й формуванні конкурентних переваг важливе значення має системний підхід, який забезпечує використання найважливіших чинників впливу на діяльність банків.

Література

1. Тараненко І.В. Системний характер формування інноваційної конкурентоспроможності: глобалізаційний

контекст. Вісник Донецького національного університету. Сер. В. Економіка і право. — Вип. 2. Том 2. — 2010. — С. 422—430.

2. Скулкова В.В., Зотов В.В. Інновації на регіональному ринку банківських послуг в умовах інформаційно-комунікативної середовища // Проблеми розвитку інноваційно-креативної економіки: Сб. докладів науково-практичної конференції 29 марта — 09 апреля 2010 г. — М.: Креативная экономика, 2010. — С. 241—245.

3. Вовчак О., Халло В. Сутність та особливості банківської конкуренції / Світ фінансів. — 2008, грудень. — № 4 (17). — С. 86—92.

4. Ламбен, Ж.-Ж. Менеджмент, ориєнтований на ринок. Стратегічний і операційний маркетинг / Ж.-Ж. Ламбен. — СПб.: Питер, 2007. — 800 с.

5. Азоев Г.Л., Челенков А.П. Конкурентні переваги фірми. М.: ОАО Типографія "Новості", 2000. — 256 с.

6. Портер М. Конкурентна стратегія. Методика аналізу галузей і конкурентів. — М.: Альпіна, 2005. — 454 с.

7. Заруба Ю.О. Конкурентоспроможність комерційного банку // Фінанси України. — 2001. — № 2. — С. 119—124.

8. Фатхутдінов Р.А. Стратегічний маркетинг. — СПб.: Питер, 2003. — 347 с.

Дослідження/

Борис СамородовКандидат технічних наук,
доцент, докторант
Університету банківської справи
Національного банку України

Моніторинг підвищення рейтингу банку на основі оптимізації його фінансових показників

Автор продовжує наукові дослідження на тему застосування у банківській сфері класичного математичного апарату – регулярних методів оптимізації [1; 8] – з метою визначення цільових показників діяльності банків задля реалізації фінансового прогнозування та планування їх діяльності. Попередня публікація була присвячена розробці методологічних засад використання теорії оптимізації у банківстві (“Вісник НБУ”, 2012 р., № 7, с. 58–61) [4].

У черговій статті автор застосовує згадану методологію на практиці: на основі показників фінансової звітності кількох реальних банків України наочно розкриває сутність запропонованого ним підходу та розрахунково-теоретичного інструментарію для оптимізації показників діяльності банку з метою підвищення його рейтингових позицій у групі банків-конкурентів.

Застосування сучасного математичного апарату і новітніх інформаційних технологій дає змогу аналітичним службам і топ-менеджерам банків швидко аналізувати й прогнозувати ситуацію на ринку, знаходити шляхи оптимального розподілу ресурсів, адекватного планування та оптимізації фінансових показників діяльності банку. Слід акцентувати на етичному аспекті, якого мають дотримуватися спеціалісти, аналітики, вчені, котрі проводять дослідження в галузі побудови рейтингів банків (у тому числі рейтингів надійності), складання порівняльних характеристик фінансових показників діяльності банків, прогнозування їх фінансового розвитку тощо. Йдеться про те, що констатація низького рейтингу надійності банку, прогнозування спаду його фінансового розвитку і подібне (навіть за умови ретельного наукового обґрунтування) мусить бути тільки закритою інформацією, до якої можуть мати доступ винятково власники банківського бізнесу та керівники банку (коли такі рейтингові дослідження проводять внутрішні аналітичні служби конкретного банку або зовнішній

аудитор), а також генеральний регулятор – Національний банк України (коли аналіз здійснюється відповідними департаментами НБУ). Ігнорування цього аспекту може спричинити суттєві негативні, а в деяких випадках незворотні наслідки для конкретних банків та їх клієнтів.

Тому у статті чітко дотримано правила: під час аналізу банківської діяльності із застосуванням науково обґрунтованих підходів, сучасного математичного апарату та інформаційних технологій не оприлюднювати назви конкретних досліджуваних банків, однак при цьому, з метою отримання адекватних результатів, як розрахункові брати реальні публічні статистичні дані [7], що характеризують фінансову діяльність банків.

У своїх наукових дослідженнях автор ставить за мету не ідентифікувати “сильні” або “слабкі” банки, а сприяти впровадженню у банківську справу актуального дієвого інструментарію для аналізу показників банківської діяльності, застосування якого сприятиме прийняттю необхідних управлінських рішень та дасть змогу побудувати ефективну страте-

гію управління фінансовим розвитком банку.

Враховуючи вищезазначене, а також вимоги статей 60–62 Закону України “Про банки і банківську діяльність” [2], у яких йдеться про банківську таємницю, назви обраних для дослідження банків у даній праці не наводимо (застосовуються назви – “Банк №...”). Але запропонована методологія оптимізації фінансових показників банківської діяльності апробована на основі реальної статистичної звітності восьми банків.

ПОБУДОВА ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

З фінансових показників діяльності банків формуємо матрицю $P(x_{s,\theta}) = \{p_{s,i}(x_{s,\theta})\}$, де i -тий вектор-стовпець елементів матриці $P(x_{s,\theta})$ – список значень однорідного i -го показника для кожного з b банків, а s -тий вектор-рядок елементів – список значень різномірних показників для s -того банку ($i = \overline{1, n}$, n – кількість показників, що розглядаються; $s = \overline{1, b}$, b

— кількість банків, що досліджуються) [4–6]. Елементи $p_{s,i}(x_{s,\theta})$ цієї матриці виражаються через відповідні підмножини множини $\{x_{s,\theta}\}$ варійованих змінних $x_{s,\theta}$ відповідно до прийнятих функціональних залежностей для вказаних показників $p_{s,i}(x_{s,\theta})$ ($\theta = 1, N$, N — кількість варійованих змінних $x_{s,\theta}$).

Як варійовані змінні s -того банку пропонується взяти фінансові змінні, що були використані автором під час аналізу надійності діяльності банку [3] (див. таблицю 1).

Від цих варійованих змінних $\{x_{s,13}\}$ — економічних величин (публічних фінансових показників) залежать фінансові показники $p_{s,i}(x_{s,\theta})$ діяльності банку, за якими здійснюється рейтингування банків досліджуваної групи. Функціональні залежності для вказаних показників $p_{s,i}(x_{s,\theta})$ ($s = 1, b$; $i = 1, 9$; $\theta = 1, 13$) наведено у таблиці 2.

Обмеження на варійовані змінні $x_{s,\theta}$ ($s = 1, b$, $\theta = 1, 13$)

— типу рівностей:

1) умови незмінності залучених депозитів у попередньому розрахунковому періоді

$$x_{s,2} = x_{s,2}^{(0)}, x_{s,5} = x_{s,5}^{(0)}; \quad (1)$$

2) умова незмінності капіталу банку

$$x_{s,6} = x_{s,6}^{(0)}; \quad (2)$$

— типу нерівностей:

1) умови відсутності впливу депозитів

$$x_{s,1} > x_{s,2}^{(0)}, x_{s,4} > x_{s,5}^{(0)}; \quad (3)$$

2) умова достатності капіталу $\frac{x_{s,6}}{x_{s,7}} \times 100 \geq A1$ капіталу ($A1 = 12\%$). (4)

Побудована економіко-математична модель надійності банку враховує 13 фінансових показників — варійованих змінних $x_{s,\theta}$ ($s = 1, b$, $\theta = 1, 13$), від яких, у свою чергу, залежать 9 фінансових показників $p_{s,i}(x_{s,\theta})$ ($s = 1, b$; $i = 1, 9$; $\theta = 1, 13$), за якими і відбувається рейтингування надійності 8 досліджуваних банків. Модель також враховує обмеження (1)–(4) на фінансові показники — варійовані змінні $x_{s,\theta}$ ($s = 1, 8$; $\theta = 1, 13$).

РЕЗУЛЬТАТИ РОЗРАХУНКІВ

Рейтингування банків здійснюється із використанням модифікованого автором таксонометричного методу [5], відмінності якого також викладено і у роботі [4].

Значення для варійованих змінних $\{x_{s,\theta}^{(0)}\}$ ($s = 1, 8$; $\theta = 1, 13$) — це публіч-

Таблиця 1. Варійовані змінні задачі оптимізації рейтингу надійності банку

№ п/п	Варійована змінна	Найменування фінансового показника
1	$x_{s,1}$	Залучені депозити від фізичних осіб у розрахунковому періоді
2	$x_{s,2}$	Залучені депозити від фізичних осіб у попередньому розрахунковому періоді
3	$x_{s,3}$	Загальні депозити банку
4	$x_{s,4}$	Залучені депозити від юридичних осіб у розрахунковому періоді
5	$x_{s,5}$	Залучені депозити від юридичних осіб у попередньому розрахунковому періоді
6	$x_{s,6}$	Капітал банку
7	$x_{s,7}$	Активи банку
8	$x_{s,8}$	Резерви під надані кредити ті інші активи
9	$x_{s,9}$	Чистий прибуток (збиток) банку
10	$x_{s,10}$	Активи банку в іноземній валюті
11	$x_{s,11}$	Зобов'язання банку в іноземній валюті
12	$x_{s,12}$	Кредити, надані юридичним особам
13	$x_{s,13}$	Кредити, надані фізичним особам

ні показники фінансової діяльності банків (див. таблицю 1), їх взято із відкритих джерел [7].

Скориставшись співвідношеннями, наведеними у таблиці 2, розрахуємо показники $p_{s,i}(x_{s,\theta})$ ($i = 1, 9$), за якими здійснюється рейтингування банків.

У результаті наступних кроків:

1) одержуємо нормовані значення показників $p'_{s,i} = p'_{s,i}(x_{s,\theta}^{(0)})$ відповідно до методики, розробленої автором у праці [5]; 2) формуємо матрицю-рядок нормованих значень показників “еталонного” банку [5]; 3) обчислюємо відстані $D_s(x_{s,\theta}^{(0)})$ між показниками кожного з

Таблиця 2. Функціональні залежності показників діяльності банків від варійованих змінних

№ п/п	Співвідношення для розрахунку	Найменування фінансового показника
1	$p_{s,1}(x_{s,\theta}) = \frac{x_{s,1} - x_{s,2}}{x_{s,3}} \times 100 = p_{s,1}(x_{s,1}, x_{s,2}, x_{s,3})$	Відплив депозитів фізичних осіб із банку
2	$p_{s,2}(x_{s,\theta}) = \frac{x_{s,4} - x_{s,5}}{x_{s,3}} \times 100 = p_{s,2}(x_{s,3}, x_{s,4}, x_{s,5})$	Відплив депозитів юридичних осіб із банку
3	$p_{s,3}(x_{s,\theta}) = \frac{x_{s,6}}{x_{s,7}} \times 100 = p_{s,3}(x_{s,6}, x_{s,7})$	Достатність капіталу
4	$p_{s,4}(x_{s,\theta}) = 1 - \frac{ A2 - \frac{x_{s,8}}{x_{s,7}} \times 100 }{A2} = p_{s,4}(x_{s,7}, x_{s,8})$ $A2 = \frac{\bar{x}_{s,8}}{\bar{x}_{s,7}} \times 100^*)$	Обсяг сформованих резервів під надані кредити, а також інші активи,
5	$p_{s,5}(x_{s,\theta}) = \frac{x_{s,9}}{x_{s,7}} \times 100 = p_{s,5}(x_{s,7}, x_{s,9})$	Прибутковість або збитковість банківської установи
6	$p_{s,6}(x_{s,\theta}) = \frac{x_{s,10} - x_{s,11}}{x_{s,10}} \times 100 = p_{s,6}(x_{s,10}, x_{s,11})$	Валютна складова банківської діяльності
7	$p_{s,7}(x_{s,\theta}) = 1 - \frac{ A3 - \frac{x_{s,12}}{x_{s,7}} \times 100 }{A3} = p_{s,7}(x_{s,7}, x_{s,12})$ $A3 = \frac{\bar{x}_{s,12}}{\bar{x}_{s,7}} \times 100^*)$	Співвідношення обсягу кредитів, наданих юридичним особам, та обсягу всіх активів банку,
8	$p_{s,8}(x_{s,\theta}) = 1 - \frac{ A4 - \frac{x_{s,13}}{x_{s,7}} \times 100 }{A4} = p_{s,8}(x_{s,7}, x_{s,13})$ $A4 = \frac{\bar{x}_{s,13}}{\bar{x}_{s,7}} \times 100^*)$	Співвідношення обсягу кредитів, наданих фізичним особам, та обсягу всіх активів банку,
9	$p_{s,9}(x_{s,\theta}) = 1 - \frac{ A5 - \frac{x_{s,4}}{x_{s,1}} \times 100 }{A5} = p_{s,9}(x_{s,1}, x_{s,4})$ $A5 = \frac{\bar{x}_{s,4}}{\bar{x}_{s,1}} \times 100^*)$	Співвідношення обсягів залучених коштів від населення і юридичних осіб,

*) $\bar{x}_{s,\theta}$ — середнє значення показника для всіх банків України.

Таблиця 3. Відстані до “еталонних” значень $D_s(x_{s,\theta}^{(0)})$, рейтингові числа $R_s(x_{s,\theta}^{(0)})$ та позиції банків у загальному рейтингу

Назва банку	Показники		
	$D_s(x_{s,\theta}^{(0)})$, одиниць	$R_s(x_{s,\theta}^{(0)})$, одиниць	Позиція банку в рейтингу
Банк № 1	1.28448	0.6498	7
Банк № 2	0.78025	0.78728	1
Банк № 3	0.9618	0.73778	5
Банк № 4	0.82604	0.77479	3
Банк № 5	2.56693	0.30016	8
Банк № 6	0.90181	0.75413	4
Банк № 7	1.2407	0.66174	6
Банк № 8	0.80347	0.78094	2

Таблиця 4. Значення варійованих змінних $\{x_{1,\theta}^{(0)}\}$ та $\{x_{1,\theta}^*\}$, що характеризують діяльність “Банку № 1”

№ п/п	Варійовані змінні	Значення, тис. грн.	Варійовані змінні	Значення, тис. грн.
1	$x_{1,1}^{(0)}$	576 739	$x_{1,1}^*$	576 739
2	$x_{1,2}^{(0)}$	514 384	$x_{1,2}^*$	514 384
3	$x_{1,3}^{(0)}$	1 181 982	$x_{1,3}^*$	1 181 982
4	$x_{1,4}^{(0)}$	273 484	$x_{1,4}^*$	330 568
5	$x_{1,5}^{(0)}$	330 568	$x_{1,5}^*$	330 568
6	$x_{1,6}^{(0)}$	140 178	$x_{1,6}^*$	140 178
7	$x_{1,7}^{(0)}$	1 262 161	$x_{1,7}^*$	1 168 150
8	$x_{1,8}^{(0)}$	-57 368	$x_{1,8}^*$	-75 363.7
9	$x_{1,9}^{(0)}$	-21 579	$x_{1,9}^*$	-3 583.27
10	$x_{1,10}^{(0)}$	376 796	$x_{1,10}^*$	358 800.3
11	$x_{1,11}^{(0)}$	396 243	$x_{1,11}^*$	396 243
12	$x_{1,12}^{(0)}$	730 189	$x_{1,12}^*$	730 189
13	$x_{1,13}^{(0)}$	188 211	$x_{1,13}^*$	170 215.3

восьми банків та “еталонного” банку, а також рейтингові числа $R_s(x_{s,\theta}^{(0)})$ банків [4] (див. таблицю 3).

Діаграма рейтингових чисел при $\{x_{s,\theta}^{(0)}\}$ та $P_s(x_{s,\theta}^{(0)})$ представлена на гра-

фіку 1.

На графіку 1 $\bar{R} = 0.6808$ – це середнє значення рейтингових чисел $R_s(x_{s,\theta}^{(0)})$ ($s = \overline{1,8}$; $\theta = \overline{1,13}$) для всіх банків. Будемо вважати надійними ті банки,

які мають рейтингове число $R_s(x_{s,\theta}^{(0)}) \geq \bar{R}$, та ненадійними відповідно ті, у яких рейтингове число $R_s(x_{s,\theta}^{(0)}) < \bar{R}$.

Пропонуємо поставити задачу щодо управління фінансовими показниками “Банку № 1”, який посідає 7 місце у рейтингу (див. таблицю 3, графік 1), з метою підвищення його рейтингу, переходу до групи надійних банків та, відповідно, випередження “Банку № 7” у загальному рейтингу [4]. Для цього необхідно підвищити його рейтингове число $R_1(x_{s,\theta}^{(0)})$ на 10% (з 0.6498 до 0.71478). Тому пропонується оптимізувати значення $\{x_{1,\theta}\}$ цього банку, виражені у тис. грн., беручи як перше наближення дані, наведені у таблиці 4.

На основі $\{x_{1,\theta}\}$ обчислюються фінансові показники $P_{1,i}(x_{s,\theta}^{(0)})$, за якими побудовано рейтинг банків (див. графік 1), та будується функціонал, який має бути мінімізований на множині варійованих змінних $\{x_{1,\theta}\}$ $\theta = \overline{1,13}$ [4]:

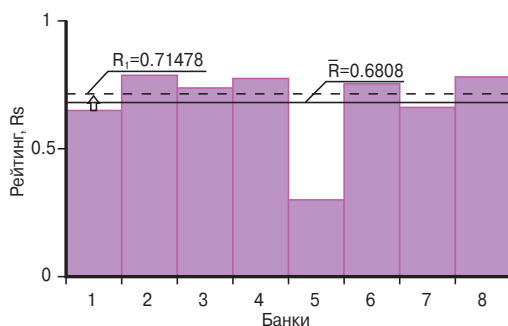
$$F = \left[1 - \frac{R_1(x_{1,\theta})}{R_1^{*}} \right]^2 = \left[1 - \frac{1}{0.71478} \left(1 - \frac{D_1(x_{1,\theta})}{\sqrt{D_1^2(x_{1,\theta}) + \sum_{s=1, s \neq 1}^8 D_s^2(x_{s,\theta}^{(0)})}} \right) \right]^2, \quad (5)$$

де

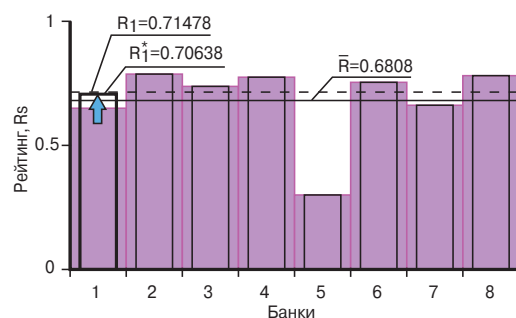
$$D_1(x_{1,\theta}) = \sqrt{\sum_{i=1}^9 \left(\frac{p_{1,i}(x_{1,\theta})}{\sqrt{p_{1,i}^2(x_{1,\theta}) + \sum_{s=1, s \neq 1}^8 p_{s,i}^2(x_{s,\theta}^{(0)})}} - p_{eti}(x_{s,\theta}^{(0)}) \right)^2}. \quad (6)$$

Результати оптимізації показників для банку (“Банк № 1”) з метою

Графік 1. Діаграма рейтингових чисел банків за початкового наближення $x_{s,\theta}^{(0)}$

Графік 2. Діаграма рейтингових чисел банків до та після оптимізації

підвищення його рейтингового числа $R_1(x_{1,0})$ на 10% при використанні квазі-ньютонівського методу лінійного пошуку [8] з урахуванням обмежень (1)–(4) представлено у таблицях 4 і 5.

Значення початкового наближення $\{x_{1,0}^{(0)}\}$ та оптимального вектора $\{x_{1,0}^*\}$ ($\theta = 1, 13$) для “Банку № 1” за обмежень (1)–(4) наведені у таблиці 4.

Відстані $D_s(x_{s,\theta}^*)$ між показниками усіх досліджуваних банків та “еталонного” банку, а також рейтингові числа $R_s(x_{s,\theta}^*)$ усіх восьми банків наведено у таблиці 5.

Рейтингове число $R_1(x_{1,0}^*)$ “Банку № 1” дорівнює 0.70638, що є дуже близьким до значення $R_s(x_{s,\theta}^{(0)}) = 0.71478$. Значення функціонала (5) F в оптимальній точці майже рівне нулю ($F = 0.011$). Значення змінних $x_{1,2}$ та $x_{1,5}$ зафіксовані, вони не брали участі в процесі оптимізації.

За результатами оптимізації фінансових показників “Банку № 1” пропонується збільшити обсяг залучених депозитів від юридичних осіб $x_{1,4}$ до 330 568 тис. грн., при цьому впливу таких не передбачається. Зафіксоване значення капіталу банку $x_{1,6}$ дорівнює 140 178 тис. грн. При капіталі банку $x_{1,6}^*$ та обсягах активів банку $x_{1,7}^*$, які зменшено до 1 168 150 тис. грн., показник достатності капіталу дорівнює 12%, що відповідає нормі цього показника. Пропонується також збільшити резерви під активи $x_{1,8}^*$ з 57 368 тис. грн. до 75 363.7 тис. грн. Чистий збиток банку $x_{1,9}^*$ потрібно зменшити з 21 579 тис. грн. до 3 583.27 тис. грн. Що стосується показників валютної складової активів та зобов'язань “Банку № 1” і кредитів, наданих фізичним та юридичним особам, то їх значення змінені несуттєво.

На графіку 2 наведено діаграми рейтингових чисел $R_s(x_{s,\theta}^{(0)})$ для початкового наближення $\{x_{s,\theta}^{(0)}\}$ (зафарбовані діаграми) та діаграми рейтингових чисел $R_s(x_{s,\theta}^*)$, що враховують оптимальну множину змінних $\{x_{s,\theta}^*\}$ ($\theta = 1, 13$) (прозорі діаграми) при виконанні обмежень (1)–(4).

Підбиваючи підсумок вирішення задачі оптимізації фінансових показників діяльності банку з метою підвищення його позиції у рейтингу надійності [3] групи банків-конкурентів зауважимо: саме зазначена множина оптимальних змінних $\{x_{s,\theta}^*\}$ ($\theta = 1, 13$), які підпорядковані коректним економічним обмеженням (1)–(4), та впровадження відповідного управ-

Таблиця 5. Значення $D_s(x_{s,\theta}^{(0)})$, $R_s(x_{s,\theta}^{(0)})$, $D_s(x_{s,\theta}^*)$, $R_s(x_{s,\theta}^*)$ та позиції банків у загальному рейтингу

Назва банку	Показники					
	$D_s(x_{s,\theta}^{(0)})$ одиниць	$R_s(x_{s,\theta}^{(0)})$ одиниць	Позиція банку в рейтингу	$D_s(x_{s,\theta}^*)$ одиниць	$R_s(x_{s,\theta}^*)$ одиниць	Позиція банку в рейтингу
Банк № 1	1.28448	0.6498	7	1.0553	0.70638	6
Банк № 2	0.78025	0.78728	1	0.78025	0.78728	1
Банк № 3	0.9618	0.73778	5	0.9618	0.73778	5
Банк № 4	0.82604	0.77479	3	0.82604	0.77479	3
Банк № 5	2.56693	0.30016	8	2.56693	0.30016	8
Банк № 6	0.90181	0.75413	4	0.90181	0.75413	4
Банк № 7	1.2407	0.66174	6	1.2407	0.66174	7
Банк № 8	0.80347	0.78094	2	0.80347	0.78094	2

ління фінансовим розвитком банку, за якого будуть досягнуті вказані фінансові показники діяльності банку, забезпечать перехід “Банку № 1” до групи надійних банків та, відповідно, випередження ним “Банку № 7” у загальному рейтингу надійності банків.

ВИСНОВКИ

Вперше поставлено та вирішено задачу оптимізації фінансових показників діяльності банку з метою поліпшення їх значень для підвищення позиції банку в рейтингу надійності групи банків-конкурентів.

Результати дослідження свідчать про те, що класичні методи оптимізації є ефективним інструментарієм для вирішення задач управління фінансовими показниками діяльності банку. Під час формалізації задачі оптимізації доцільно формувати функцію-цілі у вигляді безрозмірного випуклого квадратичного функціоналу типу співвідношення (5). У результаті кількісного моніторингу доведено, що під час математичного опису задачі такого типу слід будувати та обов'язково враховувати коректні обмеження типу (1)–(4) на варійовані змінні $x_{s,\theta}$ ($s = 1, b$, $\theta = 1, N$).

Отримані кількісні результати – адекватні практичному досвіду банківської діяльності та не можуть вважатися тривіальними. Це результат реалізації науково обгрунтованого підходу, ретельно перевіреного на багатьох умовних прикладах із застосуванням оригінального розрахунково-теоретичного інструментарію, розробленого автором.

Література

1. Банди Б. Методи оптимізації. Вводный курс / Б. Банди // М.: Радио связь, 1988. – 128 с.
2. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121–III (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
3. Самородов Б.В. Альтернативний підхід до аналізу надійності банку як етапу управління фінансовим розвитком [Текст] / Б.В.Самородов // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – № 7 (26). – С. 238–240.
4. Самородов Б. Методологічні основи застосування теорії оптимізації у банківській справі [Текст] / Б.Самородов // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 7 (197). – С. 58–61.
5. Самородов Б.В. Модифікація таксонометричного методу з урахуванням компетентностей експертів при рейтингуванні банків [Текст] / Б.В.Самородов // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 2 (31). – С. 62–66.
6. Самородов Б. Особливості математичної обробки даних при використанні експертних підходів для визначення рейтингів банків [Текст] / Борис Самородов, Олександр Тридід, Вадим Самородов // Вісник НБУ. – 2012. – № 1 (191). – С. 18–21.
7. Структура активів, зобов'язань, власного капіталу, фінансових результатів діяльності банків України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
8. Химмельблау Д.М. Прикладное нелинейное программирование / Д.М.Химмельблау. – М.: Мир, 1975. – 534 с.

Дослідження/

Олена Боришкевич

Кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
банківської діяльності Київського
національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

Міжнародний рух капіталу та проблеми зовнішньої заборгованості

У статті розглянуто основні тенденції у сфері міграції капіталу на глобальному рівні. Наголошено, що архітектура сучасної світової фінансової системи провокує безвідповідальну поведінку як позичальників, так і кредиторів, що призвело до масштабних обсягів світового боргу. Упродовж останніх десятиліть світова економіка розвивалася шляхом суттєвого послаблення або й скасування контролю за рухом капіталу. Країни як із розвинутими економіками, так і економіками, що розвиваються, цілеспрямовано лібералізували свої фінансові ринки та скасовували обмеження щодо їх інтеграції. Проте країни, які зберегли або відновили заходи контролю за капіталом, були значно стійкішими щодо волатильності потоків капіталів і відносно швидко та активно відновлюють свої економіки після світової фінансової кризи.

ДИНАМІКА ТА СТРУКТУРА ПЕРЕМІЩЕННЯ КАПІТАЛІВ

Економічна політика переважної більшості країн сьогодні формується під впливом дисбалансів, спричинених світовою фінансовою кризою. До основних завдань, серед яких — стимулювання економічного зростання, боротьба з інфляцією, покриттям дефіцитів платіжних балансів та зменшення безробіття, приєдналися нові: вирішення проблем заборгованості і контролю за рухом капіталів.

У сучасному світі міграція капіталу суттєво впливає на економічний розвиток країн. Упродовж останнього десятиліття іноземні інвестиції були вагомим внеском у накопичення капіталу та сталий розвиток у багатьох країнах і особливо у країнах, що розвиваються. Проте не завжди є підстави трактувати цей вклад виключно як позитивний. Як зазначив директор з прогнозування розвитку групи Світового банку Ганс Тіммер, “зростання міжнародних потоків капіталу сприяє піднесенню економіки в більшості країн, що розвиваються, проте такий потік ресурсів загрожує певними ризиками і може загрожувати відро-

“Ощадливість, що веде до накопичення, стала майже однаково рідкісною як у республіканських, так і монархічних країнах. Зростання величезних боргів, що нині пригнічують..., майже скрізь відбувалося однаково”.

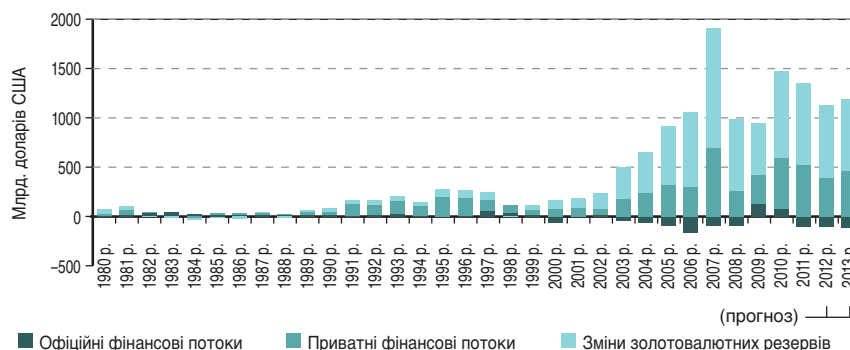
Адам Сміт, “Добробут націй” [1].

дження економіки в середньостроковій перспективі, особливо у випадку неочікуваного підвищення курсів валют чи виникнення “бульбашок” цін на активи” [3].

Хоча частка глобальних фінансових потоків у країни з ринками, що формуються та країни, що розвива-

ються (emerging and developing economies), зросла більш як у сім разів впродовж останнього десятиліття (див. графік 1), їх реальний внесок міг би бути ще більшим, якби ці інвестиції спрямовувалися на створення робочих місць і розвиток виробничого потенціалу, а не лише на

Графік 1. Чисті фінансові потоки до країн із ринками, що формуються та країн, що розвиваються

Джерело: побудовано за даними World Economic Outlook database. April 2012. International Monetary Fund. www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/download.aspx.

“Те, що відбувається нині, – справжній жах, який зникне, оскільки джерела природи настільки ж масштабні, а винахідливість людини настільки ж плідна, як і раніше”.

Джон Мейнард Кейнс, “Причини і шляхи переборення кризи” [2].

підтримку експортоорієнтованих виробництв, які забезпечують обмежені можливості в плані зайнятості, виробництва, технологічних інновацій тощо. Зазначимо також, що надходження іноземних капіталів має позитивний вплив на економіку країни-боржника лише за умови, що використання капіталів приноситиме дохід, за рахунок якого будуть погашатися борги та відсотки за ними. На жаль, така ситуація не характерна для сучасного “світу споживання”. Тому проблема зовнішньої заборгованості набула глобального масштабу.

Як бачимо на графіку 2, перша половина 2000-х років характеризувалася відносно рівномірними обсягами фінансових потоків до країн із ринками, що формуються, та країн, що розвиваються. Стрімке зростання фінансових потоків відбулося у 2007 році та змінилося настільки ж стрімким відпливом у 2008 році.

Чистий приплив капіталу до країн із ринками, що формуються, та країн, що розвиваються, відновився в 2010 році та тривав у 2011 році, незважаючи на нестабільність світової економіки. У 2009 та 2010 роках спостерігалася значне збільшення чистого припливу портфельних інвестицій після чистого відпливу в обсязі 73 млрд. доларів США у 2008 році. В 2010 р. їх обсяг сягнув рекордних 233 млрд. доларів

США, це вдвічі більше від максимальних обсягів 2007 року. В 2011 р. знову відбулося стрімке зниження обсягів портфельних інвестицій, що стало відображенням загальних глобальних тенденцій. Стрімкі коливання відбулися й серед інших приватних фінансових потоків, які переважно складаються з кредитів банків та небанківських установ. Слід зазначити, що обсяги прямих іноземних інвестицій зазнавали найменших коливань. Їх обсяги дещо збільшилися у 2011 році, досягнувши 418 млрд. доларів США після зниження на 35% у 2009 році. Збільшення чистого припливу офіційних фінансових потоків у 2009–2010 роках було спричинене необхідністю стабілізації у першу чергу фінансових ринків країн із економіками, що розвиваються, а вже у 2011 році відбувся чистий відплив офіційних потоків у розмірі 110 млрд. доларів США. За прогнозами МВФ, у 2012 та 2013 роках також триватиме тенденція до чистого відпливу офіційних фінансових потоків, приватних фінансових потоків та зниження чистого припливу портфельних інвестицій, а обсяги чистого надходження прямих інвестицій залишатимуться приблизно на одному рівні [4].

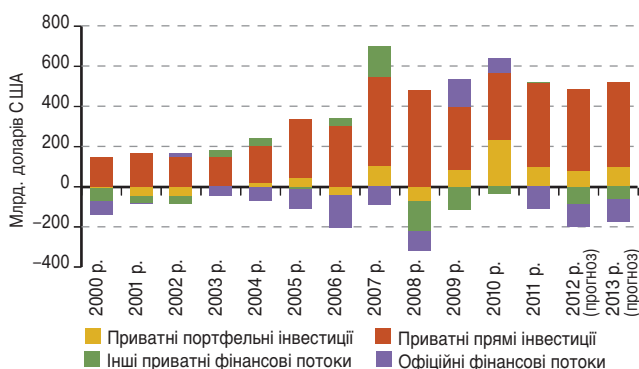
Економічний фон для припливу приватного капіталу в країни з ринками, що розвиваються, був сприятливим завдяки вищим процентним

ставкам порівняно з розвинутими країнами, вищими темпами зростання економіки, а в деяких випадках також завдяки поліпшенню умов торгівлі, які особливо сприяють припливу капіталу в товарний експорт економіки цих країн.

Лідерами за обсягами надходження капіталу залишаються країни Азії (див. графік 3). Ринки цих країн мають кращі показники зростання порівняно з іншими групами країн, що приваблює закордонних інвесторів. Проте уряди країн Азії всіляко стримують приплив спекулятивних капіталів, які значно посилюють зростання курсів їхніх національних валют. Здебільшого – шляхом запровадження обмежень на переміщення капіталу, хоча навіть ці заходи не надто стримують приплив капіталів. Незважаючи на те, що нині триває домінування азійських ринків, у 2011 році зріс чистий приплив капіталу до країн Латинської Америки та Карибського басейну й незначно збільшилися фінансові потоки до країн Центральної та Східної Європи після значного спаду в 2009 році.

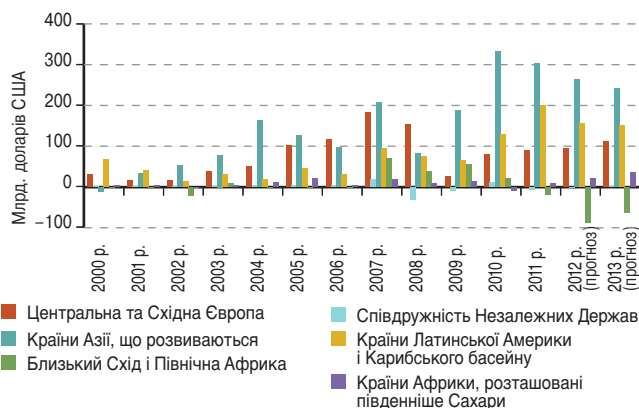
Посилення фінансової нестабільності наприкінці 2011 року спричинило значний відплив капіталу з країн СНД та зниження курсів національних валют цієї групи країн. Причинами втечі капіталів із країн Близького Сходу та Північної Африки були насамперед соціальні заворушення, а також нестабільність у єврозоні. Цей регіон зазнав найбільшої втечі капіталу і, за прогнозами МВФ, у 2012 та 2013 роках ця тенденція посилиться [4]. Натомість в інших країнах Африки відбувається активне зростання потоків капіталу, оскільки цей регіон найменше зазнав глобальних фінансових потрясінь.

Графік 2. Обсяги чистого припливу капіталу до країн із ринками, що формуються та країн, що розвиваються, у розрізі видів фінансових потоків

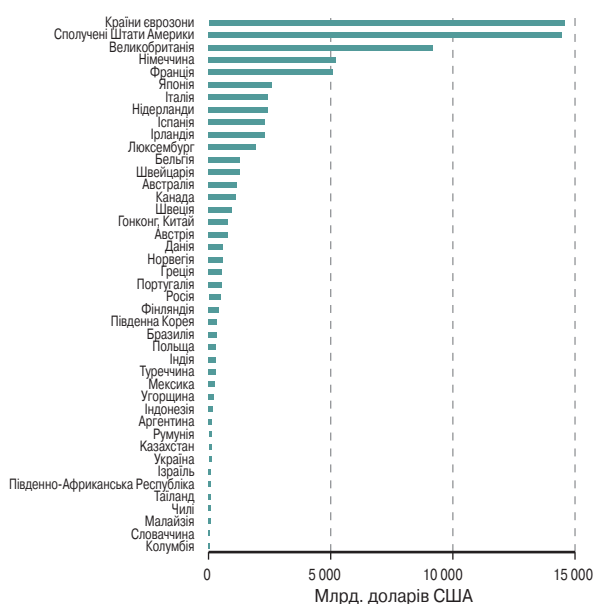
Джерело: побудовано за даними World Economic Outlook database. April 2012. International Monetary Fund. [//www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/download.aspx](http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/download.aspx).

Графік 3. Чистий приплив капіталу до країн із ринками, що формуються та країн, що розвиваються, в регіональному розрізі

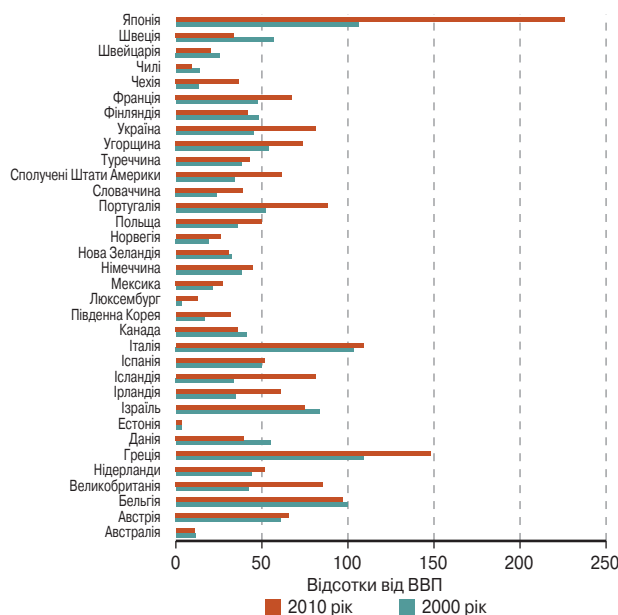
Джерело: побудовано за даними World Economic Outlook database. April 2012. International Monetary Fund. [//www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/download.aspx](http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/download.aspx).

Графік 4. Валовий зовнішній борг деяких країн світу в 2011 році

Джерело: побудовано за даними Bank of International Settlements (BIS) – Gross External Debt Position // http://www.bis.org/publ/r_debt.htm.

Графік 5. Загальний державний борг деяких країн світу

Джерело: побудовано за даними Organization for Economic Cooperation and Development. – Total central government debt // <http://stats.oecd.org/OECDStat>.

ЗОВНІШНЯ ЗАБОРГОВАНІСТЬ

Збільшення зовнішньої заборгованості багатьох країн відбувалося внаслідок посилення фінансової глобалізації та лібералізації фінансових ринків. Однак необхідно взяти до уваги, що економічна політика переважної більшості країн як із розвинутою економікою, так і з економікою, що розвивається, базувалася на стимулюванні економічного зростання, а також на забезпеченні макроекономічної стабільності через джерела зовнішнього фінансування. Валовий зовнішній борг країни – це загальний обсяг її заборгованості за всіма взятими зобов'язаннями, які повинні бути оплачені у вигляді основної суми та відсотків у будь-який час у майбутньо-

му, тобто це є зобов'язання резидентів даної економіки перед нерезидентами.

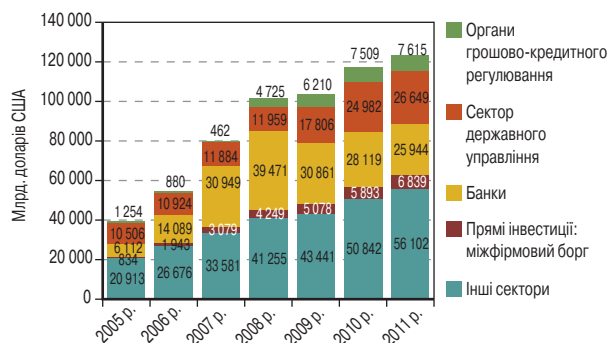
Лідерами за обсягами зовнішнього боргу впродовж останніх двох десятиліть є США та Німеччина. Проте слід нагадати про суттєві зміни, які відбулися в загальному рейтингу країн-боржників. Якщо у 1990 році до десяти найбільших країн-боржників, крім США та Німеччини, належали Бразилія, Мексика, Індія, Аргентина, Індонезія, Росія й Китай, то у 2011 році в десятці “лідерів” були виключно країни з розвинутою економікою (див. графік 4). Зростання зовнішньої заборгованості розвинутих країн зумовлене необхідністю покриття дефіциту держбюджетів, погашенням накопичених зобов'язань та врівноваження платіжних балансів. Зрос-

тання зовнішньої заборгованості цих країн також спричинення “повернення” капіталів із ринків, що розвиваються.

Слід наголосити, що фінансова криза загострила не лише проблеми зовнішньої заборгованості, а й спричинила суттєве збільшення державного боргу багатьох країн. Лідерами за обсягами заборгованості нині є Японія та США, – державний борг Японії перевищив у 2011 році 200% від ВВП країни. На другому місці – Греція – 170% від ВВП, фактично ця країна перебуває на межі дефолту (див. графік 5).

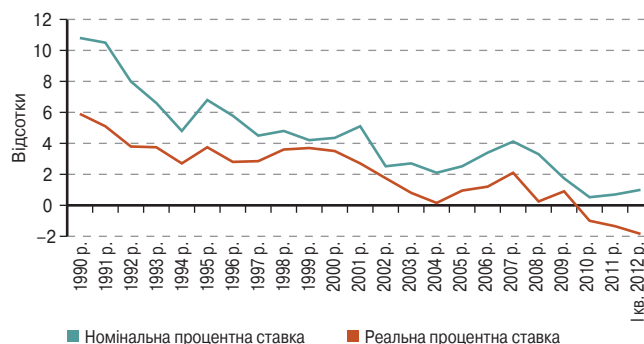
Великі обсяги заборгованості також мають Бельгія, Великобританія, Італія, Франція, Португалія. Зростання державного боргу негативно впли-

Графік 6. Валовий зовнішній борг України

Джерело: побудовано за даними НБУ. – Платіжний баланс та зовнішній борг України // http://bank.gov.ua/Publication/econom/Balans/ZB_text.pdf.

Графік 7. Динаміка середнього значення за короткостроковими державними облігаціями країн Великої сімки (В 7)

Джерело: побудовано за даними Jean-Pierre Danthine. A world of low interest rates. Swiss National Bank. Zurich. – 22 March. – 2012. – P 2, 4.

Таблиця 1. Ефект ліквідації боргу в деяких країнах

Країна	Період	Дохід (% від ВВП)
Австралія	1945–1968, 1971, 1978 рр.	5.1
Аргентина	1944–1974 рр.	3.2
Бельгія	1945–1974 рр.	2.5
Великобританія	1945–1980 рр.	3.6
Індія	1949–1980 рр.	1.5
Ірландія	1965–1990 рр.	2.0
Італія	1945–1970 рр.	5.3
Південно-Африканська Республіка	1945–1974 рр.	1.2
Сполучені Штати Америки	1945–1990 рр.	3.2
Швеція	1945–1965, 1984–1990 рр.	0.9

Джерело: The Liquidation of Government Debt. Carmen M. Reinhart and M. Belen Sbrancia. The National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper. – No. 16893. – March. – 2011. – P. 38.

ває на спроможність європейських країн протистояти новим економічним шокам, адже запас міцності щодо таких викликів практично вичерпано. Середній показник заборгованості для єврозони становить 85% від ВВП. У 2011 році влада Японії також заявила, що розмір державного боргу наблизився до критичного. Незважаючи на це, впродовж року уряд продовжив випуск держоблігацій, оскільки необхідно було компенсувати збитки, завдані бюджету в результаті землетрусів та цунамі. Проте слід врахувати, що основна частина державного боргу Японії є внутрішнім боргом, а не зовнішнім. Крім того, єна є однією зі світових резервних валют, Японія має золотовалютні резерви, що за обсягом поступаються лише золотовалютним резервам Китаю.

Як бачимо на графіку 5, переважна більшість країн упродовж останнього десятиліття нарощувала державний борг. Особливо стрімке зростання обсягів державної заборгованості відбулося під час фінансової кризи, адже

ЄЦБ та ФРС США підтримували економіку своїх країн за рахунок низьких процентних ставок та наповнення їх грошима. Якщо у 2007 році сукупний борг країн світу становив 28 трлн. доларів США, а в 2008 році – 31 трлн. доларів США, то лише за 2009 і 2010 роки він зріс до 41 трлн. доларів США [5]. Уряд України також вельми активно позичав кошти за кордоном (див. графік 6). Зовнішній борг секторів державного управління та органів грошово-кредитного регулювання збільшився за 2011 рік на 0.9 млрд. доларів США. За станом на 01.01.2012 р. валовий зовнішній борг України сягнув 126.2 млрд. доларів США, що становить 76.6% від ВВП.

Незважаючи на низку переваг, що надають джерела зовнішнього фінансування, чимало країн стурбовані стрімким надходженням капіталів, оскільки ці потоки можуть створити проблеми для їх економік. Адже багато потоків капіталів, які надходять на ринки країн, що розвиваються, є короткостроковими і спричинені різни-

цею процентних ставок у розвинутих країнах та країнах, що розвиваються.

У цьому контексті варто зауважити, що низькі номінальні процентні ставки дають змогу розвинутим країнам знизити витрати на обслуговування боргу, а від'ємні реальні процентні ставки зменшують реальну вартість державного боргу (див. графік 7).

У цьому контексті цікавим є дослідження К.М.Рейнхарт та М.Б.Сбрансії “Ліквідація державного боргу”, в якому автори доводять, що стримування розвитку фінансової сфери спроможне зменшити обсяги державного боргу, який назвали “ефектом ліквідації” [6]. Цей ефект можемо розглядати як еквівалент підвищення державних доходів (див. таблицю 1). Як бачимо з даних таблиці 1, для Італії та Австралії “ефект ліквідації” був найбільшим – понад 5% від ВВП щороку. Також значний ефект отримали США, Великобританія та Аргентина – у середньому 3–4%.

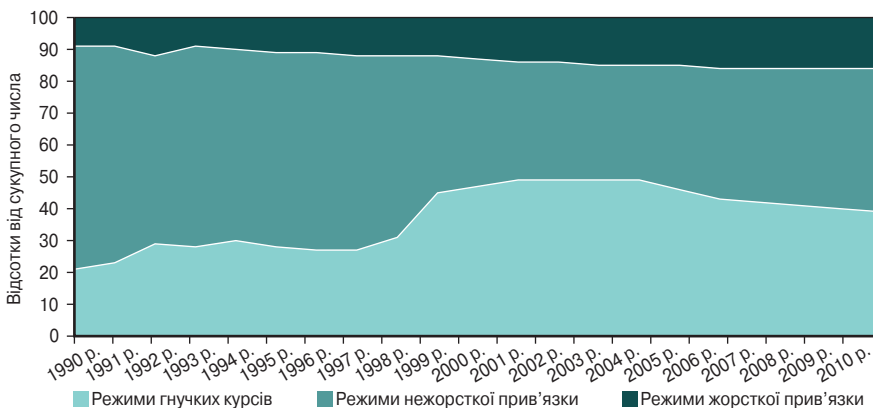
Якщо у країн із розвинутою економікою є засоби для утримування капіталів і стимулювання внутрішніх інвесторів з метою фінансування державної заборгованості, то країни з ринками, що формуються, змушені використовувати засоби фінансового регулювання та контролю для протидії припливу міжнародних капіталів.

КОНТРОЛЬ ЗА РУХОМ КАПІТАЛУ

Упродовж останніх десятиліть країни з розвинутою економікою цілеспрямовано лібералізували свої фінансові ринки та скасовували обмеження щодо їх взаємної інтеграції. Цей процес розпочався у США, згодом отримав свій розвиток у Великобританії та Франції. Лібералізація ринків позначилася й на стані загальноекономічної політики, спрямованої на зменшення ролі держави – “рейганоміка” і “тетчеризм”. Рух до лібералізації й інтеграції фінансової та банківської діяльності отримав новий імпульс зі створенням Європейського Союзу, а від середини 1990-х років ці тенденції поширилися і на країни з економіками, що розвиваються.

Особливе значення контролю за рухом капіталу надавалося за режиму фіксованих валютних курсів. Навіть країни з розвинутими економіками запроваджували обмеження щодо здійснення капітальних операцій у межах Бреттон-Вудської системи фіксованих валютних курсів, яка ді-

Графік 8. Режими валютних курсів

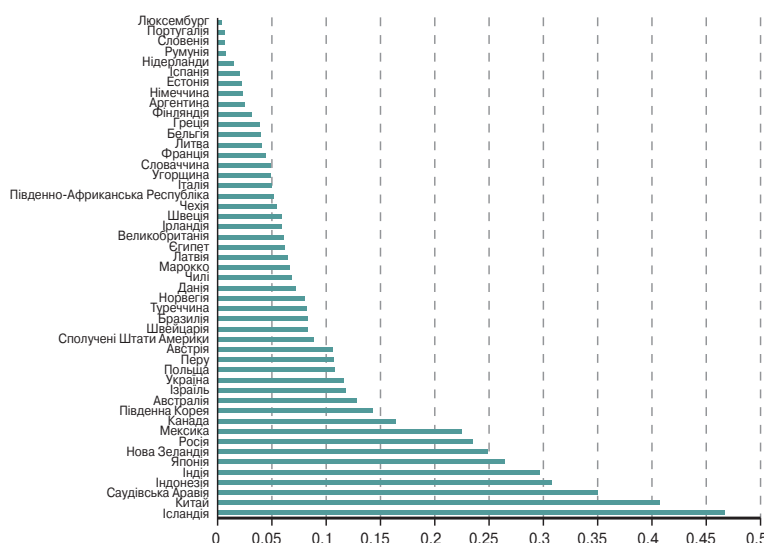
Джерело: побудовано за даними М.Стоун, Х.Андерсон, Р.Вейрун. Курсовые режимы: фиксированный или плавающий курс? // Финансы & развитие. – 2008. – Март. – С. 42–43; International Monetary Fund. Annual Report on exchange arrangements and exchange 2010 // <http://imfarea.org>.

яла до 1971 року. З переходом до системи гнучких (так званих плаваючих) валютних курсів країни з розвинутою економікою цілеспрямовано лібералізовували свої фінансові ринки та скасовували обмеження щодо їх інтеграції.

На графіку 8 відображено кілька загальних тенденцій щодо зміни основних валютних режимів. З початку 1990-х років намітилася тенденція переходу дедалі більшої кількості країн із економіками, що розвиваються, до режиму гнучких валютних курсів. Основою для такої трансформації було те, що за умов мобільності капіталу (див. графік 1) гнучкість курсотворення дає змогу запобігти валютним кризам. Цей період тривав до початку 2000-х років, після чого відбулася певна “стабілізація”, проте в останні роки розпочалася тенденція переходу країн із групи “гнучких курсів” до регулювання, що призвело до збільшення кількості держав із режимом “нежорсткої прив’язки” обмінного курсу. Отже, цілком очевидно є оптимальність “золотої середини” у підході до вибору валютних режимів.

Гнучкий валютний курс, без сумніву, є режимом, який краще пристосований до ситуації енергетичних шоків та масштабного руху капіталу, проте у довгостроковій перспективі його переваги нівелювалися, оскільки ринок не забезпечує ні короткострокового регулювання валютних курсів, ні автоматичного вирівнювання платіжних балансів і не захищає економіки країн від зовнішніх негативних впливів. Саме тому держава не може повністю відмовитися від регулювання та контролю, але питання полягає в тому, щоб виробити такі підходи, які не лише були б адекватними потребам економіки країни, а й відповідали її інституцій-

Графік 9. Індекс обмежень прямих іноземних інвестицій у деяких країнах світу в 2010 році

Джерело: побудовано за даними Organization for Economic Cooperation and Development. – 2010 FDI Restrictiveness Index // <http://stats.oecd.org/Index>.

ним можливостям.

Світова практика має вельми різноманітний інструментарій контролю за рухом капіталу. Він може здійснюватися на загальноекономічному рівні, галузевому (як правило, — це фінансовий сектор) або на рівні “стратегічних” галузей у разі контролю над прямими іноземними інвестиціями.

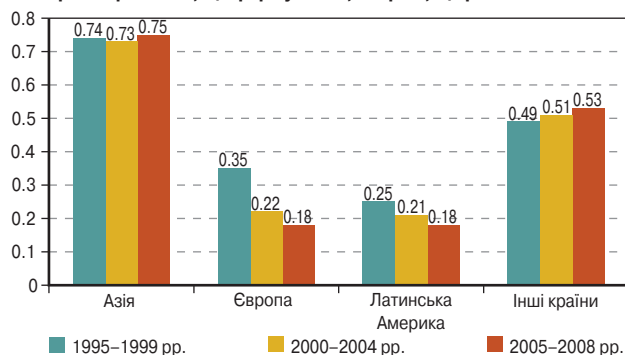
Як бачимо на графіку 9, індекс обмежень прямих іноземних інвестицій є дуже незначним, і найбільше обмежують приплив інвестицій, за винятком Ісландії, уряди азійських країн: Китаю, Саудівської Аравії, Індонезії, Індії. Як правило, обмеження прямих іноземних інвестицій здійснюється не на рівні прямого захисту національної валюти, а на рівні гарантування економічної безпеки.

Слід зауважити, що порівняно з

країнами Європи або Латинської Америки такі країни Азії, як Китай, Індія, Індонезія, Малайзія, Філіппіни, Таїланд запроваджували найбільше обмежень щодо припливу капіталу як в економіку в цілому, так і у фінансовий сектор (див. графіки 10 та 11). Найнижчі індекси контролю за припливом капіталу в європейських країнах із ринками, що розвиваються. Це Болгарія, Угорщина, Польща, Румунія, Росія, Туреччина, Україна. Пом’якшений контроль пов’язаний з тим, що економіки цих країн розвивалися повільніше, принаймні порівняно з країнами Південно-Східної Азії.

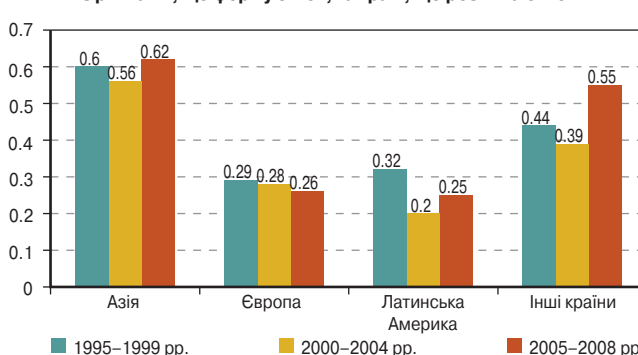
Посилення контролю за капіталом у країнах Азії здебільшого пов’язане зі спрямуванням до них значних обсягів потоків капіталу, оскільки вони вельми динамічно

Графік 10. Індекс контролю за припливом капіталу в цілому в економіці країн із ринками, що формуються, та країн, що розвиваються

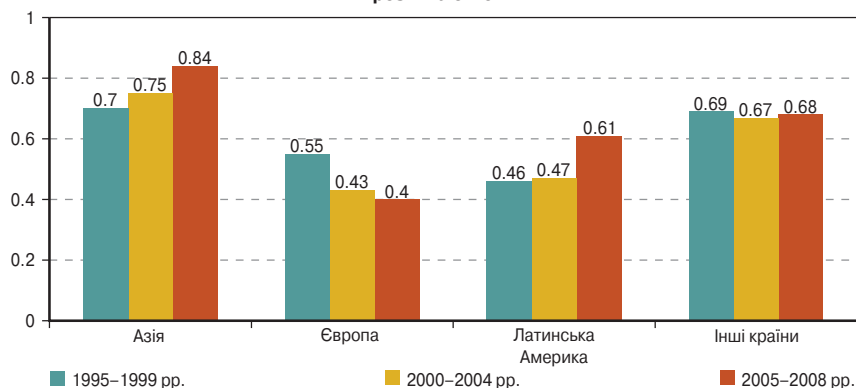
Джерело: побудовано за даними Managing Capital Inflows: The Role of Capital Controls and Prudential Policies // NBER Working Paper. – No. 17363 Issued in August. – 2011. – P. 19.

Графік 11. Індекс контролю за капіталом у фінансовому секторі країн із ринками, що формуються, та країн, що розвиваються

Джерело: побудовано за даними Managing Capital Inflows: The Role of Capital Controls and Prudential Policies // NBER Working Paper. – No. 17363 Issued in August. – 2011. – P. 19.

Графік 12. Індекс валютного регулювання в країнах, із ринками, що формуються, та країн, що розвиваються

Джерело: побудовано за даними Managing Capital Inflows: The Role of Capital Controls and Prudential Policies // NBER Working Paper. – No. 17363 Issued in August. – 2011. – P. 19.

розвиваються і є привабливими щодо рівня доходності від інвестицій. Враховуючи те, що країни Азії накопичили значні валютні резерви (переважно у доларах США) і жорстко контролюють курси своїх валют, прив'язаних до долара США (насамперед Китай, Індія), вони не зацікавлені у ревальвації національних валют, оскільки це загрожує стану їх економік. Найяскравішим прикладом є політика, яку проводить Китай, і “валютні війни” між ним та США. Не варто забувати й про негативний досвід азійської фінансової кризи 1997–1998 рр. Тому уряди цих країн намагаються захистити економіку своїх країн від “гарячих грошей”.

Варто наголосити, що в той час, як середня інтенсивність запровадження заходів контролю над капіталом у цілому в країнах з економіками, що розвиваються, зменшувалася, оскільки вони перейшли до лібералізації рахунку операцій з капіталом, поширеність контролю за рухом капіталу в фінансовому секторі в другій половині 2000-х років збільшувалася. Фактично це була реакція на ризики, пов'язані з припливом

“спекулятивних капіталів”.

Як бачимо на графіку 11, індекс контролю у фінансовому секторі Європи і Латинської Америки є одним із найнижчих, тоді як у країнах Азії він є найбільш обмежувальним. Крім того, інші країни (переважно країни Африки та Середнього Сходу) також посилюють заходи контролю за капіталом у фінансовому секторі, які передбачають запровадження обмежень для фінансового сектору на закордонні позики, обмеження використання рахунків за кордоном, а також запровадження різних режимів функціонування рахунків нерезидентів (зокрема встановлення різних резервних вимог за статтями активів, процентних ставок тощо).

Індекс валютного регулювання залежить від того, чи є обмеження кредитування на національних ринках в іноземній валюті, чи запроваджено різні режими депозитних рахунків у іноземній валюті, чи обмежуються обсяги придбання місцевих цінних паперів, номінованих в іноземній валюті, чи встановлюються ліміти на відкриті валютні позиції. Дані графіка 12 свідчать про те, що найбільшого

поширення валютні обмеження набули в країнах Азії, і простежується чітка тенденція до їх збільшення. Також країни Латинської Америки впродовж періоду 2005–2008 рр. посилили заходи валютного регулювання та контролю. А ось країни Європи, навпаки, відмовлялися від валютних обмежень упродовж другої половини 2000-х рр.

Як уже зазначалося (див. графіки 1, 2, 3), стрімке зростання потоків капіталу, починаючи з середини 2009 року, спричинило серйозні проблеми для країн із економіками, що розвиваються. Тому деякі країни посилили контроль за операціями з капіталом, переважно у фінансовому секторі, щоб послабити приплив капіталу, і зменшити тиск на національну валюту. Проте такі заходи цілком компенсуються значною лібералізацією в інших країнах. Як свідчать дані таблиці 2, в цілому є підстави стверджувати, що зберігається тенденція до лібералізації міжнародних операцій із капіталом, незважаючи на вплив кризи.

Дані таблиці 2 ілюструють частки контрольованих капітальних операцій у розрізі груп країн та напрям потоків капіталу. Серед операцій із капіталом відплив (інвестиції резидентів за кордоном), як правило, є більш контрольованим, ніж приплив (інвестиції нерезидентів). Як бачимо, контроль за капітальними операціями залежить від рівня доходів країни, а також відображає рівень розвитку її фінансових ринків. Країни з розвинутою економікою найменше контролюють міграцію капіталу, водночас країни з низьким доходом – найбільше. Відносно великі різниці між часткою контрольованих капітальних операцій, що призводять до припливу, та операцій відпливу в трьох категоріях країн із низьким рівнем ВВП на особу (тобто країнами, котрі розвиваються) свідчить про те, що країни, які перебувають на нижчому рівні економічного розвитку, більше стурбовані відпливом капіталу, ніж наслідками значного припливу капіталу.

Варто наголосити, що навіть в економічно розвинутих країнах від 15% до 19% капітальних операцій знаходяться під контролем (див. таблицю 2). Контроль за припливом у країнах із розвинутими економіками охоплює відносно вузький спектр операцій, вони пов'язані переважно з галузевим обмеженням на прямі іноземні інвестиції та нерухомість, тоді

Таблиця 2. Запровадження контролю за капітальними операціями

Відсотки від загального обсягу капітальних трансакцій

Групи країн	Приплив капіталу		Відплив капіталу	
	2009 р.	2010 р.	2009 р.	2010 р.
Країни з низьким доходом	50.70	50.22	60.90	60.37
Країни з доходом нижче середнього рівня	42.50	42.05	50.50	52.00
Країни з доходом вище середнього рівня	39.50	38.72	47.00	47.21
Країни з економіками, що формуються (з високим рівнем доходів)	36.00	33.87	37.40	34.94
Розвинуті країни з високим доходом	15.20	15.37	18.90	18.58
Середнє значення	38.40	37.90	45.40	45.47

Джерело: International Monetary Fund. Annual Report on exchange arrangements and exchange restrictions. – September. – 2011. – P. 37.

як контроль за впливом часто обмежує інвестиції інституційних інвесторів за кордоном.

Отже, питаннями запровадження обмежень щодо здійснення капітальних операцій переймаються не лише країни, що розвиваються, а й розвинуті країни. Зокрема, країнами Великої двадцятки (G-20) було схвалено документ — “Висновки для управління потоками капіталу, спираючись на досвід країн”. У ньому зазначається, що основне завдання, яке стоїть перед політиками в усьому світі, й особливо — країн Великої двадцятки, полягає в тому, як отримати вигоди від фінансової глобалізації та як запобігти й мінімізувати фактори ризику волатильності потоків капіталу, які можуть підірвати фінансову стабільність і стале економічне зростання на національному та глобальному рівнях [7]. Особливий наголос у документі зроблено на формуванні макроекономічної політики емітентів резервних валют, оскільки вона впливає на глобальну ліквідність, а отже, й на потоки капіталу.

Як уже зазначалося, останні десятиліття розвитку світової економіки характеризувалися послабленням або повним скасуванням контролю за рухом капіталу. Цьому сприяло прийняття Кодексу лібералізації, ухваленого Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейської енергетичної хартії, угоди в рамках Світової організації торгівлі (СОТ) тощо.

Проте сьогодні уряди країн і особливо Європейський Союз дедалі частіше є ініціаторами запровадження колективних заходів контролю й насамперед за фінансовою системою. З цією метою 16 грудня 2010 року було створено Європейську раду системних ризиків (European Systemic Risk Board). Цей орган став частиною Європейської системи фінансового нагляду, метою якої є забезпечення контролю за фінансовою системою. Європейська рада системних ризиків (ЄРСР) є незалежним органом ЄС, відповідальним за макропруденційний нагляд за фінансовою системою в рамках Союзу. Вона націлена на запобігання або пом'якшення системних ризиків із метою забезпечення фінансової стабільності в ЄС, а також враховуватиме макроекономічні зміни, аби уникнути періодів поширення фінансових потрясінь. ЄРСР також сприятиме нормальному функціонуванню внутрішнього ринку і та-

ким чином забезпечуватиме стійкий внесок фінансового сектору в економічне зростання [8]. До складу ЄРСР увійшли представники Єврокомісії, Європейського центрального банку та Єврогрупи. Тому слід очікувати посилення заходів контролю саме у європейських країнах із розвинутою економікою. Найвірогідніше, ЄРСР не зможе оперативним чином приймати рішення і застосовувати певні заходи впливу. І справа не так у механізмах діяльності такої організації, як у її повноваженнях — тобто вчасному запровадженні певних заходів щодо негативних тенденцій і мінімізації негативних наслідків.

Проте виникає слушне запитання: чому організації, які вже тривалий час займаються збором інформації, її аналізом та оприлюдненням не змогли завадити виникненню нинішньої кризової ситуації? Найбільше докорів лунає на адресу МВФ. Дж. Сорос у своїй праці “Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности” зазначає: “Основне завдання МВФ — зберегти фінансову систему. Накладати покарання на кредиторів під час кризи означало б завдати шкоди західним банкам і ризикувати, оскільки можливий крах усієї системи” [9]. Науковці стверджують, що МВФ відіграє ключову роль у регулюванні — точніше відсутності регулювання [10]. Хоча слід наголосити, що на міждержавному рівні здійснюється регулювання лише поточних валютних операцій шляхом приєднання країни — члена МВФ до тієї чи іншої статті Статуту МВФ¹. Країни, які приєдналися до статті XIV, визнають необхідність обмежень за поточними операціями на “певний період”, а країни, які взяли на себе зобов'язання відповідно до статті VIII Статуту, не запроваджують обмежень щодо поточних міжнародних операцій, але можуть запроваджувати заходи контролю щодо руху капіталів [11]. На нашу думку, крім створення міжнародних організацій, значно ефективнішим буде паралельний розвиток внутрішніх інституційних механізмів країни, які б зменшували волатильність фінансових потоків через запобігання та обмеження поширенню панічних настроїв серед іноземних інвесторів. Тобто їх

¹ Система валютного регулювання та контролю змінилася після підписання Бреттон-Вудської угоди у 1944 році країнами — членами МВФ. У рамках цієї угоди валютний контроль почав використовуватися лише для врегулювання сальдо платіжного балансу.

головним завданням має стати стимулювання припливу капіталу в економіку країни та стримування його стрімкого відпливу.

Сьогодні дедалі частіше обговорюють доцільність запровадження податку на фінансові угоди, так званого податку Тобіна як одного з механізмів регулювання потоків капіталу. На думку Джеймса Тобіна, який цей податок дорівнював хоча б 0.1—0.25% від суми угоди, щорічні надходження від нього становили б не менше 150 млрд. доларів США. Це могло б різко обмежити транскордонні валютні спекуляції, зробивши велику частину з них невивідними, а також зменшити їх шкоду, особливо для країн, що розвиваються [12]. Кошти, отримані від цього податку, він пропонував розподіляти між МВФ і національними центральними банками. Запровадження такого податку активно лобіює Євросоюз, який за підсумками дводенного засідання Європейської ради (зустрічі лідерів ЄС) звернувся до Міжнародного валютного фонду з проханням вивчити питання про запровадження глобального податку на фінансові операції. Передбачається оподатковувати банки, страховиків і біржі, а кошти від оподаткування спрямовувати до спеціального фонду, який має використовуватися для подолання кризових ситуацій у фінансовому секторі. Запровадження цього податку покликане знизити рівень ризикованих операцій банків, що потенційно спроможні спровокувати нову світову фінансову кризу. Проте МВФ відкидає ідею податку на фінансові трансакції, мотивуючи це тим, що він зрештою вдарить по споживачах, оскільки бізнес-компанії захочуть компенсувати додаткове навантаження збільшенням цін. Отже, податок на фінансові операції запроваджено не буде.

Цілком очевидно, що втрати великих фінансових компаній від кризи на фінансових ринках поки що є меншими, ніж витрати від запровадження такого податку. Як свідчать дослідження, країни, які запроваджували обмеження на фінансових ринках, зазнали менших негативних впливів фінансової кризи, ніж країни, в яких не було таких обмежень. Проте не варто розглядати запровадження обмежень як єдиний дієвий засіб, вони матимуть позитивний ефект лише як один із елементів комплексної макроекономічної політики країни.

ВИСНОВКИ

Вільний рух капіталу на глобальному ринку разом із позитивним впливом на економіку багатьох країн також виявив і низку негативних факторів, зокрема значні обсяги дешевих фінансових ресурсів давали змогу урядам країн не проводити необхідні економічні реформи, і глобальні фінансові кризи зробили їх економіки ще більш залежними від зовнішнього фінансування. Така ситуація, на жаль, характерна і для України. Якщо раніше занепокоєння викликала заборгованість країн, що розвиваються, то нині найбільшими боржниками є країни з найпотужнішими економіками.

Лібералізація капітальних операцій призвела до поглиблення ризиків незваженої фінансової та монетарної політики, що спровокувало надмірні зовнішні запозичення. Європейська боргова криза та криза у США спричинили світову кризу довіри. Рейтингове агентство Стандарт енд Пурс (Standard and Poor's) уперше за 94 роки знизило довгостроковий кредитний рейтинг США — країни-емітента валюти, яка обслуговує понад 80% обороту світового фінансового ринку. Ефективна макропруденційна політика і посилення фінансового нагляду допоможуть стримати ризики, спричинені тривалим періодом низьких процентних ставок у країнах із розвинутою економікою, проте важливо зазначити, що проведення лише адаптивної грошово-кредитної та фінансової політики не спроможне замінити якісне реформування глобального фінансового середовища.

Архітектура сучасної світової фінансової системи провокує безвідповідальну поведінку як позичальників, так і кредиторів. Цьому сприяє також економічна політика переважної більшості країн, що спрямована на стимулювання споживання, а також позиція МВФ і Світового банку, які не змогли знайти дієві шляхи для довгострокового вирішення проблем заборгованості. Для захисту потенційних інвесторів від неадекватних ризиків (війни, соціальні заворушення, експропріація вкладеного капіталу, неможливість виведення прибутку за кордон тощо) і таким чином стимулювання залучення інвестицій до країн, що розвиваються, було створено чимало організацій, зокрема Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (Multilateral Investment Guarantee Agency), Паризький клуб кредиторів (Paris Club), Лондонський клуб кредиторів (London Club) та

низку інших організацій².

Боргова криза спонукала уряди країн шукати власні шляхи для захисту своїх фінансових систем. Найефективнішими заходами контролю за капіталом мають стати *вибіркові заходи* контролю, які будуть спрямовані на стимулювання зміни структури надходження потоків капіталу — від короткострокових до довгострокових. Звісно, ці заходи не забезпечать контроль за обсягами чистого припливу капіталу, але така зміна структури дасть змогу здійснювати відносно незалежну монетарну політику та зменшити тиск на валютний курс національної валюти.

Проте зменшити негативні наслідки руху капіталу вдасться лише у випадку запровадження заходів контролю на всіх рівнях та всіма країнами. Інакше, якщо деякі країни запроваджуватимуть контроль, а інші — ні, зміниться лише просторова (географічна) структура потоків капіталу. Отже, надзвичайно важливою є координація дій органів регулювання як на національному так і на міжнародному рівнях. Лише в такому випадку буде змога усунути глибинні причини нестабільності міжнародних фінансових ринків. Очевидно, що це є надзвичайно складним завданням, особливо зважаючи на специфіку функціонування офшорних зон. Для цього зовсім не обов'язкове створення єдиного регулюючого органу, нині його діяльність не буде ефективною.

Варто зауважити, що обмеження завжди породжують “новинки”. Найяскравішим прикладом цього є виникнення євроринків і таких фінансових інструментів, як свопи, що дало змогу здійснювати обмін однієї заборгованості на іншу. Також слід враховувати, що складна структура фінансових ринків та лібералізація міжнародної торгівлі створює передумови, які дають змогу уникнути обмежень за капітальними операціями.

Враховуючи інтегрованість фінансових ринків, досягнути стабільності у глобальній фінансовій системі вдасться за умови послідовного та скоординованого регулювання й контролю. Проте дуже важливо, щоб регулювання та контроль не призводили до “витіснення” ризиків із однієї частини

фінансової системи в іншу, з одних регіонів — до інших.

Контроль за міграцією капіталів постійно матиме певну актуальність, проте завжди існує ймовірність пристосування до регламентації й пошук способів її оминати, тому економічна політика країни має спиратися на систему моніторингу за потоками капіталів, що створить умови, за яких мобільність капіталу не буде дестабілізуючим фактором, а забезпечить сталий економічний розвиток країни. □

Література

1. Адам Сміт. *Добробут націй*. — К.: Port-Royal, 2001. — С. 561
2. Кейнс Джон Мейнард. *Общая теория занятости, процента и денег*. Избранное // — М.: Эксмо, 2008. — С. 899.
3. World Bank Sees Capital-Flow Risks, Global Growth Slowing to 3.3% in 2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.bloomberg.com/.../world-bank.
4. World economic outlook. April 2012. International Monetary Fund. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/publications/index.htm>.
5. Совокупный государственный долг стран мира. Международная Организация Кредиторов (WOC). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.woc-org.com>.
6. The Liquidation of Government Debt. Carmen M. Reinhart and M. Belen Sbrancia. NBER Working Paper No. 16893. March. — 2011.
7. Coherent Conclusions for the Management of Capital Flows Drawing on Country Experiences as endorsed by G20 Finance Ministers and Central Bank Governors. October 15. — 2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.g20-g8.com/.../ANG_G20_CONCLU.
8. European Systemic Risk Board. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.esrb.europa.eu.
9. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vuzlib.net/beta3/html/1/4132/4181/>.
10. The co-President of Attac candidate to the general direction of the IMF. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.attac.org.
11. Articles of Agreement of the International Monetary Fund. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org>.
12. Джеймс Тобін. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.

² Паризький клуб кредиторів шляхом реструктуризації або зменшення зобов'язань щодо обслуговування боргу забезпечує зменшення тягара заборгованості для країн-боржників з метою відновлення їх фінансового становища. Лондонський клуб, на відміну від Паризького клубу, який опікується проблемами державних боргів, регулює питання реструктуризації приватної заборгованості.

Нотатки з конференції/

Методи і моделі фінансового забезпечення сталого економічного розвитку

5–8 вересня 2012 року в Севастопольському національному технічному університеті відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція “Методи і моделі фінансового забезпечення сталого економічного розвитку”, організована Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України спільно з низкою провідних вітчизняних вищих навчальних закладів та академічних установ. У ній взяли участь учені і банкіри-практики Києва, Харкова, Тернополя, Донецька, Миколаєва, Черкаса, Сум, Сімферополя, інших міст України, а також Іжевська (Росія). Конференція працювала за такими тематичними напрямками: кредитно-грошове регулювання економічного зростання, модернізація фінансового механізму великомасштабних економічних систем, проблеми і перспективи розвитку банківської системи в контексті забезпечення піднесення національної економіки, розвиток фінансового контролінгу і модернізація бухгалтерського обліку як фактори забезпечення збалансованого сталого розвитку.

Пленарне засідання конференції на правах господаря відкрив доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри “Фінанси та кредит” Севастопольського національного технічного університету **Анатолій Вожжов**, представивши на суд колег доповідь “Про вплив фінансового стимулювання економічного зростання на соціальну структуру суспільства”.

Анатолій Вожжов.

Динаміка зростання реального ВВП України впродовж двох останніх десятиліть не дає жодних підстав для оптимізму. За даними Міжнародного валютного фонду, наголосив доповідач, нині обсяг ВВП нашої країни становить лише 83% від рівня 1992 року. Це чи не найгірший показник на пострадянському просторі, до України все міцніше клеїться ярлик країни-аутсайдера. Що робили в подібних ситуаціях інші країни (наприклад, Японія, Німеччина в роки післявоєнної руїни)? Консолідували суспільство навколо цілей розвитку! А що роблять українські політики? Розколюють власну країну на Схід і Захід, за мовною, етнічною, релігійною, іншими ознаками. Про яку консолідацію навколо цілей розвитку в такій ситуації може йти мова? Подібна політика призводить лише до розбрату і соціального вибуху.

За чисельністю населення, площею, кліматичними умовами та іншими основними характеристиками Україна певною мірою близька до Франції. Рівень життя населення і розвиток економіки в цій країні є дуже привабливими для наших громадян. Але економічні показники двох країн просто непорівнянні. Рівень ВВП на душу населення в Україні майже у чотирнадцять разів нижчий, ніж у Франції, рівень монетизації економіки — утричі. “Якщо припустити, — підкреслив А.П.Вожжов, — що річні темпи зростання економіки Франції в найближчі 50 років становитимуть 2%, то для досягнення рівня Франції в 2060 році економічне зростання в Україні повинно сягати щорічно не менше 7.5%. Для досягнення цього рівня через 20 і 10 років необхідними є темпи зростання на рівні відповідно 16.3% і 32.5% щороку”.

На думку Анатолія Вожжова, якщо Україна не кине всі сили для досягнення прориву в економіці, вона назавжди залишиться серед слаборозвинутих країн. Але як стрибнути вище голови? Де взяти величезні ресурси для ривка? Протягом шести останніх років на кафедрі “Фінанси та кредит” Севастопольського національного технічного університету триває робота над науковим обґрунтуванням шляхів побудови архітектури фінансового стимулювання з метою забезпечення сталого економічного зростання (“Вісник НБУ” в № 5 за 2012 рік розповідав про ці розробки севастопольських учених). Проаналізувавши світовий досвід фінансового забезпечення й регулювання піднесення економіки та провівши власні дослідження, севастопольці обґрунтовують необхідність участі Національного банку України в реалізації такого механізму із залученням емісійних ресурсів і підтримкою стабільності економічної системи.

Як відомо, використовувані досі в Україні традиційні канали залучення коштів для стимулювання економічного зростання (бюджетне фінансування, банківські кредити, внутрішні і зовнішні позики, власні кошти підприємств і юридичних осіб і т. п.) не можуть забезпечити необхідного обсягу ресурсів. А.П.Вожжов переконаний: вагомим доповненням до наявних ресурсів є кошти, які можна одержати в результаті кредитної емісії центрального банку за її цільового спрямування на реалізацію пріоритетних національних програм із використанням пільгових ставок (згадаймо хоча б відповідний досвід Японії в 1950–1970-х роках). Якщо емісія не носить цільовий характер, наголосив доповідач, це означає, що гроші ми віддаємо до рук шахраїв. Інвестиції мають спрямовуватися у конкретні галузі й виробництва, які створюють вторинний попит, але охоплюють окремі регіони й галузі, зокрема експортні (суднобудування, авіабудування, сільське господарство, житлове будівництво тощо). Завдяки насиченню економіки грошима зросте рівень монетизації ВВП, відтак знизяться процентні ставки, в результаті чого підвищиться ефективність виробництва й конкурентоспроможність продукції.

А.П.Вожжов розповів про японський досвід створення “довгих” грошей за допомогою кредитної емісії центрального банку. Інвестиційні компанії спеціально з метою фінансування пріоритетних національних програм

випускають довгострокові облігації. Але для їх викупу в економіці немає коштів. Тоді центробанк емітує гроші і спрямовує їх у певні банки, котрі за домовленістю з ним викуповують облігації, про які йшлося вище. Так працює інструмент створення “довгих” грошей за рахунок, так би мовити, замаскованої емісії. Тобто це узгоджена політика.

Зовні начебто все просто: друкуй гроші і фінансуй економіку. Але, як зазначив сам доповідач, використання емісійного фінансування економічного зростання пов’язане з небезпекою запуску інфляційної спіралі, наслідки якої можуть перекрити всі очікувані позитивні результати. Тому що нині немає досконалих, перевірених у вітчизняних реаліях методів регулювання цієї грошової маси і цих процесів. Немає економічної теорії, хоча багато українських і зарубіжних учених у своїх працях доводять можливість і необхідність використання коштів кредитної емісії центрального банку для фінансування економічного зростання.

Актуальним питанням валютного регулювання в Україні присвятив свою доповідь кандидат економічних наук, доцент, начальник Кримської регіональної дирекції

Авант-банку **В’ячеслав Аксьонов**. Він проаналізував курсову політику Національного банку України в контексті загального стану економіки, переваги і недоліки нинішньої політики стабільності гривні, ефективність обмежувальних заходів регулятора на готівковому валютному ринку (так званої “паспортизації”).

На думку доповідача, за нинішніх умов поступова, планова, регульована девальвація гривні вигідна вітчизняній економіці. По-перше, це дасть змогу зберегти золотовалютні резерви; по-друге, експортери отримають переваги в боротьбі за нові ринки; по-третє, завдяки скороченню імпорту зросте наше внутрішнє виробництво, з’являться додаткові робочі місця, збільшаться надходження до бюджету. “За моїми оцінками, — сказав В.В.Аксьонов, — цілком прийнятний курс, на який ми могли б поступово вийти в наступному році, — 8.5 гривні за долар США. Існує думка, що навіть курсу 8.3 грн./дол. було б достатньо для поліпшення ситуації в економіці. А вже загальний стан економіки визначає ситуацію на валютному ринку”.

Доктор економічних наук, професор Іжевського інституту управління (Росія) **Костянтин Павлов** виступив із доповіддю “Інвестиції й інновації інтенсивного та екстенсивного типу”. Якщо ми хочемо перестати бути сировинним додатком інших країн, наголосив учений, нам не обійтися без якісної зміни моделі розвитку, без запуску моделі прискореного зростання. Особливо актуальна ця проблема для Росії, в експорті якої частка сировинних то-

Робоча президія конференції.

варів становить близько 70% (а в 1990-х роках доходила навіть до 90%). Багато в цьому плані вже робиться, зокрема у сфері наноекономіки. В Росії нині понад тридцять регіональних центрів наноіндустрії. І хоча на їх функціонування виділяються значні кошти (за словами доповідача, за обсягами інвестицій у наноіндустрію країна посідає четверте місце у світі), цього явно недостатньо. Тому говорити про якусь істотну економічну віддачу поки що рано. Проблема інноваційного розвитку,

модернізації російської економіки ще далека від розв’язання. Вона багатоаспектна. Безперечно, найважливіший фактор — технологічний. Але для використання відкриття чи винаходу в серійному виробництві часто потрібні величезні кошти. Де їх узяти? На початку 1990-х років у середовищі російських економістів, розповідає К.В.Павлов, панувала ейфорія: мовляв, скоро до нас рікою потечуть іноземні інвестиції, які допоможуть вирішити всі проблеми. Та віз і нині там. Звичайно, якісь інвестиції надходять, але їхні обсяги і структура (в тому числі регіональна) дуже далекі від бажаного. Розподіляються вони вкрай нерівномірно: 50–60% — Москва і Московська область, 10–15% — Санкт-Петербург і Ленінградська область, 5–10% — Далекий Схід (японські, китайські і корейські інвестиції)... Достатньо сказати, що на Урал припадає всього 1–2%. Це при тому, що Урал, у тому числі Приуралля, Удмуртія, де я живу, наголосив доповідач, — старі промислові регіони з розвинутою інфраструктурою і кваліфікованою робочою силою.

Щоб модель інноваційного розвитку запрацювала, потрібен системний, комплексний підхід, переконаний доповідач. У чому він проявляється, приміром, в Удмуртії? Це використання в тому числі так званої етноекономіки. Практично в усіх націй і народностей Росії 100, 200 років тому були добре розвинуті промисли, які нині забуті або перебувають у жалюгідному стані. Наприклад, у башкирів — це виробництво кумису, в удмуртів — вирощування льону і виготовлення з нього різноманітної продукції. За часів Російської імперії та навіть у перші роки радянської влади удмурти продавали виробу з льону в інші регіони і за кордон у величезній кількості. Потім настали десятиліття занепаду. Із 1997 року в республіці діє спеціальна програма відродження цієї культури, поступово розширюються площі посівів льону (курирує програму президент Удмуртії). Це дає змогу підвищити рівень зайнятості, особливо в сільській місцевості, де дуже гостра проблема безробіття, наситити ринок новими товарами місцевого виробництва. Тобто, як бачимо, проблема ця справді багатоаспектна. Крім технологічних, важливе значення тут мають соціальні, національні та інші фактори.

Росії, наголосив К.В.Павлов, необхідно робити ставку на внутрішні резерви, а це передусім — розумне використання доходів сировинних галузей. Безперечно, треба збільшити сировинну ренту, вкладаючи отримані кошти в технічне переозброєння ключових галузей економіки. Тобто повинен спрацювати ефект мультиплікатора, щоб сировинні галузі стали локомотивом розвитку російської економіки в цілому.

“Дослідження факторів екологічної діяльності підприємств” — тема доповіді кандидата економічних наук, доцента Національного університету кораблебудування

В’ячеслав Аксьонов.

Костянтин Павлов.

імені адмірала Макарова (м. Миколаїв) **Георгія Рогова**. Як представнику Національного університету кораблебудування, зазначив учений, йому, природно, краще знайома ситуація саме в цій сфері економіки. “Змушений констатувати, що заходи з підтримки суднобудування нині не спрацьовують. Це стосується, наприклад, податкових векселів, можливість виписувати які передбачено для галузі Податковим кодексом. Проте в реальності виписати їх практично неможливо. Те саме можна сказати і про звільнення від імпортного мита продукції для вітчизняного суднобудування, яка не виробляється в Україні, і механізму відшкодування ПДВ”. На переконання доповідача, ми є свідками того, як економічні, фінансові реформи часто дають протилежний від очікуваного ефект.

Георгій Рогов.

Фахівці університету поставили перед собою завдання з’ясувати, чому в Україні не спрацьовує механізм стимулювання такої важливої складової сталого економічного розвитку, як екологізація виробництва. З цією метою було проаналізовано дані по 120 підприємствах країни. Основу вибірки становив сумний список ста найбільших забруднювачів України, складений Міністерством екології та природних ресурсів України.

Як відомо, в Україні протягом останніх трьох років різко зростають ставки екологічного податку — стягнення з підприємств за викиди забруднювальних речовин в атмосферу, скидання їх у поверхневі води, підземні горизонти тощо. Але чи спричинить це поліпшення ситуації? Проаналізувавши дані за 2011 рік, можна констатувати, що ні до яких серйозних змін це не привело. Мало того, маємо негативні результати у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Не секрет, що екологічний податок в операційних затратах наших підприємств становить укр. незначну суму — від 0.02 до 1%. Водночас витрати на проведення екологічних заходів дуже великі, а термін їх окупності коливається від 10 до 75 років. При цьому з’ясувалася ще одна істотна деталь. Як показало дослідження, проведене миколаївськими вченими, у 2007–2010 роках велика частина підприємств, котрі ніяк не звітують про проведені ними екологічні заходи, була взагалі збиткова. Причому протягом усього цього періоду, тобто їхня збитковість не пов’язана з кризовими явищами в економіці. Натомість на прибуткових підприємствах природоохоронна діяльність поставлена набагато краще. Отже, як бачимо, першим фактором, котрий істотно впливає на рівень екологізації виробництва, є фінансовий.

Другим фактором можна назвати кредитну ставку. Дослідження свідчать, що підприємства, які серйозно займаються модернізацією і, природно, таким чином залучені до процесу екологізації виробництва, не беруть кредити під нинішні стандартні ставки (які іноді доходять до 25–30%), а під ставки, нижчі 15% (часто — до 5%). Звісно, не в Україні. І лише завдяки цьому їм вдається проводити зазначену модернізацію.

Експортна орієнтація підприємств — третій фактор, який істотно впливає на рівень екологізації виробництва. Цікава деталь: виявилося, що не наш вітчизняний фінансовий механізм у формі того ж екологічного податку стимулює підприємства більше уваги приділяти охороні навколишнього середовища, а зовнішній вплив. Причому йдеться не про експортну орієнтацію загалом, а саме про орієнтацію на країни Європейського Союзу, де вимоги до екологізації виробництва надзвичайно високі.

Серед інших істотних факторів впливу — монополізм (природно, що монополії нічого не роблять для охорони навколишнього природного середовища), емісія акцій (тут досить чітка кореляція: підприємства, які протягом останніх п’яти років випускали акції, як правило, займалися й екологізацією виробництва. І навпаки).

Головний висновок зі сказаного, наголосив Г.К.Рогов, полягає в тому, що притаманне Україні прямолінійне застосування екологічного податку, на жаль, нічого не дає і не дасть. Крім, хіба що, фіскального ефекту. Але якщо ми хочемо добитися побудови системи сталого економічного розвитку, необхідно створювати для цього фінансові умови — й у сфері кредитування, і в сфері підвищення прибутковості наших підприємств, і у сфері оподаткування.

Цікаву і болючу для України тему — “Дострокове знят-

тя банківських вкладів: світовий досвід врегулювання” — порушила кандидат економічних наук, начальник відділу досліджень фінансово-банківської системи Центру наукових досліджень Національного банку України **Віра Крилова**. Як відомо, Цивільним кодексом України передбачено, що незалежно від виду вкладу банк зобов’язаний видати весь вклад або його частину на першу вимогу вкладника. Тому умова договору про відмову від вкладу на першу вимогу є нікчемною. На думку банкірів, наявність у вкладників права дострокового зняття банківських депозитів позбавляє їх стабільних довгострокових ресурсів та створює умови, за яких банкам економічно вигідно здійснювати тільки короткострокове кредитування. Вони наполягають на встановленні законодавчої заборони дострокового зняття термінових вкладів або встановлення терміну їх повернення (наприклад, 30 днів) шляхом внесення відповідних змін до статті 1060 Цивільного кодексу України.

Віра Крилова.

Проте в жодній країні світу, зазначила доповідач, не вдалося виявити адміністративної заборони на дострокове зняття вкладів. Як же за таких умов банки вирішують цю проблему? Умовами депозитного договору. Дострокове зняття вкладів регулюється шляхом запровадження системи штрафних санкцій, зокрема повернення нарахованих процентів та сплати штрафу. Для запровадження подібної системи штрафних санкцій за дострокове зняття термінового вкладу в Україні не потрібне внесення змін до вітчизняного законодавства.

Важливим аспектом банківської діяльності є транс-

У залі конференції.

формація короткострокових ресурсів у довгострокові. Хіба професіоналізм банкіра полягає лише в тому, щоб отримати гроші на депозит на десять років і передати їх на такий же термін позичальнику?

Якщо порівняти структуру зобов'язань вітчизняного банківського сектору з країнами єврозони, то побачимо, що там строкових депозитів у всій структурі зобов'язань у кілька разів менше, ніж у нас. Водночас обсяг боргових зобов'язань (облігацій), випущених банками України, скажімо, на 01.02.2011 р. становив усього 1.1%, тоді як єврозони — 18.2% (зокрема Німеччини — 18.1, Франції — 20.3, Італії — 24.3%). Ось за рахунок чого банки зарубіжних країн вирішують проблему залучення довгострокових ресурсів! Облігацію ж не здає у банк раніше передбаченого терміну погашення. В разі гострої потреби в коштах її можна продати на фондовому ринку. Однак треба визнати, що цей інструмент багатьом українським банкам поки що не по кишені, внаслідок чого вони змушені залучати депозити іноді навіть під 25—27%.

Які ж висновки робить зі сказаного доповідач?

1. Запровадження повної заборони дострокового зняття вкладів та встановлення терміну повернення депозитів (наприклад, протягом 30 днів) не є шляхом вирішення проблеми дострокового зняття банківських вкладів.

2. Регулювати проблему дострокового зняття вкладів доцільно умовами банківського договору шляхом запровадження системи штрафних санкцій для фізичних осіб, які матимуть бажання достроково закрити власний депозитний рахунок.

3. Запровадження заборони дострокового зняття термінових вкладів або встановлення терміну повернення вкладу протягом 30 днів, з одного боку, суттєво погіршує рівень довіри населення до банківської системи, а з другого — надає можливості неплатоспроможним банкам для відповідних зловживань, наприклад, виведення активів.

4. Збільшувати довгострокові ресурси банкам слід шляхом випуску облігацій та інших фінансових інструментів.

Валерій Васюнін.

З доповіддю *“Соціальне підприємництво як ініціатива посилення громадянського впливу на соціально-економічний розвиток регіону”* виступив бізнес-тренер, координатор програми Фонду соціально-економічного розвитку Севастополя з розвитку соціального підприємництва і молодіжного бізнесу **Валерій Васюнін**. “В історії людства виділяють три етапи розвитку: кам'яний вік, бронзовий і залізний, — нагадав доповідач. — Історію вітчизняного соціального підприємництва так само

можна умовно поділити на три етапи. Першим був період класичної благодійності (коли бізнес просто “роздавав” гроші). Другим — ера соціальної відповідальності бізнесу перед суспільством. Третій етап — епоха соціального підприємництва — зароджується на наших очах”. Соціальне підприємництво знаходиться на стику класичного бізнесу і благодійництва. Від першого воно бере основи управ-

Хід роботи конференції висвітлювало севастопольське міське телебачення.

ління грішми і розвитку, від другого — соціальну місію. Це новий спосіб соціально-економічної діяльності, цілком успішний, прибутковий бізнес, який має соціальну спрямованість. У його основі лежить функціонування так званих соціальних підприємств, отриманий прибуток яких не розподіляється між засновниками, а реінвестується на розвиток підприємства або на вирішення якихось соціальних проблем.

Законодавчого трактування терміна “соціальне підприємництво” в Україні поки що не існує. “Ми серед партнерів, — розповів В.Б.Васюнін,

— визначилися, що соціальним підприємцем може бути будь-яка людина, котра виконує в своїй діяльності певну соціальну місію. А ось соціальне підприємство, на нашу думку, повинно бути створене на основі юридичної особи — громадської організації або благодійного фонду. Саме вони мають бути на 100% засновниками комерційної структури”.

Особливу увагу Фонд соціально-економічного розвитку Севастополя приділяє програмі підтримки молоді в започаткуванні нею власного бізнесу. Фонд тісно співпрацює з вищими навчальними закладами міста, молодіжними організаціями тощо. В рамках цієї програми молодь і підприємців-початківців навчають основам бізнесу, проводять з ними тренінги, надають фінансову допомогу на відкриття власної справи. Програма підтримки молодіжного бізнесу — це шанс для талановитих, ініціативних молодих людей віком від 18 до 35 років, які мають перспективні ідеї, потенціал і бажання стати підприємцями, створити свій бізнес, але не можуть отримати фінансового сприяння з боку інших організацій, сім'ї чи друзів.

Програма дає їй учасникам шанс для самореалізації, фінансову незалежність, творчу свободу, можливість одержання пільгового кредиту на розвиток власного бізнесу.

Із цікавими доповідями та повідомленнями на конференції виступили також доктор економічних наук, професор Севастопольського банківського інституту Української академії банківської справи Національного банку України **Ольга Кантаєва** (*“Облікові аспекти соціальної відповідальності бізнесу”*), викладач Севастопольського філіалу Кримського інституту економіки і господарського права **Олександр Клименко** (*“Участь держави у капіталізації банківських установ України в умовах фінансової кризи”*), учасник програми “Розвиток соціального підприємництва і молодіжного бізнесу” **Марина Новикова** (*“Практичні аспекти організації соціального підприємництва”*), магістр кафедри “Фінанси та кредит” Севастопольського Національного технічного університету **Олексій Белоусов** (*“Про формування доходів за зовнішньоторговельними операціями з використанням регіональної резервної валюти”*) та інші учасники конференції.

Дмитро Крохмалюк,

“Вісник НБУ”.

Фото автора.

Дослідження/

Олексій Пластун

Кандидат економічних наук, доцент
кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Української академії банківської справи
Національного банку України (м. Суми)

Оцінка реакції біржових ринків на форс-мажорні ситуації

У статті проведено аналіз реакції біржових ринків на найбільші форс-мажорні обставини останніх 20 років. Систематизувавши масив даних, автор виявив причинно-наслідкові взаємозв'язки та зробив висновок про тимчасову втрату ефективності біржовими ринками, що дає можливості для отримання спекулятивного прибутку від біржових операцій під час виникнення форс-мажорних обставин. Розроблено алгоритм дій трейдера у такій ситуації.

ЕФЕКТИВНІСТЬ БІРЖОВИХ РИНКІВ ТА ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ

На сьогодні панівною гіпотезою, що пояснює поведінку біржових ринків, є гіпотеза “ефективного ринку”. Згідно з нею вся істотна інформація негайно і повною мірою позначається на ринковій курсовій вартості біржових активів [6, 7, 10, 13, 14, 16], що фактично унеможливає отримання надприбутку від використання тієї чи іншої інформації учасниками ринку.

Завдяки цьому ринок перебуває в стані рівноваги. Проте існують інформаційні потоки, врахувати які в ринковій ціні заздалегідь неможливо і які здатні порушити цю рівновагу, принаймні на певний час. Йдеться про форс-мажорні обставини.

Форс-мажори в загальному вигляді — це непереборні, надзвичайні обставини, які не залежать від волі та дій учасників економічних подій [11]. Це можуть бути повені, землетруси, катастрофи, теракти тощо. Причому, використовуючи цей термін у розрізі біржових ринків та аналізу їхньої поведінки, вважаємо за необхідне розширити запропонований перелік надзвичайними еконо-

мічними подіями, зокрема, оприлюдненням несподіваних позитивних чи негативних економічних новин. Очевидно, що з огляду на свою природу інформаційні потоки, генеровані форс-мажорами, не можуть бути враховані ринком заздалегідь. Таким чином, не порушуючи положень гіпотези про ефективний ринок, ми виявили принципову можливість спекулятивного заробітку учасниками ринку на коливаннях цін на біржові активи за допомогою використання нової інформації. Така можливість існуватиме доти, доки нова інформація не буде повною мірою врахована ринком.

Наведемо приклади деяких класичних форс-мажорних ситуацій та проаналізуємо реакцію біржових ринків на них. Перший приклад форс-мажорної ситуації — події 11 вересня 2001 року — терористична атака на США. На графіку 1 відображено реакцію фондового ринку США (основним інструментом аналізу ми обрали індекс Доу-Джонса) на цю подію.

Як бачимо, активна фаза реакції тривала приблизно тиждень, при цьому індекс втратив близько 17% своєї вартості. У цій інформації немає нічого дивного, реакція цілком логіч-

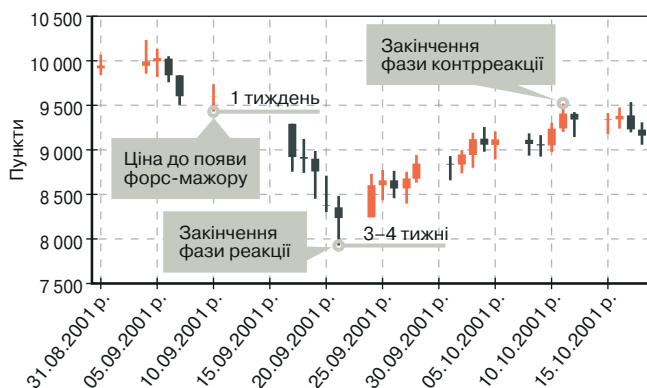
на і передбачувана. Значно цікавішою є поведінка ринку протягом наступного місяця, коли динаміка індексу Доу-Джонса змінилася на протилежну тенденцію і в першій декаді жовтня 2001 р. він повернувся до того значення, що було напередодні терактів. Тобто ринок врахував інформацію і повернувся до свого рівноважного стану.

Розглянемо ще одну форс-мажорну ситуацію. 11 березня 2011 року в Японії стався потужний землетрус, внаслідок якого загинуло багато людей та було завдано значних економічних, а також екологічних збитків. Реакція фондового ринку Японії, представленого індексом Ніккей (Nikkei), відображена на графіку 2.

Ситуація вельми схожа на поведінку американського фондового ринку 11 вересня 2001 року. Протягом першого тижня відбувалася абсорбція ринком інформації — падіння індексу Ніккей на 18% з подальшою контрреакцією та поверненням ринку на висхідні позиції протягом наступних трьох тижнів.

Примітно, що така поведінка характерна не тільки для фондового ринку, а й для інших біржових ринків — валютного і товарного.

Графік 1. Реакція фондового ринку США на події 11 вересня 2001 року (на прикладі індексу Доу-Джонса)

Джерело: за даними [15].

Наприклад, реакція на події 11 вересня 2001 року в США на міжнародному валютному ринку (валютна пара євро/долар США) представлена на графіку 3.

Різка падіння курсу американського долара протягом першого тижня з подальшим поверненням на початкову позицію протягом наступних трьох тижнів.

Зазначимо, що не завжди реакція ринків на той чи інший форс-мажор є типовою. Наприклад, після землетрусу в Японії 11 березня 2011 року поведінка валютної пари долар США / японська єна була атиповою (див. графік 4). Японська єна перший тиждень зміцнювалася (майже на 10%), потім відбулося її падіння і повернення до стартової позиції протягом двох тижнів. У цьому випадку така поведінка пояснюється репатріацією японських капіталів для відновлення економіки.

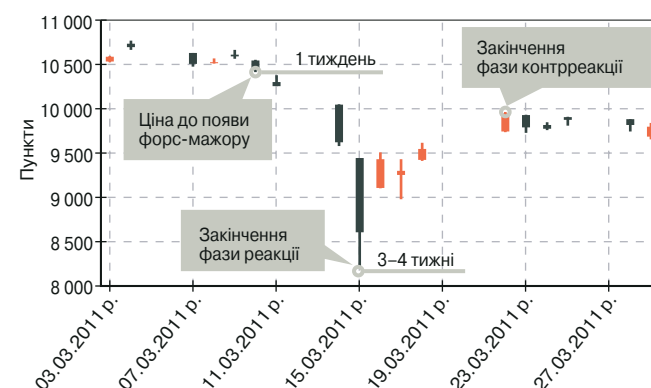
Отже, проаналізовані вище при-

клади дають базу для обґрунтованого сумніву в ефективності ринків у період виникнення форс-мажорів. Водночас неефективність ринків, навіть короткострокова, створює можливість для спекулятивного заробітку та отримання надприбутків.

Природно, виникає низка конкретних практичних питань: як поводитися ринок після виникнення форс-мажору, як довго триває реакція, які в середньому масштаби реакції тощо? Ще одним потенційно дуже важливим спостереженням, яке потребує перевірки, є наявність двох фаз реакції на форс-мажорні події: фаза реакції і фаза контрреакції. У випадку, якщо це спостереження підтвердиться, винятково важливими показниками, які необхідно визначити, будуть співвідношення зазначених фаз та параметри (чи однакові вони за масштабами змін, чи відрізняються вони за тривалістю тощо).

Розглянуті приклади свідчать про

Графік 2. Реакція фондового ринку Японії на події 11 березня 2011 року (на прикладі індексу Ніккей)

Джерело: за даними [15].

можливість існування конкретних часових рамок, необхідних ринкам для врахування форс-мажорної інформації, а також часових рамок, необхідних для повернення до рівноважного стану. Можливо також, що розміри реакції ринків є типовими, що дає змогу прогнозувати не тільки часовий горизонт реакції ринку, а й фактичні її розміри. Ці знання, в свою чергу, допоможуть учасникам ринку отримати надприбутки від коливань цін на біржові активи, що відбуваються внаслідок виникнення форс-мажорних обставин.

Ясно, що на основі аналізу лише двох подій остаточні висновки робити не можна, тому сформуємо більш репрезентативну вибірку і проведемо аналіз отриманих результатів.

ОСНОВНІ ФОРС-МАЖОРНІ ПОДІЇ ОСТАННІХ ДВАДЦЯТИ РОКІВ

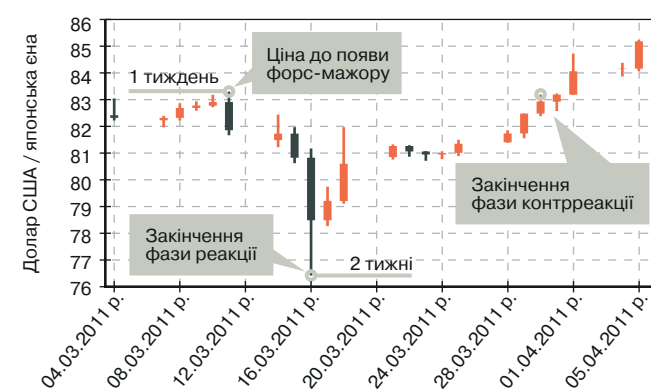
Форс-мажори були класифіковані

Графік 3. Реакція міжнародного валютного ринку на події 11 вересня 2001 року (на прикладі валютної пари євро/долар США)

Джерело: за даними [15].

Графік 4. Реакція міжнародного валютного ринку на події 11 березня 2011 року (на прикладі валютної пари долар США/японська єна)

Джерело: за даними [15].

Таблиця 1. Перелік найбільших терористичних актів, що відбулися в світі за період від 1995-го до 2005 р.

Форс-мажорна подія	Опис	Дата	Країна, що постраждала
Терористичні акти в токійському метро	16 станцій метро в Токіо були атаковані послідовниками секти Аум Синріке, які розпили отруйну речовину. Постраждали 3 796 осіб, 12 осіб загинуло	20 березня 1995 р.	Японія
Вибухи в посольствах США в Кенії і Танзанії	Після двох вибухів у посольствах США в Кенії і Танзанії загинуло 233 особи (213 з яких – у Найробі, Кенія)	7 серпня 1998 р.	США
Теракт проти американського есмінця "Коул"	В Адені (Ємен) здійснено теракт проти американського есмінця "Коул", якого атакував моторний катер, начинений вибухівкою. Загинуло 17 моряків ВМС США, поранено 39	12 жовтня 2000 р.	США
Терористичні атаки, спрямовані на кілька об'єктів у США	Терористи спрямували захоплені літаки в будівлі Всесвітнього торговельного центру в Нью-Йорку, Міністерства оборони у Вашингтоні та ще один літак упав біля Пітсбурга (штат Пенсильванія). В результаті загинуло 2 749 осіб у Нью-Йорку, 189 – у Вашингтоні, 44 – в Пенсильванії	11 вересня 2001 р.	США
Теракти на острові Балі	На острові Балі (Індонезія) в результаті серії вибухів, здійснених терористами-смертниками, загинуло близько 200 осіб, понад 300 – отримали поранення. Одночасно було приведено в дію вибухові пристрої біля будівель консульства США на цьому острові та генерального консульства Філіппін у Манадо	12 жовтня 2002 р.	Індонезія
Вибухи на залізничному вокзалі в Мадриді	Серія вибухів на залізничному вокзалі в Мадриді. 191 особа загинула, 1 800 поранено. За даними експертів, цей теракт був найбільшим за всю історію Іспанії	11 березня 2004 р.	Іспанія
Вибухи в метро в Лондоні	У трьох потягах метро і пасажирському автобусі в Лондоні смертниками підірвано бомби. Загинуло 52 особи, постраждали – 700 осіб	7 липня 2005 р.	Великобританія

Джерело: за даними [12].

Таблиця 2. Перелік найбільших техногенних катастроф, що відбулися в світі за період від 1991-го до 2009 р.

Форс-мажорна подія	Опис	Дата	Країна, що постраждала
Розлив нафти в Перській затоці	Іракські війська навмисно виливали нафту з родовищ у Кувейті в Перську затоку, що призвело до екологічної катастрофи.	24 січня 1991 р.	Кувейт
Аварія на найбільшому в Бразилії нафтопереробному заводі	Внаслідок аварії на найбільшому нафтопереробному заводі в Бразилії в річку Ігуасу вилилося 4 млн. літрів сирої нафти	Січень 2000 р.	Бразилія
Викид 100 000 тонн промислових відходів біля міста Бая-Маре (Baia Mare) в Румунії	Поблизу румунського міста Бая-Маре золотодобувна компанія "Aurul" здійснила викид 100 000 тонн промислових відходів. Унаслідок цього в найближчих річках (притоки Дунаю) вміст цианіду в воді перевищив допустиму норму в 800 разів. До 85–90% риби та рослин у річках загинуло. На думку експертів, масштаби збитків навколишньому середовищу в Європі перевищили збитки від Чорнобильської катастрофи	31 січня 2000 р.	Румунія
Аварія нафтового танкера "Престіж"	Під час сильного шторму біля берегів Іспанії нафтовий танкер "Престіж", що перевозив 77 000 тонн пального, отримав пошкодження. В результаті шторму "Престіж" розламався навпіл і 20 мільйонів галонів (більше 75 тисяч кубічних метрів) нафтопродуктів вилилося в море. Подолання наслідків цієї катастрофи коштувало 12 мільярдів доларів США	13 листопада 2002 р.	ЄС
Аварія спейс-шаттла (space shuttle) "Колумбія"	Під час повернення на Землю згорів у верхніх шарах атмосфери космічний корабель "Колумбія". Причиною аварії було пошкодження термозахисту спейс-шаттла під час старту. Вартість космічного корабля становила 2 млрд. доларів США. На розслідування причин катастрофи витрачено 500 млн. доларів США, воно було найдорожчим в історії авіації та космонавтики. Загальна вартість катастрофи та її наслідків, згідно з даними NASA, становила 13 мільярдів доларів США	1 лютого 2003 р.	США
Аварія на Саяно-Шушенській ГЕС	Аварія є найбільшою в історії катастрофою на гідроенергетичному об'єкті Росії та однією з найзначніших в історії світової гідроенергетики. В результаті аварії загинуло 75 осіб, обладнанню та приміщенню станції завдано значної шкоди. Наслідки аварії позначилися на екологічній ситуації в прилеглий до ГЕС акваторії, на соціальній та економічній сферах регіону. За експертними оцінками, збитки перевищили 40 млрд. російських рублів	17 серпня 2009 р.	Росія

Джерела: за даними [5, 8, 9].

нами за такими категоріями:

- терористичні акти;
- природні катастрофи;
- техногенні катастрофи;
- економічні події (кризи).

Аналіз найрезонансніших форс-мажорних ситуацій у різних сферах за останні двадцять років за хронологією було структуровано у декілька переліків (див. таблиці 1–4).

РЕАКЦІЯ БІРЖОВИХ РИНКІВ НА ФОРС-МАЖОРНІ ПОДІЇ

Основними об'єктами аналізу ми

обрали різні біржові ринки:

- валютний (індикатор – валютна пара, до складу якої входить валюта постраждалої країни, а також валютна пара американський долар / швейцарський франк для вивчення поведінки "валюти-сховища", якою є швейцарський франк);
- фондовий (індикатор – провідний фондовий індекс постраждалої країни);
- товарний (індикатор – котирування на золото і нафту).

Оскільки в дослідженні нас цікавили періоди втрати ринком рівноваж-

ного стану (по суті дивергенції) і періоди повернення до рівноважного стану (конвергенції), було виявлено, що вони, як правило, перевищували час фактичної реакції ринку на форс-мажорні обставини. Реакція, на нашу думку, була першопричиною, що викликає втрату (тимчасову) ринком рівноважного стану. Здебільшого першопричина досить незначна у часовому вимірі, але потім підключаються інші фактори, що впливають на ринкові ціни (наприклад, рішення великих інвестиційних і хеджових фондів про перегляд портфелів у зв'язку з новими

Таблиця 3. Перелік найбільших природних катастроф, що відбулися в світі за період від 1995-го до 2011 р.

Форс-мажорна подія	Опис	Дата	Країна, що постраждала
Землетрус у Кобе, Японія	Сила поштовхів сягала до 7.3 бала за шкалою Ріхтера. Під час землетрусу загинуло 6 434 особи. Наслідки стихії: руйнування 200 000 будівель, знищено 120 зі 150 причалів у морському порту Кобе, порушено електропостачання міста. Збиток сягнув приблизно 10 трильйонів єн, або 102.5 млрд. доларів США, або 2.5% від ВВП Японії на той час	17 січня 1995 р.	Японія
Повені в Європі	Сильні повені (висотою до двох метрів). Такого не було 30 років. Матеріальні збитки від стихії в Швейцарії та Франції сягнули 3.5 млрд. доларів США	Жовтень 2000 р.	Країни ЄС
Цунамі в Південно-Східній Азії	Цунамі, викликаний найсильнішим землетрусом за останні 40 років (магнітудою 9 балів), сягнув узбережжя Шрі-Ланки, Індії, Індонезії, Таїланду, Малайзії та призвів до величезних руйнувань і людських втрат – загинуло понад 300 000 осіб	26 грудня 2004 р.	Країни Південно-Східної Азії
Ураган "Катріна"	Ураган "Катріна" – найруйнівніший за всю історію США. Найбільших збитків зазнало місто Новий Орлеан (штат Луїзіана), де вода затопила понад 80% міста. В результаті загинуло 1 836 осіб, а економіка втратила близько 125 млрд. доларів США (за оцінками, зробленими в 2007 році)	27 серпня 2005 р.	США
Землетрус у Чилі	Один із найбільших землетрусів за останні півстоліття. Близько двох мільйонів чилійців залишилися без даху над головою, понад 800 осіб загинуло, 1 200 зникли безвісти, пошкоджено 1.5 мільйона будинків. Сума збитків оцінюється від 15 до 30 млрд. доларів США	27 лютого 2010 р.	Чилі
Землетрус у Тихому океані поблизу Японії	Найпотужніший за 140 років спостережень землетрус магнітудою 8.9 бала за шкалою Ріхтера. Збитки країни внаслідок природної катастрофи, за попередніми оцінками, перевищили 308 млрд. доларів США. Ще близько 133 млрд. доларів буде витрачено на ліквідацію наслідків аварії на атомній станції Фукусіма-1 (Fukushima-1), що сталася внаслідок руйнівного цунамі після землетрусу	11 березня 2011 р.	Японія

Джерело: за даними [5, 8, 9].

Таблиця 4. Перелік форс-мажорних економічних подій, що відбулися в світі за період від 1989-го до 2010 р.

Форс-мажорна подія	Опис	Дата	Країна, що постраждала
Криза на Волл-стріт (Wall Street)	Заява керівництва авіакомпанії "Юнайтед Ерлайн" про те, що їм не вистачає 6.75 млрд. доларів США для запланованого викупу контрольного пакета акцій корпорації	13 жовтня 1989 р.	США
"Чорна середа"	16 вересня 1992 року відбулося різке здешевлення фунта стерлінгів унаслідок спекулятивних операцій Дж. Сороса. Щодо долара США ціна знизилася з 1.86 до 1.78 GBP/USD (-4.49%). У наступні два тижні котирування продовжували знижуватися	16 вересня 1992 р.	Великобританія
Азійська фінансова криза	Починаючи з жовтня 1997 року з'явилися повідомлення про різкі падіння майже всіх фондових ринків світу, що відбулися після різкого обвалу фондового ринку Гонконгу	Липень 1997 р. – 1998 р.	Країни Південно-Східної Азії
Оприлюднення статистичних даних щодо ринку праці США	Як повідомило Міністерство праці США, в квітні 2004 року американська економіка створила 288 000 нових робочих місць. Аналітики прогнозували збільшення зайнятості на 170 000 місць	7 травня 2004 р.	США
Оголошення рішення Федерального комітету з операцій на відкритому ринку ФРС США	ФРС несподівано підвищила відсоткову ставку на 25 базисних пунктів до 2.50% річних	2 лютого 2005 р.	США
Оголошення рішення Федерального комітету з операцій на відкритому ринку ФРС США	ФРС не дала однозначної відповіді на питання про те, що буде зі ставками в подальшому	29 червня 2006 р.	США
"Чорний вівторок"	За день індекс Шанхай Композит (Shanghai Composite) втратив майже 9%, що стало найсерйознішим падінням за майже 10 років. Це сталося внаслідок чуток та побоювань, що фондовий ринок Китаю перегрітий і підігрівается спекулятивними, часто позиковими коштами	27 лютого 2007 р.	Китай
Несподівана зміна ставок ФРС та викуп Беар Стернс (Bear Stearns)	Джей Пі Морган Чейз (JP Morgan Chase) викупив інвестиційний банк Беар Стернс за рекордно низькою ціною (236.2 млн. доларів США, тобто по 2 долари за одну акцію). Крім цього, Федеральна Резервна Система США несподівано знизилла дисконтну ставку на 25 базисних пунктів	17 березня 2008 р.	США
Оголошення плану уряду Великобританії з порятунку економіки	Британський уряд вдріг допоміг своїм банкам, які опинилися в скрутному становищі, надавши рефінансування та гарантії на суму 150 млрд. фунтів стерлінгів, Банк Англії збільшив обсяг грошової маси, щоб стимулювати економіку країни. Згідно з новим планом уряд мав намір збільшити свою частку участі в Королівському банку Шотландії (Royal Bank of Scotland, RBS) до 70%	19 січня 2009 р.	Великобританія
Оголошення рішення Федерального комітету з операцій на відкритому ринку ФРС США	Комітет вирішив збільшити обсяг балансу ФРС за рахунок додаткового придбання іпотечних цінних паперів (Mortgage-Backed Securities, MBS) на суму до 750 млрд. доларів США, що призвело до зростання загального обсягу придбання цих паперів у 2009 році до 1.25 трлн. доларів. Також було викуплено боргові папери агентств на суму до 100 млрд. доларів США, загальний обсяг операцій з придбання сягнув 200 млрд. доларів. Комітет прийняв рішення викупити довгострокових державних облігацій на суму до 300 млрд. доларів США	18 березня 2009 р.	США
Оголошення рішення Федерального комітету з операцій на відкритому ринку ФРС США	ФРС реінвестує кошти в казначейські облігації. Ставки будуть виключно низькими тривалий період часу	10 серпня 2010 р.	США
Промова голови ФРС США Бена Бернанке	Бен Бернанке заявив, що ставка за федеральними фондами залишиться на низькому рівні протягом тривалого часу	15 жовтня 2010 р.	США
Оголошення рішення Федерального комітету з операцій на відкритому ринку ФРС США	Комітет у своїй заключній заяві оголосив, що має намір далі підтримувати свою програму купівлі активів з метою зміцнення економіки	14 грудня 2010 р.	США

Джерело: за даними [17].

обставинами, на що потрібен певний час). Іноді це приводить до значної тривалості як фази реакції, так і фази контрреакції.

Зауважимо, що, як правило, основна реакція на форс-мажорні події відбувається протягом однієї-двох торгових сесій (днів), утім досить часто наслідки форс-мажорів стають очевидними лише після певного періоду часу. Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати не лише базову флуктуацію ринку як реакцію на форс-мажорну подію, а й визначити точки відхилення ринку від стану рівноваги (що проявляється у зміні цін на біржові активи), а також підтвердити чи заперечити припущення про те, що ринок прагне повернутися до рівноважного стану.

Тобто ми маємо на меті довести такі твердження:

- а) форс-мажорні події порушують ринкову рівновагу;
- б) рівновага порушується лише на певний час;
- в) ринок прагне повернутися до рівноважного стану;
- г) ринок спроможний абсорбувати інформацію;
- г) поведінка ринків під час форс-мажорних подій є типовою.

Першою тезою, яку ми спробували довести, було припущення про те, що ринок прагне повернутися до рівноважного стану. Тобто загалом реакція ринків на форс-мажорні обставини складається з двох фаз — фази реакції (порушення рівноважного стану) та фази контрреакції (повне або часткове повернення до рівноважного стану). Для цього за кожну форс-мажорну подію було проаналізовано реакцію ринків з метою виявлення цих фаз. Реакція в кількісному вираженні є зміною вартості біржового активу протягом постфорс-мажорного періоду часу. Аналіз наявності фаз реакції біржових ринків на форс-мажорні обставини проводився в такій послідовності — перевіряли три варіанти співвідношення фаз реакції і контрреакції:

- фази реакції і контрреакції за тривалістю дорівнюють одна одній;
- фаза контрреакції триваліша 50 відсотків від фази реакції;
- фаза контрреакції менша 50 відсотків від фази реакції (в такому випадку можна було б зробити висновок про відсутність двофазної моделі поведінки ринку й спростувати тезу про намагання ринку повернутись до рівноважного стану). Результати цьо-

Таблиця 5. Аналіз наявності фаз реакції біржових ринків на форс-мажорні обставини

Вид форс-мажорних обставин	Фази однакові		Фаза контрреакції триваліша 50 відсотків від фази реакції		Фаза контрреакції менша 50 відсотків від фази реакції	
	Кількість значень	Відсотки	Кількість значень	Відсотки	Кількість значень	Відсотки
Терористичні акти	19	73	26	100	0	0
Техногенні катастрофи	16	62	25	96	1	4
Природні катастрофи	19	83	22	96	1	4
Економічні події / форс-мажори	36	62	49	84	9	16

го аналізу відображено в таблиці 5.

За результатами проведеного аналізу тезу про наявність двох фаз можемо вважати доведеною, а припущення щодо намагання ринку повернутися до рівноважного стану є таким, що в цілому відповідає дійсності. Практично з імовірністю 90% можемо стверджувати, що фаза контрреакції за тривалістю перевищуватиме половину фази реакції, а у 60–70 відсотках випадків, навіть буде еквівалентною, тобто ринок повністю відновиться. Доведення гіпотези про двофазну модель реакції ринку на форс-мажорні обставини дає багато корисної як з теоретичної, так і з практичної точки зору інформації для прогнозування змін цін на біржові активи під час виникнення форс-мажорних ситуацій.

Надалі зосередимося на доведенні (спростуванні) інших тез. Ринкова рівновага є, звичайно, динамічною величиною. Тому обрання для кількісного виміру рівноважних цін, що були на ринку до форс-мажору, є вельми умовним, однак з позиції дослідження певних загальних тенденцій, гадаємо, є цілком прийнятним.

Нами було розраховано середні величини тривалості фаз реакції та контрреакції, а також типовий діапазон тривалості кожної з фаз, що дорівнює середньому значенню $\pm$ середньоквадратичне відхилення. Аналогічні розрахунки було проведено для динаміки зміни цін на активи впродовж кожної з фаз для визначення основних груп форс-мажорів у розрізі тих чи інших типів біржових ринків.

Розрахунок показників проведено за таким алгоритмом. Оскільки в дослідженні нас цікавить загальна тенденція, тобто типова реакція ринків, то перш ніж проводити аналіз засобами описової статистики, ми відсіяли нетипові значення. Як правило, це 2–3 найбільших та 2–3 найменших (за умови, якщо вони суттєво відрізнялися від середнього (типово-

го) значення). Отримана вибірка оброблялася засобами описової статистики, в результаті чого було розраховано середні значення, середньоквадратичні відхилення, а також типові діапазони тривалості та розмірів зміни цін на активи впродовж фаз реакції та контрреакції. Результати цього аналізу відображено в таблицях 6–9.

Як свідчать дані проведеного аналізу, найшвидше ринки реагують на терористичні акти (2 дні) та несподівані економічні новини (3 дні), тоді як на врахування інформації про техногенні та природні катастрофи ринкам необхідно в 2–3 рази більше часу для прояву реакції. Це пов'язано з тим, що наслідки за такими подіями не завжди очевидні відразу, тому необхідний певний час для того, аби їх оцінити та врахувати. Фаза контрреакції в середньому дорівнює за тривалістю фазі реакції.

Аналіз впливу форс-мажорів на зміну вартості активів свідчить про те, що він розподілений здебільшого рівномірно за групами форс-мажорів і в середньому становить 5% для фази реакції та 4% для фази контрреакції.

Аналіз у розрізі ринків виявив, що найінертнішим є валютний ринок — він має найдовшу тривалість реакції (4.5 днів) за найменшого її розміру (3.1%), а найбільш волатильним є сировинний ринок — 3.6 днів становить тривалість реакції та 5.8% — розмір зміни вартості активів. Фаза контрреакції за дещо більшої тривалості має менший загальний обсяг, утім ці значення вельми близькі до значень за фазою реакції.

Основні висновки за матеріалами цього етапу дослідження такі:

- типова реакція ринку на форс-мажорні події відбувається за двофазною моделлю: перша — фаза реакції, друга — фаза контрреакції;
- у більшості випадків тривалість фази реакції та контрреакції приблизно однакові або перебувають у межах допустимих похибок;

Таблиця 6. Аналіз тривалості реакції ринків на форс-мажорні обставини за групами форс-мажорів

Група форс-мажорних подій	Середня тривалість фази реакції	Середньо-квадратичне відхилення тривалості фази реакції	Типовий інтервал тривалості фази реакції	Середня тривалість фази контр-реакції	Середньо-квадратичне відхилення тривалості фази контрреакції	Типовий інтервал тривалості фази контрреакції
Природні катастрофи	6	2	4–8	7	4	3–11
Техногенні катастрофи	5	2	3–7	4	2	2–6
Терористичні акти	2	2	0–4	3	2	1–5
Економічні події / форс-мажори	3	2	1–5	5	3	2–8
У середньому	4	3	1–7	4	3	1–7

Дні

Таблиця 7. Аналіз зміни вартості біржових інструментів при виникненні форс-мажорної ситуації за групами форс-мажорних подій

Група форс-мажорних подій	Середня зміна вартості інструменту при фазі реакції	Середньо-квадратичне відхилення зміни вартості інструменту при фазі реакції	Типовий інтервал зміни вартості інструменту при фазі реакції	Середня зміна вартості інструменту при фазі контр-реакції	Середньо-квадратичне відхилення зміни вартості інструменту при фазі контрреакції	Типовий інтервал зміни вартості інструменту при фазі контрреакції
Природні катастрофи	5.04	1.64	3.4–6.7	4.67	1.43	3.2–6.1
Техногенні катастрофи	3.81	2.38	1.4–6.2	4.85	2.41	2.4–7.3
Терористичні акти	5.09	2.97	2.1–8	5.10	2.96	2.1–8
Економічні події / форс-мажори	5.23	2.83	2.4–8	4.01	2.31	1.7–6.3
У середньому	5.05	3.27	1.8–8.3	4.23	2.57	1.7–6.8

Відсотки

Таблиця 8. Аналіз тривалості реакції ринків на форс-мажорні обставини за видами ринків

Вид ринку	Середня тривалість фази реакції	Середньо-квадратичне відхилення тривалості фази реакції	Типовий інтервал тривалості фази реакції	Середня тривалість фази контр-реакції	Середньо-квадратичне відхилення тривалості фази контрреакції	Типовий інтервал тривалості фази контрреакції
Валютний	4.5	2.6	1.9–7.1	4.5	3.1	1.3–7.6
Фондовий	4.1	1.8	2.3–5.8	4.6	2.5	2.1–7.1
Сировинний	3.6	2.5	1.2–6.1	3.9	2.6	1.3–6.4

Дні

Таблиця 9. Аналіз зміни вартості біржових інструментів при виникненні форс-мажорної ситуації за видами ринків

Вид ринку	Середня зміна вартості інструменту при фазі реакції	Середньо-квадратичне відхилення зміни вартості інструменту при фазі реакції	Типовий інтервал зміни вартості інструменту при фазі реакції	Середня зміна вартості інструменту при фазі контр-реакції	Середньо-квадратичне відхилення зміни вартості інструменту при фазі контрреакції	Типовий інтервал зміни вартості інструменту при фазі контрреакції
Валютний	3.1	1.3	1.7–4.4	2.6	0.9	1.7–3.5
Фондовий	5.4	2.9	2.5–8.4	4.9	2.6	2.3–7.5
Сировинний	5.8	3.1	2.7–8.9	5.3	2.6	2.8–7.9

Відсотки

- як правило, фаза реакції триває не менше 2–3 днів, залежно від виду форс-мажору вона може збільшуватись або зменшуватись;
- у більшості випадків зміна вартості активів унаслідок реакції становила приблизно 5%;
- тривалість фази контрреакції в середньому вельми близька до фази

реакції;

- у більшості випадків зміна вартості активів унаслідок контрреакції була еквівалентною розмірам реакції і становила від 5%;
- реакція ринків на форс-мажорні події (за рідкісними винятками) є типовою — негативна подія у певній країні призводить до падіння її фон-

дового ринку, курсу національної валюти, водночас зростають ціни на сировинні активи — золото, нафту. При цьому також зростають котирування “валюти-сховища” — швейцарського франка.

ПРАВИЛА ТОРГІВЛІ ЗА УМОВИ ВИНИКНЕННЯ ФОРС-МАЖОРНОЇ СИТУАЦІЇ

Оскільки результати дослідження свідчать про втрату ринком рівноважного стану на певний час внаслідок форс-мажорних подій, тобто ринок втрачає ефективність, його учасники матимуть нові можливості для спекулятивного заробітку на коливаннях цін на активи.

Враховуючи здобуті в попередній частині оцінки та висновки, можемо сформулювати такі правила торгівлі на різниці курсів:

- переконавшись, що реакція ринку є типовою (для цього достатньо проаналізувати реакцію ринків протягом першого дня виникнення форс-мажорної події), необхідно відкривати позиції в бік форс-мажору — продавати валюту країни, яка постраждала, ставати в “короткі позиції” на фондовому ринку, купувати золото і нафту;

- утримувати відкриті позиції протягом періоду часу, що є типовим для реакцій на цей форс-мажор та вид ринку з подальшим моніторингом поведінки ринку і повним або частковим їх закриттям за появи ознак початку фази контрреакції;

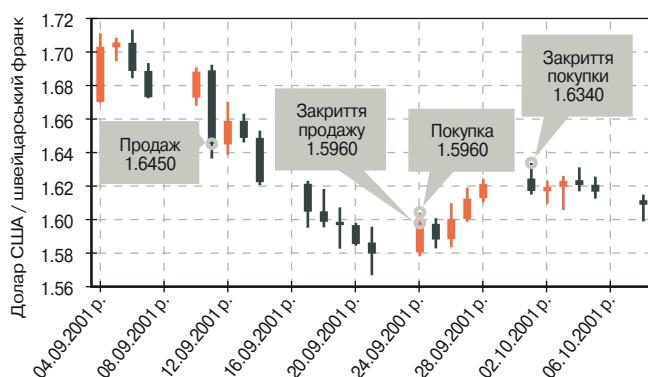
- за фактом початку фази контрреакції після закриття всіх відкритих раніше позицій відкривати протилежні їм — відповідно це купівля валюти постраждалої сторони, відкриття “довгих позицій” на фондовому ринку, продаж золота і нафти;

- утримувати відкриті позиції до досягнення ринком рівня цін, який був до початку виникнення форс-мажорних обставин (бажанам є закриття частини позицій після перевищення 50% від розміру зміни ціни активу під час першої фази).

Розглянемо використання цих правил на прикладі конкретної форс-мажорної події.

Одним із найгучніших і найзнаковіших форс-мажорів були події 11 вересня 2001 року в США. Проаналізуємо дії трейдера, що працював би за запропонованими нами правилами. Угоди необхідно здійснювати з валютною парою долар США/швей-

Графік 5. Реакція міжнародного валютного ринку на події 11 вересня 2001 року (на прикладі валютної пари долар США/швейцарський франк)

Джерело: за даними [15].

царський франк. Моделюватимемо дії обережного трейдера, який жертвує часом заради додаткової впевненості в правильності своїх дій.

Після появи інформації про форс-мажорну подію трейдер має переконатися в типовості реакції ринку на подію. Очевидно, що для валютної пари долар США/швейцарський франк типовою поведінкою в цьому випадку є падіння, тобто курс долара знижується, а швейцарського франка — зростає. Закриття торговельної сесії 11 вересня 2001 року однозначно свідчить про типовість реакції на форс-мажорну подію. Таким чином, трейдер приймає рішення про відкриття "короткої позиції" за даним інструментом 12 вересня за ціною 1.6450 швейцарського франка за один долар США. У середньому реакція триває 2 дні для терористичних актів (4.5 дні для валютного ринку в середньому) і за розмірами типовою є зміна на 5% для терористичних актів та близько 3% — для валютного ринку. Цю позицію трейдер утримує, доки курс продовжує падати, контролюючи при цьому розмір падіння та строки перебування в позиції. 24 вересня максимум зниження перевищив максимум попередньої торгової сесії, що разом з тривалістю та обсягами зниження дало трейдеру сигнал про необхідність закриття "короткої позиції" за ціною приблизно 1.5960 швейцарського франка за один долар США, що дає дохід у розмірі приблизно 3%, або 490 пунктів. Одночасно з закриттям короткої позиції необхідно прийняти рішення про відкриття довгої позиції за ціною 1.5960. 1 жовтня, за умови консервативного підходу, позиція могла бути закрита наближено до максимуму за ціною 1.6340 (відносний дохід 2.4%, або 380

пунктів). За агресивного підходу позиція могла б існувати до 11 жовтня, що дало б змогу закрити її за ціною 1.6450 (відносний дохід 3%, або 490 пунктів).

І хоча цей приклад не є безумовно коректним, зважаючи на використання аналізу постфактум, адже в реальному житті навряд чи рішення були б настільки оптимальними, він важливий для ілюстрації алгоритму поведінки при використанні запропонованих правил торгівлі.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, наголосимо, що форс-мажорні ситуації призводять до тимчасової втрати ринком ефективності, порушуючи його рівновагу. Втім, втрата рівноваги є явищем тимчасовим. Після певного періоду часу ринок повертається до рівноважного стану або принаймні до близького до рівноважного стану.

Проведений аналіз засвідчив, що реакція ринків на форс-мажорні події в більшості випадків відбувається за типовою моделлю, яка складається з двох частин — фази реакції та фази контрреакції, що відкриває можливість для спекулятивного заробітку учасниками ринку внаслідок змін цін на біржові активи під час форс-мажорних подій. Оцінка базових параметрів фази реакції та контрреакції (тривалість і масштаби змін цін на активи) дала змогу визначити типові діапазони реакції ринків на той чи інший вид форс-мажорних обставин. Грунтуючись на отриманих результатах, було розроблено правила торгівлі під час виникнення форс-мажорних ситуацій.

Література

1. Архів котирувань Marketwatch (Marketwatch) // <http://www.marketwatch.com>.
2. Архів котирувань Яху! Фінанс (Yahoo! Finance) // <http://finance.yahoo.com/>.
3. Архів котирувань РБК // <http://export.rbc.ru>.
4. Архів котирувань сайту [www.q-trading](http://q-trading.ru/index.php/data/) // <http://q-trading.ru/index.php/data/>.
5. Балаганский И.А. Природные и техногенные катастрофы: Учебное пособие // Новосибирский государственный технический университет. — Новосибирск, 2003. — 55 с.
6. Брейли Р., Майерс С. Принципы корпоративных финансов / Пер. с англ. Н.Баришиниковой. — М.: ЗАО "Олимп-бизнес", 2008. — С. 324–329.
7. Инструментов К.С. Роль иррациональных факторов в формировании стратегий участников мирового фондового рынка // Вестник Московского университета. — Серия 6. Экономика. — 2009. — № 3. — С. 27–37.
8. Катастрофа. Материал из Википедии // <http://ru.wikipedia.org/wiki/%CA%E0%F2%E0%F1%F2%F0%EE%F4%E0>.
9. Катастрофы и катаклизмы // <http://catastrofe.ru/>.
10. Лытнев О. Курс лекций "Основы финансового менеджмента" // <http://www.cfin.ru/finanalysis/lytnev/>.
11. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь. — 5-е изд., перераб. и доп. / Б.А.Райзберг, Л.Ш.Лозовский, Е.Б.Стародубцева. — М.: ИНФРА-М, 2006. — 495 с.
12. Хронология терроризма с 1960-х по наши дни // <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D1%80%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC>.
13. Fama, "Market Efficiency Long-Term Returns and Behavioral Finance." *Journal of Financial Economics in the areas of capital markets and asset pricing*, pp. 283–306, 1998.
14. Fortune P., Stock Market Efficiency: An Autopsy?, *New England Economic Review*, March/April 1991, pp. 17–40.
15. MetaTrader 5. Інформаційно-торгівельна платформа для інтернет-трейдингу // <http://www.alpari.ru/ru/metatrader/>.
16. Peters E. E., "Chaos and Order in the Capital Markets: A New View of Cycles, Prices, and Market Volatility", *Second Edition*, pp.27-29, 35, 1996.
17. Pro finance service. Офіційний сайт. // <http://forexf.ru/>.

Вітаємо! /

Університет банківської справи та прес-служба НБУ — серед переможців конкурсів журналу “Банкір”

12 вересня 2012 року в офісі Секретаріату Організації за демократію та економічний розвиток ГУАМ відбулась урочиста церемонія нагородження лауреатів і переможців II Всеукраїнського конкурсу “Кращий навчальний заклад з підготовки та перепідготовки фахівців банківсько-фінансової сфери – 2012” за версією журналу “Банкір”. Переможцями конкурсу стали Університет банківської справи Національного банку України та Запорізький національний університет.

Також підбито підсумки I Всеукраїнського конкурсу “Краща PR-служба кредитно-фінансової установи – 2012”, серед лауреатів якого – прес-служба Національного банку України.

Вересень традиційно асоціюється з освітою та початком навчального року. Не випадково саме 12 вересня 2012 року в офісі Секретаріату Організації за демократію та економічний розвиток ГУАМ відбулася урочиста церемонія нагородження лауреатів II Всеукраїнського конкурсу “Кращий навчальний заклад з підготовки та перепідготовки фахівців банківсько-фінансової сфери – 2012” за версією журналу “Банкір”.

Основна мета конкурсу — визначення кращих вищих навчальних закладів України у сфері вищої професійної банківсько-фінансової освіти. Пріоритетами цього річного конкурсу є вдосконалення системи підготовки висококваліфікованих випускників для банківської сфери, інформування громадськості про кращі ВНЗ України, які готують банківських працівників. Безумовними критеріями для визначення переможців слугували кращі новаторські підходи в педагогічних колективах, що відповідають загальноновизнаним світовим критеріям підготовки фахівців банківсько-фінансової сфери.

Переможцями цього річного конкурсу визнано Університет банківської справи Національного банку України (номінація “Кращий вищий навчальний заклад — 2012”) та Запорізький національний університет (номінація “Кращий навчальний заклад зі співробітництва з банками”).

За словами виконуючого обов'язки ректора Університету банківської справи Національного банку України Володимира Хиленка, найважливішим завданням будь-якого ВНЗ є якісна підготовка фахівців. УБС може похвалитись не лише практично стовідсотковим працевлаштуванням ви-

Переможці та лауреати II Всеукраїнського конкурсу “Кращий навчальний заклад з підготовки та перепідготовки фахівців банківсько-фінансової сфери – 2012” за версією журналу “Банкір”.

пускників, а й тим, що тут плекається нова генерація фінансистів. Цьому сприяє інтенсивна міжнародна співпраця, часті обміни студентами, впровадження подвійних дипломів, міжнародні конференції. Крім того, УБС надає широкі права студентському самоврядуванню, велику увагу приділяє створенню можливостей для всебічного розвитку. Авторитетний дискусійний клуб університету вже другий рік поспіль організовують самі студенти, а на рахунок благодійного студентського “Аукціону надій” — десятки реальних добрих справ та сотні тисяч гривень, зібраних і переданих на благодійні цілі.

2012 рік приніс Університету банківської справи Національного банку чимало нагород. Високий професіоналізм цього колективу та участь в інноваційних проектах були належно поціновані банкірами та експертами. Журнал “Банкір” уже вдруге нагородив Університет банківської справи Національного банку України відзнакою “Кращий навчальний заклад з підготовки та перепідготовки фахівців

банківсько-фінансової сфери”. До цього Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України назвав УБС НБУ лідером серед українських ВНЗ спрямування: “Економіка, фінанси, управління, підприємництво”. На XX Міжнародній виставці “Освіта і кар'єра — 2011” УБС НБУ отримав золоту медаль Міністерства освіти і науки, молоді та спорту в номінації “Міжнародне визнання”.

Отримуючи нагороду конкурсу, декан економічного факультету Запорізького національного університету Алла Череп подякувала та зауважила, що університет і надалі докладатиме всіх зусиль, аби готувати висококваліфікованих фахівців для банківської сфери, для розвитку регіонів, для держави в цілому.

Також оргкомітет конкурсу відзначив подяками за значний внесок у підготовку спеціалістів банківсько-фінансових установ України Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Університет су-

Диплом переможця конкурсу “Кращий навчальний заклад з підготовки та перепідготовки фахівців банківсько-фінансової сфери – 2012” Володимиру Хиленку вручає радник-посланник Посольства Республіки Польща в Україні Анджеї Грабовський.

часних знань (м. Київ), Українську академію банківської справи Національного банку України (м. Суми).

На церемонії нагородження, крім самих номінантів та переможців, були присутні представники Національного банку України, Ліги страхових організацій, вищих навчальних закладів економічного профілю, а також представники безпосередніх роботодавців — банківських установ та організацій.

Цього ж дня було визначено переможців I Всеукраїнського конкурсу “Краща PR-служба кредитно-фінансової установи — 2012” за версією журналу “Банкир”. Лауреатами конкурсу стали прес-служба Національного банку України — в спеціальній номінації “За професіоналізм і формування позитивного іміджу банківської системи України”, ПАТ “КБ “Хрещатик” — у номінаціях “Кращий річний звіт кредитно-фінансової установи” і “Найефективніша PR-служба”, ПАТ “Всеукраїнський банк розвитку” — у номінації “Кращий дизайн рекламних матеріалів”, ПАТ “Ощадбанк” — у номінаціях “Найактивніша PR-служба” і “Найбільш інфор-

Лауреати I Всеукраїнського конкурсу
“Краща PR-служба кредитно-фінансової установи — 2012” за версією журналу “Банкир”.

маційно насичений інтернет-ресурс”, ПАТ “Дочірній банк Сбербанку Росії” — у номінації “Кращий набір ідентифікаційних ознак (корпоративний стиль)”, ПАТ “Златобанк” — у номінації “Кращий річний звіт кредитно-фінансової установи”, КБ “Молдова Агроіндбанк” АТ — у номінації “За активну співпрацю з засобами масової інформації”.

Також було названо шість лауреатів II Всеукраїнського конкурсу “Лідер у сфері автокредитування, автострахування та супутніх послуг — 2012” за версією журналу “Банкир”.

Марина Гриценко,
“Вісник НБУ”.

Монети України/

Про введення в обіг пам'ятної монети “Паралімпійські ігри”

Національний банк України 20 серпня 2012 року ввів у обіг пам'ятну монету “Паралімпійські ігри” номіналом 2 гривні, присвячену XIV літнім Паралімпійським іграм, що проходили 29 серпня — 9 вересня у місті Лондоні — історичній батьківщині світового паралімпійського руху; а також паралімпійському руху в Україні, темпи розвитку якого є одними з найвищих у світі. Цей рух підтримують Національний комітет спорту інвалідів України, Український центр з фізичної культури і спорту інвалідів “Інваспорт” тощо. Українські спортсмени-інваліди завдяки волі та наполегливості долають нові рубежі та здобувають перемоги в багатьох видах спорту, прославляючи нашу державу.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса — 12,8 г, діаметр — 31,0 мм, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі монети розміщено: вгорі малий Державний герб України та напис півколом — **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, панораму міста Лондона, на

тлі якої ліворуч — паралімпійський факел, праворуч та ліворуч від якого — стилізований декор; праворуч напис **ЛОНДОН**, унизу — **2 ГРИВНІ / 2012**, а також логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі монети на дзеркальному тлі зображено лучника-паралімпійця, над яким — емблема паралімпійського руху в Україні, праворуч півколом на матовому тлі розміщено напис **XIV ПАРАЛІМПІЙСЬКІ ІГРИ**.

Художники — Володимир Атаманчук, Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори — Анатолій Дем'яненко, Володимир Дем'яненко.

Пам'ятна монета номіналом 2 гривні “Паралімпійські ігри” є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятних монет “Античне судноплавство”

Національний банк України 30 серпня 2012 року ввів у обіг пам'ятні монети номіналами 10 і 5 гривень “Античне судноплавство”, які продовжують серію “Морська історія України”, що відображає історію судноплавства і суднобудування на теренах нашої держави. Будівництво суден, яке було однією з основних галузей виробництва античних міст Північного Причорномор'я, сприяло технічному прогресу тогочасного суспільства, розвитку математичних знань, будівельних технологій, природничих наук тощо. Південний Крим майже дві тисячі років був вузловим пунктом морської торгівлі та районом інтенсивної навігації.

Монету номіналом 10 гривень виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.6 мм, тираж — 5 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**, а також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

Монету номіналом 5 гривень виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса — 16.54 г, діаметр — 35.0 мм, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі монет розміщено: вгорі малий Державний герб України, стилізований напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, під яким рік карбування монети — **2012**, на тлі стилізованої карти зображено ліворуч розу вітрів як символ морських мандрів та праворуч — античну мо-

нету Боспорського царства, у нижній частині — меандрова стрічка та номінал: на монеті зі срібла — **10 / ГРИВЕНЬ**; на монеті з нейзильберу — **5 / ГРИВЕНЬ** та логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі монет розміщено: ліворуч стилізоване зображення прори — носа античного корабля, яке часто зустрічається на грецьких та римських монетах як символ мореплавства, вгорі праворуч — судно під вітрилами і на тлі широкої меандрової стрічки стилізований напис — **АНТИЧНЕ / СУДНОПЛАВСТВО**.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори — Володимир Атаманчук, Святослав Іваненко.

Пам'ятні монети номіналами 10 і 5 гривень “Античне судноплавство” є дійсними платіжними засобами України та обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятних монет “1 800 років м. Судаку”

Національний банк України, продовжуючи серію “Стародавні міста України”, 17 вересня 2012 року ввів у обіг пам'ятні монети номіналами 10 і 5 гривень “1 800 років м. Судаку”, присвячені одному з найстаріших міст України, відомому з III ст. нашої ери, — Судаку, який у давнину називався Сугдея, Солдея тощо, а у давньоруських джерелах — Сурож. Місто Судаку — це мальовничі природні краєвиди, унікальні рекреаційні можливості та пам'ятки архітектури, зокрема залишки Генуезької фортеці XIV–XV ст.

Монету номіналом 10 гривень виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.6 мм, тираж — 3 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**, на гурті також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

Монету номіналом 5 гривень виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса

— 16.54 г, діаметр — 35.0 мм, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі обох монет розміщено: вгорі — малий Державний герб України, напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, під яким — рік карбування монети **2012** (праворуч), фрагмент рельєфу (XV ст.) із зображенням Георгія Побідоносця, що був знайдений під час розкопок у Генуезькій фортеці, на тлі муру праворуч та ліворуч — стилізована виноградна лоза, внизу написи: на монеті зі срібла — **10 / ГРИВЕНЬ**, на монеті з нейзильберу — **5 / ГРИВЕНЬ**, а також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

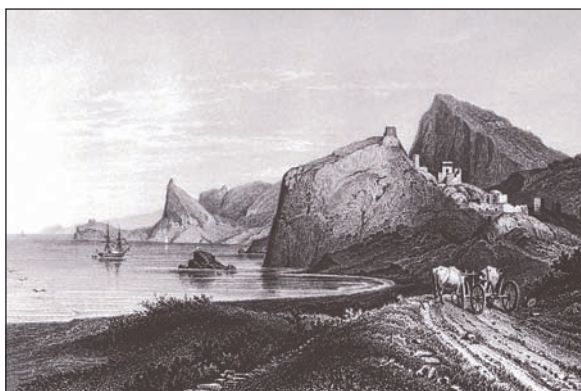
На реверсі обох монет стилізовано зо-

бражено панораму міста та пляжі з висоти муру Генуезької фортеці (ліворуч), праворуч на дзеркальному тлі моря розміщено написи **СУДАК / 1800 / РОКІВ** та герб міста.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори — Володимир Атаманчук, Святослав Іваненко.

Пам'ятні монети номіналами 10 і 5 гривень “1 800 років м. Судаку” є дійсними платіжними засобами України та обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви і для переказів. □

Про введення в обіг пам'ятної монети “Михайло Кравчук”

Національний банк України, продовжуючи серію “Видатні особистості України”, 20 вересня 2012 року ввів у обіг пам'ятну монету номіналом 2 гривні, присвячену математику, педагогу і громадському діячеві Михайлу Пилиповичу Кравчуку — академіку Академії наук України, автору фундаментальних праць з алгебри, математичного аналізу, теорії лінійних перетворень, теорій функцій тощо. Завдяки широкому колу наукових інтересів і результатам досліджень Михайло Кравчук став відомим не лише в Україні, а й поза її межами.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса — 12.8 г, діаметр — 31.0 мм, тираж — 15 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі монети розміщено: малий Державний герб України та напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, фрагмент формули М.П.Кравчука,

посередині — вислів ученого **МОЯ ЛЮБОВ — УКРАЇНА І МАТЕМАТИКА**, внизу номінал — **ДВІ ГРИВНІ**, рік карбування монети — **2012**, а також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі монети на тлі цифр, що уособлюють сферу діяльності математика, зображено його портрет і написи: **МИХАЙЛО / КРАВЧУК**, роки життя — **1892 / 1942** (праворуч).

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптор — Анатолій Дем'яненко.

Пам'ятна монета номіналом 2 гривні “Михайло Кравчук” є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів. □

Монографія на виклики сьогодення

Скаска О.І. Система контролю банківської діяльності в Україні: теорія та практика: Монографія / О.І.Скаска. – Львів: Тріада плюс, 2012. – 308 с.

Чергова світова фінансово-економічна криза 2007–2009 років зумовила виникнення цілої низки економічних проблем як в Україні, так і в інших країнах світу. Найвразливішим сектором у межах глобальної економіки виявилась банківська система, для порятунку якої центральними банками та урядами багатьох країн першочергово було надано суттєві обсяги фінансової допомоги.

Нині очевидним є той факт, що одна з найголовніших складових ринкової інфраструктури – система контролю, яка повинна забезпечувати повне виконання законодавчих вимог, реалізацію відповідних стандартів, своєчасне реагування на проблеми чи нові виклики внутрішнього та зовнішнього характеру, не реалізувала своєї головної місії: своєчасно та повно інформувати суб'єкти системи управління про стан справ у підконтрольній сфері, на основі чого приймаються адекватні управлінські рішення.

Саме вдосконаленню теоретичних, методологічних і практичних засад здійснення контролю банківських установ і присвячено монографію “Система контролю банківської діяльності в Україні: теорія та практика” кандидата економічних наук, доцента Олега Скаска. У ній автор прагне дати відповіді на ключові питання: якою має бути комплексна посткризова стратегія розвитку системи контролю? Які найбільш ефективні механізми реалізації завдань щодо посткризового розвитку системи контролю на засадах прогнозованості, безпечності функціонування банків у тривалій перспективі? Які чинники гальмують реалізацію концепції розвитку системи контролю в Україні? Який ступінь сучасної інтеграційної готовності України та які способи протидії світовим банківським кризам, глобалізаційним викликам у світовій банківській системі має реалізувати наша держава?

Автор досліджує категорію “система контролю банківської діяльності”, розкриває еволюцію розвитку і трактування даної категорії, у тому числі й погляди сучасних західних, російських та українських економістів, учених. Важливим науковим внеском моно-

графії є систематизація учасників системи контролю (інституцій), розкриття їх характеристик, функцій, цілей та завдань, напрацювання механізмів координації їх діяльності.

Вагомим фактором, який дає змогу глибше зрозуміти позицію Олега Скаска стосовно проблематики контролю

банківської діяльності, є обґрунтування автором недоцільності використання монетаристської концепції саморегулювання економіки та банківського ринку, яка неминує призводити до різких негативних і кризових процесів. Реформування системи контролю, яка першою протидіє кризовим явищам, має базуватися на підвищенні ролі держави у загальній системі контролю (організації підсистем внутрішнього аудиту і контролю, незалежного зовнішнього контролю, банківського нагляду тощо) та регулюванні економіки, банківської сфери (кейнсіанська концепція).

Заслуговує на підтримку підхід автора до вдосконалення внутрішньосистемного контролю в банках та методика його реалізації на практиці. Вирізняється новизною аргументація О.Скаска щодо необхідності поліпшення організації системи зовнішнього аудиту в Україні, яка на сьогодні є проблематичною та суттєво відрізняється від європейських стандартів і підходів. Крім того, автор дослідив проблему визначення об'єктивних рейтингів банків незалежними рейтинговими агентствами, які розглядаються як важливий елемент загальної системи контролю банків.

Значну увагу в монографії приділено дослідженню питань організації банківського нагляду Національного банку України. Практичну значущість мають пропозиції автора стосовно реформування механізмів організації та методології банківського нагляду, методики перевірок порядку здійснення банками первинного фінансового моніторингу.

Монографія має чітко виражений міждисциплінарний характер та охоплює широке коло питань, пов'язаних із формуванням системи контролю банківської діяльності, здатної забезпечити стабільне і безпечне функціонування банківських установ. Структура та зміст праці продумані, виважені, логічні. Від загального теоретичного підходу до розуміння контролю як такого автор переходить до конкретних, практичних завдань формування всіх складових системи контролю в умовах глобалізації. Чотири розділи монографії збалансовані та в цілому дають повне уявлення про проблему, яка досліджується.

Водночас монографія О.І.Скаска не позбавлена недоліків. Серед дискусійних моментів та упущень можна назвати такі: по-перше, недостатньо висвітлено зарубіжний досвід внутрішнього аудиту і внутрішнього контролю банківської діяльності; по-друге, варто було б приділити більше уваги методології зовнішнього аудиту.

Проте, незважаючи на вказані недоліки, рецензована монографія – це фундаментальне наукове дослідження проблем ефективності контролю банківської діяльності. Монографія буде цікавою та корисною для широкого кола читачів, зокрема для фахівців у галузі аудиту, банківського нагляду, ревізії, науковців, економістів-практиків, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів та може бути використана під час розробки Комітетом з економічних реформ при Президентові України реформи системи контролю в межах Програми економічних реформ “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”.

Володимир Міщенко,

доктор економічних наук, професор,
директор Центру наукових досліджень
Національного банку України.

Проект/

Українська молодь опановує фінансову грамотність

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України у тісній співпраці з Національним банком України та Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) розпочали впровадження розрахованого на сім років дослідно-експериментального освітнього проекту з підвищення рівня фінансової грамотності української молоді.

Основним інвестором банків було, є і буде населення. Від того, наскільки воно довірятиме банківській системі, розміщуватиме у банках свої заощадження, розумітиме й адекватно сприйматиме грошово-кредитну політику Національного банку України та його дії як регулятора, багато в чому залежить стабільність національної грошової одиниці, вітчизняної банківської системи, їх стійкість до зовнішніх загроз та факторів нестабільності. На цьому наголосила директор Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України Олена Щербакова, виступаючи на прес-конференції, присвяченій впровадженню в навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів курсу “Фінансова грамотність”. Про серйозність намірів НБУ в цій сфері свідчить і той факт, що завдання з підвищення фінансової грамотності населення уже другий рік поспіль знаходить відображення в Основних засадах грошово-кредитної політики — головному документі, який затверджує Рада НБУ.

Саме Національний банк України був одним із ініціаторів розробки і впровадження навчального курсу “Фінансова грамотність”, що має на меті навчити молоде покоління українців практичним аспектам фінансового планування, управління власними фінансами, зокрема здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, виховати обізнаного у своїх правах та відповідального споживача фінансових послуг. Навчально-методичні матеріали для цьо-

го курсу (навчальна програма, підручник та робочий зошит для учня, а також посібник для вчителя) були розроблені науково-педагогічними працівниками Університету банківської справи НБУ та фахівцями проекту Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) “Розвиток фінансового сектору” (FINREP), про що “Вісник НБУ” вже розповідав на своїх шпальтах у № 2 за 2012 рік.

Пілотну апробацію новий предмет пройшов упродовж другого семестру 2011/2012 навчального року у десятих

Борис Жебровський та Олена Щербакова.

класах тринадцяти шкіл Києва, Харкова, Черкаса, Донецької та Львівської областей. Програма і навчальні матеріали курсу було схвалено Інститутом інноваційних технологій та змісту освіти і включено до переліку курсів за вибором. Після отримання пілотним проектом винятково позитивних відгуків від учителів, учнів та незалежних фахівців Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України своїм наказом від 19 липня 2012 р. № 828 затвердило проведення дослідно-експериментальної роботи із впровадження курсу “Фінансова грамотність” на базі шкіл та вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації (технікумів і коледжів) упродовж семи років (2012–2019 рр.). Тож кількість учасників проекту значно збільшується: у поточному 2012/13 навчальному році експеримент уже охопив 2800 учнів у 68 школах, спеціальну підготовку пройшли більше півсотні вчителів, географія викладання курсу розширилася на 14 регіонів України.

Заступник міністра освіти і науки, молоді та спорту України Борис Жебровський на прес-конференції за-

значив, що факультативне викладання такого курсу в школах України стало можливим у результаті збільшення варіативної частини навчальних планів, завдяки чому кожен педагогічний колектив отримав значно більшу творчу свободу для реалізації власних авторських доробків чи впровадження світових предметних курсів. Аналогічні програми з підвищення фінансової грамотності запроваджено у школах багатьох країн, а тому впровадження такої ініціативи у вітчизняних навчальних закладах відповідає ідеї створення й участі в єдиному світовому освітньому просторі. Заступник міністра також наголосив, що міністерство лише вітатиме ті педагогічні колективи, які самі виявляють бажання приєднатися до цього експериментального курсу, котрий готує учнів до дорослого життя.

Освітянам імпонує філософія нового предмета “Фінансова грамотність”, оскільки в центрі його змісту — людина та її потреби. Вони зазначають, що фінансова грамотність передбачає розширення особистої свободи людини, яка стає дедалі більш незалежною від держави, сприяє подоланню наслідків горезвісного патерналізму (тобто переконання людей у тому, що держава й уряд за свій рахунок зобов’язані забезпечувати потреби громадян, брати на себе всі турботи про них). Обізнана людина, в тому числі у фінансовій сфері, є надійною цеглинкою у будові громадянського суспільства. Крім того, поглиблення фінансової грамотності й обізнаності українських громадян можна розглядати в руслі ініціатив Світового банку у відповідь на виклики глобалізованого суспільства.

У щойно розробленій Національній стратегії розвитку освіти України на 2012–2021 роки серед багатьох проблем, зокрема акцентується увага на недостатній відповідності освітніх послуг сучасним вимогам суспільства, зазначив директор Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Олександр Удод і в цьому контексті наголосив на практичній цінності курсу “Фінансова грамотність”. Він також назвав зразковими дії Націо-

Учасники прес-конференції зібрані за круглим столом.

нального банку щодо того, наскільки продумано, зважено, логічно забезпечується запровадження нового навчального предмета, в якому зацікавлені не тільки фінансовий сектор економіки, а й усе суспільство.

Навчальний курс “Фінансова грамотність” розроблено для школярів 15–16 років. Програма розрахована на 30 уроків упродовж повного академічного року (2 семестрів), складається з чотирьох блоків: “Вступ до власних фінансів”, “Заощадження та інвестування”, “Запозичення”, “Страховання та власний бюджет”. У Міносвіті зазначають, що протягом 2012/13 навчального року здійснюватиметься робота щодо вдосконалення навчально-методичного забезпечення викладання курсу, апробація підручників та посібників, моніторинг якості викладання курсу, анкетування учнів з метою визначення рівня засвоєння знань. Після узагальнення результатів семирічного експериментального курсу “Фінансова грамотність” порушуватиметься питання про внесення його до обов’язкової освітньої програми.

Перші зміни до навчального курсу вже було внесено за результатами аналізу реалізації піврічного пілотного проекту. Учителі-практики, які втілювали пілотний проект викладання фінансової грамотності у школах Києва, Черкаса, Донецчини і Львівщини, наголосили на високій зацікавленості учнів у підвищенні власної фінансової грамотності, усвідомленні ними практичної корисності отримуваних навичок і знань. Вчителі, у свою чергу, прагнуть підходити до викладання творчо, подавати інформацію у формі діалогу, а не лекції, обговорюючи приклади з власного позитивного чи негативного досвіду користування фінансовими продуктами та інструментами. Тетяна Вишневецька, вчитель школи № 221 м. Києва, була приємно вражена — чи не вперше у її педагогічній практиці міркування та побажання її та інших колег-учителів щодо поліпшення навчального курсу його розробники не тільки вислухали, а й оперативно врахували у доопрацьованому варіанті програми та навчально-методичних матеріалів.

У реалізації нового освітнього проекту важливою є участь Агентства США з міжнародного розвитку та проекту “Розвиток фінансового сектору”. Це дало змогу підготувати вчителів, надати їм необхідну науково-методичну допомогу, надрукувати і передати у школи три тисячі навчально-методич-

них комплектів (підручників, зошитів, посібників). Директор Регіональної місії Агентства США з міжнародного розвитку в Україні, Білорусі і Молдові Джед Бартон вважає, що очолювана ним організація відіграє радше роль каталізатора у запровадженні широкого спектра заходів у сфері фінансової грамотності, яка має сприяти побудові міцного фундаменту довіри споживачів до сучасної фінансової системи. Він переконаний, що фінансову грамотність слід поглиблювати всьому на-

селенню незалежно від віку, але почати важливо з молодого покоління, яке робить перші кроки у фінансовій діяльності. Адже молодь — майбутнє будь-якої країни, а освіта — це та основа, на якій громадяни і домогосподарства мають будувати власний добробут і своє забезпечене майбутнє.

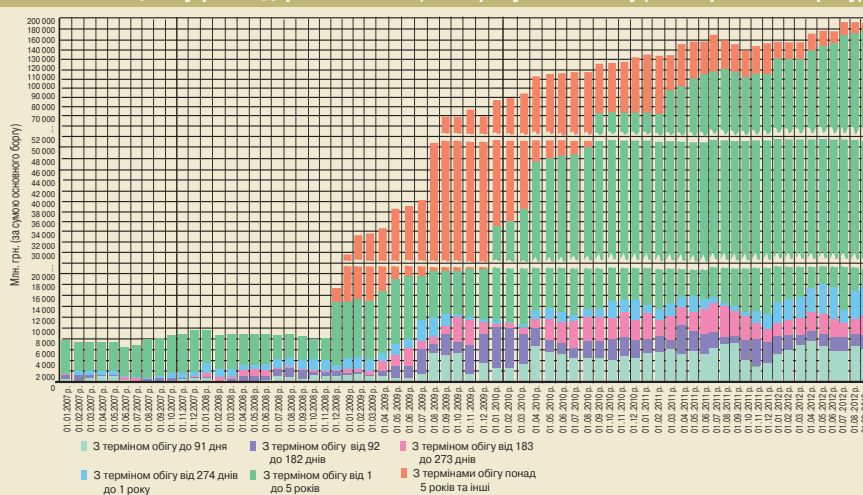
Юрій Матвійчук,

“Вісник НБУ”.

Фото надані прес-службою
Національного банку України.

Ринок державних цінних паперів України у серпні 2012 року

Обсяг облігацій внутрішніх державних позик, які перебувають в обігу (на 1 вересня 2012 року)

Обсяг розміщення облігацій внутрішніх державних позик за серпень 2012 року*

Період	Результати розміщення ОВДП, номінованих у гривні			Результати розміщення ОВДП, номінованих в іноземній валюті (долари США)		Результати розміщення ОВДП, номінованих в іноземній валюті (євро)	
	Кількість розміщених облігацій, номінованих у гривні, шт.	Обсяг розміщених облігацій, тис. грн.		Кількість розміщених облігацій, номінованих в іноземній валюті, шт.	Залучено коштів до державного бюджету, тис. дол. США	Кількість розміщених облігацій, номінованих в іноземній валюті, шт.	Залучено коштів до державного бюджету, тис. євро
		Усього	Залучено коштів до державного бюджету, тис. грн.				
Січень	402 410	386 567.47	386 567.47	1 860	1 860.47	0	0
Лютий	3 832 258	3 738 083.73	3 738 083.73	267 488	277 675.89	0	0
Березень	12 695 000	12 519 423.75	6 519 423.75	253 705	254 885.37	253 705	205 208.05
I квартал	16 929 668	16 644 074.95	10 644 074.95	523 053	534 421.73	253 705	205 208.05
Квітень	4 154 580	3 848 844.52	3 848 844.52	77 156	79 719.39	70 000	71 103.20
Травень	2 792 570	2 760 004.01	2 760 004.01	557 789	558 718.96	0	0
Червень	5 600 000	5 670 867.50	5 670 867.50	918 587	939 675.57	40 000	40 245.60
II квартал	12 547 150	12 279 716.03	12 279 716.03	1 553 532	1 578 113.92	110 000	111 348.80
I півріччя	29 476 818	28 923 790.98	22 923 790.98	2 076 585	2 112 535.65	363 705	316 556.85
Липень	600 000	600 000.00	600 000.00	22 202	22 211.52	0	0
Серпень	1 059 740	1 072 802.20	1 072 802.20	278 600	285 835.24	0	0
Вересень							
III квартал	1 659 740	1 672 802.20	1 672 802.20	300 802	308 046.76	0	0
Жовтень							
Листопад							
Грудень							
IV квартал							
Усього з початку року	31 136 558	30 596 593.18	24 596 593.18	2 377 387	2 420 582.42	363 705	316 556.85

*За станом на 01.09.2012 р.

Закінчення на с. 66.

Ринок державних цінних паперів України у серпні 2012 року

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик, номінованих у національній валюті, у серпні 2012 року											
Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція				Результати розміщення					Середньо-зважений рівень дохідності облігацій, %
		Встановлені обмеження на загальну кількість розміщення облігацій, шт.	Номинал облігацій, грн.	Розмір купона на одну облігацію, грн.	Термін погашення облігацій	Кількість розміщених облігацій, шт.	Усього	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. грн.	Встановлений рівень дохідності облігацій, %	Середньо-зважений рівень дохідності облігацій, %	
247	01.08.2012 р.	-	1 000	-	16.07.2014 р.	-	-	-	-	-	-
248	01.08.2012 р.	-	1 000	-	24.05.2017 р.	-	-	-	-	-	-
249	01.08.2012 р.	-	1 000	-	22.05.2019 р.	-	-	-	-	-	-
250	08.08.2012 р.	259 740	1 000	71.50	24.05.2017 р.	259 740	267 758.20	267 758.20	14.30	14.18	14.18
251	08.08.2012 р.	-	1 000	-	22.05.2019 р.	-	-	-	-	-	-
252	15.08.2012 р.	-	1 000	-	02.08.2017 р.	-	-	-	-	-	-
253	15.08.2012 р.	-	1 000	-	22.05.2019 р.	-	-	-	-	-	-
254	22.08.2012 р.	-	1 000	-	02.08.2017 р.	-	-	-	-	-	-
255	22.08.2012 р.	-	1 000	-	22.05.2019 р.	-	-	-	-	-	-
256	27.08.2012 р.	600 000	1 000	71.50	02.08.2017 р.	600 000	604 344.00	604 344.00	14.30	14.30	14.30
257	27.08.2012 р.	-	1 000	-	22.05.2019 р.	-	-	-	-	-	-
258	29.08.2012 р.	-	1 000	-	02.08.2017 р.	-	-	-	-	-	-
259	29.08.2012 р.	-	1 000	-	22.05.2019 р.	-	-	-	-	-	-
260	29.08.2012 р.	200 000	1 000	-	12.08.2015 р.	200 000	200 700.00	200 700.00	9.30	9.30	9.30
Разом						1 059 740	1 072 802.20	1 072 802.20			

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик, номінованих в іноземній валюті (долари США), у серпні 2012 року									
Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція			Термін погашення облігацій	Результати розміщення			Середньо-зважений рівень дохідності облігацій, %
		Встановлені обмеження на загальну кількість розміщення облігацій, шт.	Номинал облігацій, дол. США	Розмір купона на одну облігацію, дол. США		Кількість розміщених облігацій, шт.	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. дол. США	Встановлений рівень дохідності облігацій, %	
261	29.08.2012 р.	-	1 000	-	13.11.2013 р.	-	-	-	-
262	29.08.2012 р.	278 600	1 000	45.00	13.11.2013 р.	278 600	285 835.24	9.00	9.00
Разом						278 600	285 835.24		

Закінчення. Початок на с. 65.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України.

Основні показники діяльності банків України на 1 вересня 2012 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.01. 2010 р.	01.01. 2011 р.	01.01. 2012 р.	01.09. 2012 р.
1	Кількість банків за Державним реєстром банків	193	198	198	197	194	198	176
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	6	1	7	6	6	0	24
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	19	19	13	14	18	21	24
4	Кількість банків, що мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій	170	175	184	182	176	176	175*
4.1	Із них: з іноземним капіталом;	35	47	53	51	55	53	55
4.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	13	17	17	18	20	22	23
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	27.6	35.0	36.7	35.8	40.6	41.9	42.9
Активи, млн. грн.								
1	Активи, всього	340 179	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 102 582
1.1	Загальні активи (не скориговані на резерви під активні операції)	353 086	619 004	973 332	1 001 626	1 090 248	1 211 540	1 247 974
2	Готівкові кошти та банківські метали	11 430	18 313	20 668	21 725	26 749	27 008	28 430
3	Кошти в Національному банку України	15 280	19 120	18 768	23 337	26 190	31 310	29 795
4	Кореспондентські рахунки, відкриті в інших банках	18 535	26 293	40 406	51 323	67 596	78 395	73 299
5	Кредити надані	269 294	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	816 434
5.1	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання;	167 661	276 184	472 584	474 991	508 288	580 907	595 616
5.2	кредити, надані фізичним особам	77 755	153 633	268 857	222 538	186 540	174 650	163 253
6	Довгострокові кредити	157 224	291 963	507 715	441 778	420 061	426 430	398 533
6.1	Із них: довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	90 576	156 355	266 204	244 412	262 199	290 348	275 812
7	Прострочена заборгованість за кредитами	4 456	6 357	18 015	69 935	84 851	79 292	76 614
8	Вкладення в цінні папери	14 466	28 693	40 610	39 335	83 559	87 719	105 072
9	Резерви під активні операції банків	13 289	20 188	48 409	122 433	148 839	157 907	146 418
9.1	Відсоток виконання формування резерву	100.1	100.04	100.1	100.05	100.01	100.00	100.01
9.2	У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	12 246	18 477	44 502	99 238	112 965	118 941	108 656
Пасиви, млн. грн.								
1	Пасиви, всього	340 179	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 102 582
2	Капітал	42 566	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	163 301
2.1	У тому числі: сплачений зареєстрований статутний капітал	26 266	42 873	82 454	119 189	145 857	171 865	172 479
2.2	Частка капіталу в пасивах, %	12.5	11.6	12.9	13.1	14.6	14.7	14.8
3	Зобов'язання банків	297 613	529 818	806 823	765 127	804 363	898 793	939 281
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання;	76 898	111 995	143 928	115 204	144 038	186 213	179 511
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	37 675	54 189	73 352	50 511	55 276	74 239	78 970
3.2	Кошти фізичних осіб;	106 078	163 482	213 219	210 006	270 733	306 205	345 454
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	81 850	125 625	175 142	155 201	206 630	237 438	268 571
Довідково								
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	41 148	72 265	123 066	135 802	160 897	178 454	177 292
2	Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (H2), %	14.19	13.92	14.01	18.08	20.83	18.90	18.26
3	Доходи, млн. грн.	41 645	68 185	122 580	142 995	136 848	142 778	98 255
4	Витрати, млн. грн.	37 501	61 565	115 276	181 445	149 875	150 486	95 361
5	Результат діяльності, млн. грн.	4 144	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	2 893
6	Рентабельність активів, %	1.61	1.50	1.03	-4.38	-1.45	-0.76	0.40
7	Рентабельність капіталу, %	13.52	12.67	8.51	-32.52	-10.19	-5.27	2.73
8	Чиста процентна маржа, %	5.30	5.03	5.30	6.21	5.79	5.32	4.71
9	Чистий спред, %	5.76	5.31	5.18	5.29	4.84	4.51	3.89

* Із них один банк має ліцензію санаційного банку.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Спеціально для "Вісника НБУ"/

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у серпні 2012 року

Структура кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у серпні 2012 р. (в розрізі інструментів)

Показники	2012 р.	Відсотки	
		У тому числі за серпень	
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	100.00	
У тому числі через:			
– кредити "овернайт", надані через постійно діючу лінію рефінансування	21.35	34.28	
– кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	8.92	5.17	
– операції прямого РЕПО	69.73	60.55	
– інші короткострокові кредити	–	–	
– стабілізаційні кредити	–	–	
– інші довгострокові кредити	–	–	

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у серпні 2012 р.

Показники	2012 р.	Відсотки річні	
		У тому числі за серпень	
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, всього	8.23	8.03	
У тому числі за:			
– кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	8.72	8.81	
– кредитами, наданими шляхом проведення тендера	8.05	7.50	
– операціями прямого РЕПО (розрахунково)	8.10	7.64	
– за іншими короткостроковими кредитами	–	–	
– стабілізаційними кредитами	–	–	
– іншими довгостроковими кредитами	–	–	

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у серпні 2012 р.*

Показники	Відсотки річні	
	Серпень 2012 р.	
На міжбанківському ринку:		
за кредитами, наданими іншим банком**	17.3	
за кредитами, отриманими від інших банків**	17.3	
за депозитами, розміщеними в інших банках	18.0	
за депозитами, залученими від інших банків	18.4	
Фізичним та юридичним особам:		
за кредитами**	20.3	
за депозитами	14.1	

* За щоденною звітністю банків; відображено вартість кредитів (депозитів), фактично наданих (отриманих) банками.

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у серпні 2012 р.¹

Агрегати грошової маси	01.07.2012 р.		01.08.2012 р.		01.09.2012 р.	
	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.
Гроші поза банками						
M0, до початку року	104.0	7 691.1	104.6	8 807.6	104.2	8 093.8
M0 + переказані кошти в національній валюті						
M1, до початку року	102.6	7 997.4	104.0	12 578.2	102.4	7 576.5
M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти						
M2, до початку року	103.7	25 497.1	105.3	36 471.0	106.0	40 623.0
M2 + цінні папери власного боргу банків						
M3, до початку року	103.6	24 872.3	105.2	35 477.5	105.8	39 564.3

¹ Інформацію щодо темпів зростання грошової маси у січні – червні 2012 року опубліковано в № 8 (2012 р.) на стор. 55**Примітка.** Облікова ставка Національного банку України у серпні 2012 року не змінювалася і, починаючи з 23.03.2012 р., становить 7.5% річних.

Відповідно до постанови Правління НБУ від 19.06.2012 р. № 248 з 30 червня 2012 року встановлено такий порядок формування обов'язкових резервів банками України:

– на окремому рахунку в Національному банку України № 3203 "Кошти обов'язкових резервів, що перераховані банками" – у розмірі 50% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування;

– на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України – залишок суми обов'язкових резервів, сформованих згідно з установленими нормативами на відповідний період.

Обсяг обов'язкових резервів, який має зберігатися щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, повинен становити не менше ніж 50% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування.

Крім того, встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів:

строкові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб у національній валюті – 0; короткострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 9; довгострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 3; кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 0; кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 10; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у національній валюті – 0; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів в іноземній валюті (крім російських рублів) – 3; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у російських рублях – 0.

Поряд із цим, банкам дозволено зараховувати для покриття обов'язкових резервів, що формуються на окремому рахунку в Національному банку України № 3203 "Кошти обов'язкових резервів, що перераховані банками", придбані ними: цільові облігації внутрішніх державних позик України, випущені з метою залучення коштів для фінансування заходів, пов'язаних з підготовкою і проведенням чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні, у розмірі 50% від їхньої номінальної вартості; облігації внутрішніх державних позик, номінованих в іноземній валюті, у розмірі 10% від їхньої номінальної вартості в гривневому еквіваленті, розрахованому з огляду на офіційний курс гривні до іноземних валют, установлений Національним банком України на перше число місяця після закінчення попереднього звітного періоду резервування.

З 02.10.2009 р. за залишками коштів обов'язкових резервів, що перераховані банками на окремий рахунок у Національному банку України, Національний банк нараховує проценти в розмірі 30% від облікової ставки Національного банку України за умови дотримання банком порядку формування та зберігання обов'язкових резервів (постанова Правління НБУ від 29.09.2009 р. № 567).

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України.

Інформація з першоджерел/

Доповнення до Переліку осіб, які мають сертифікати Національного банку України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків¹, внесені у серпні – вересні 2012 р.

За станом на 15.09.2012 р.

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові тимчасового адміністратора або ліквідатора	Дата і номер рішення Комісії ² про надання сертифіката	Серія та номер сертифіката	Строк дії сертифіката / продовження терміну дії сертифіката	Застосування заходів впливу
1	Варещук Олег Петрович	30.08.2012 р., № 428	Серія В № 00263 (ліквідація)	30.08.2017 р.	
2	Лалін Олександр Вікторович	30.08.2012 р., № 429	Серія В № 00264 (ліквідація)	30.08.2017 р.	
3	Мельник Ярослав Сергійович	30.08.2012 р., № 430	Серія В № 00265 (ліквідація)	30.08.2017 р.	
4	Міліціян Оксана Іванівна	30.08.2012 р., № 431	Серія В № 00266 (ліквідація)	30.08.2017 р.	
5	Подеряко Андрій Григорович	30.08.2012 р., № 432	Серія В № 00267 (ліквідація)	30.08.2017 р.	
6	Поплавський Петро Петрович	30.08.2012 р., № 433	Серія В № 00268 (ліквідація)	30.08.2017 р.	
7	Ремез Сергій Григорович	30.08.2012 р., № 434	Серія В № 00269 (ліквідація)	30.08.2017 р.	
8	Лесейонок Віктор Валерійович	14.09.2012 р., № 435	Серія В № 00270 (ліквідація)	14.09.2017 р.	
9	Оксюковський Андрій Мечеславович	14.09.2012 р., № 436	Серія В № 00271 (ліквідація)	14.09.2017 р.	
10	Шевченко Андрій Миколайович	14.09.2012 р., № 437	Серія В № 00272 (ліквідація)	14.09.2017 р.	

¹ “Перелік осіб, які мають сертифікати Національного банку України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків” у повному обсязі за станом на 01.01.2012 р. опубліковано у № 2 (2012 р.) “Вісника НБУ” на стор. 62–70.

² Кваліфікаційна комісія Національного банку України з питань сертифікації тимчасових адміністраторів та ліквідаторів банків.

*Підготовлено управління припинення діяльності банків Генерального департаменту банківського нагляду
Національного банку України.*

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється
Національним банком України один раз на місяць (за серпень 2012 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	500.4718	16	434 LYD	100 лівійських динарів	631.1592
2	986 BRL	100 бразильських реалів	396.2620	17	484 MXN	100 мексиканських нових песо	60.2146
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	196.2580	18	496 MNT	10000 монгольських тугриків	59.4275
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	7.0270	19	554 NZD	100 новозеландських доларів	646.8134
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.8281	20	586 PKR	100 пакистанських рупій	8.4533
6	981 GEL	100 грузинських ларі	481.7382	21	604 PEN	100 перуанських нових сол	304.3213
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	103.0654	22	642 ROL	100 румунських лейв	214.4895
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	131.7672	23	682 SAR	100 саудівських ріялів	213.1410
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	197.5385	24	760 SYP	100 сирійських фунтів	12.4405
10	356 INR	1000 індійських рупій	144.4344	25	901 TWD	100 нових тайванських доларів	26.5614
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.6496	26	972 TJS	100 таджицьких сомоні	167.7580
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.6877	27	952 XOF	1000 франків КФА	15.0731
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	16.9527	28	152 CLP	1000 чилійських песо	16.5435
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	2837.4157	29	191 HRK	100 хорватських кун	130.1280
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	5.3092	30	255	100 доларів США за розр. із Індією	639.4400

* Курс встановлено з 01.08.2012 року.

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти						
			01.08.2012 р.	02.08.2012 р.	03.08.2012 р.	04.08.2012 р.	05.08.2012 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	840.9937	840.7999	842.2086	842.2086	842.2086	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1252.4525	1248.2275	1248.5017	1248.5017	1248.5017	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	1017.5684	1017.5684	1017.5684	1017.5684	1017.5684	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0096	0.0097	0.0096	0.0096	0.0096	
5	208 DKK	100 датських крон	131.9580	132.0889	132.6062	132.6062	132.6062	
6	840 USD	100 доларів США	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	
7	352 ISK	100 ісландських крон	6.6041	6.6337	6.6189	6.6189	6.6189	
8	124 CAD	100 канадських доларів	797.4822	797.8727	797.5558	797.5558	797.5558	
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.3283	5.3258	5.3233	5.3233	5.3233	
10	428 LVL	100 латвійських латів	1410.5159	1410.9073	1416.0077	1416.0077	1416.0077	
11	440 LTL	100 литовських літів	284.3663	284.6904	285.8016	285.8016	285.8016	
12	498 MDL	100 молдовських лейв	63.7253	63.7324	63.7228	63.7228	63.7228	
13	578 NOK	100 норвезьких крон	132.2994	133.1048	133.2724	133.2724	133.2724	
14	985 PLN	100 польських злотих	239.1864	239.4123	240.5049	240.5049	240.5049	
15	643 RUB	10 російських рублів	2.4819	2.4721	2.4627	2.4627	2.4627	
16	702 SGD	100 сингапурських доларів	642.6627	641.8408	642.2073	642.2073	642.2073	
17	792 TRL	100 турецьких лір	446.5030	444.5456	445.5754	445.5754	445.5754	
18	795 TMM	100 туркменських манатів	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	
19	348 HUF	1000 угорських форинтів	35.1997	35.0588	35.2522	35.2522	35.2522	
20	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.4196	0.4196	0.4196	0.4196	0.4196	
21	203 CZK	100 чеських крон	38.8779	38.7641	39.0663	39.0663	39.0663	
22	752 SEK	100 шведських крон	117.4614	118.1622	118.4084	118.4084	118.4084	
23	756 CHF	100 швейцарських франків	817.2633	818.2628	820.7051	820.7051	820.7051	
24	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	125.6427	125.5049	125.5299	125.5299	125.5299	
25	392 JPY	1000 японських єн	102.2451	102.1808	102.1126	102.1126	102.1126	
26	978 EUR	100 євро	981.8601	982.9791	986.8158	986.8158	986.8158	
27	960 XDR	100 СПЗ	1205.6098	1206.0955	1204.0334	1204.0334	1204.0334	
			16.08.2012 р.	17.08.2012 р.	18.08.2012 р.	19.08.2012 р.	20.08.2012 р.	21.08.2012 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	836.8620	838.1387	838.1387	838.1387	833.6262	834.2999
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1253.7959	1255.1448	1255.1448	1255.1448	1255.9338	1254.8842
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	1017.5684	1017.5684	1017.5684	1017.5684	1017.6980	1017.6980
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0096	0.0096	0.0096	0.0096	0.0096	0.0096
5	208 DKK	100 датських крон	131.8225	131.8388	131.8388	131.8388	132.4348	132.0430
6	840 USD	100 доларів США	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000
7	352 ISK	100 ісландських крон	6.6631	6.6553	6.6553	6.6553	6.6876	6.6731
8	124 CAD	100 канадських доларів	805.9307	808.5184	808.5184	808.5184	808.6071	808.0373
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.3565	5.3565	5.3565	5.3565	5.3580	5.3565
10	428 LVL	100 латвійських латів	1409.3948	1409.7393	1409.7393	1409.7393	1416.1948	1412.1502
11	440 LTL	100 литовських літів	284.1812	284.2506	284.2506	284.2506	285.5933	284.7367
12	498 MDL	100 молдовських лейв	64.1508	64.2018	64.2018	64.2018	64.2292	64.1920
13	578 NOK	100 норвезьких крон	134.4967	133.7686	133.7686	133.7686	134.5380	134.4372
14	985 PLN	100 польських злотих	240.0540	240.7251	240.7251	240.7251	241.6548	241.5753
15	643 RUB	10 російських рублів	2.5093	2.5056	2.5056	2.5056	2.5098	2.4965
16	702 SGD	100 сингапурських доларів	639.1901	638.9717	638.9717	638.9717	638.1675	637.0781
17	792 TRL	100 турецьких лір	443.2492	444.3410	444.3410	444.3410	443.2492	443.6348
18	795 TMM	100 туркменських манатів	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561
19	348 HUF	1000 угорських форинтів	35.1201	35.2549	35.2549	35.2549	35.3718	35.3851
20	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.4177	0.4177	0.4177	0.4177	0.4177	0.4177
21	203 CZK	100 чеських крон	39.3086	39.3971	39.3971	39.3971	39.4123	39.4756
22	752 SEK	100 шведських крон	119.2973	119.1859	119.1859	119.1859	119.1427	119.4014
23	756 CHF	100 швейцарських франків	816.9350	817.2027	817.2027	817.2027	820.9944	818.6003
24	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	125.6300	125.5514	125.5514	125.5514	125.7055	125.6649
25	392 JPY	1000 японських єн	101.1776	100.7867	100.7867	100.7867	100.6529	100.5049
26	978 EUR	100 євро	981.2207	981.4605	981.4605	981.4605	986.0964	983.1390
27	960 XDR	100 СПЗ	1204.5687	1203.9536	1203.9536	1203.9536	1206.5580	1204.9228

щодо іноземних валют, України щоденно (за серпень 2012 року)

Офіційний курс

	06.08.2012 р.	07.08.2012 р.	08.08.2012 р.	09.08.2012 р.	10.08.2012 р.	11.08.2012 р.	12.08.2012 р.	13.08.2012 р.	14.08.2012 р.	15.08.2012 р.
	840.1947	843.7396	846.6140	842.4611	844.7624	844.7624	844.7624	840.4954	843.7473	841.8276
	1242.9270	1244.5956	1252.8478	1250.0209	1249.1665	1249.1665	1249.1665	1246.7901	1254.5396	1256.1010
	1017.5684	1017.5684	1017.4389	1017.4389	1017.6980	1017.6980	1017.6980	1017.6980	1017.5684	1017.5684
	0.0096	0.0097	0.0096	0.0096	0.0096	0.0096	0.0096	0.0096	0.0096	0.0096
	131.5249	132.9517	133.5370	132.4614	132.1105	132.1105	132.1105	131.6863	132.5061	132.6404
	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000
	6.6293	6.6293	6.7027	6.6909	6.6814	6.6814	6.6814	6.6714	6.6893	6.6887
	796.8921	798.9128	801.0391	801.0533	803.9403	803.9403	803.9403	803.8892	806.0942	805.8896
	5.3209	5.3237	5.3269	5.3255	5.3304	5.3304	5.3304	5.3390	5.3415	5.3494
	1405.2302	1421.0160	1427.7643	1416.0800	1412.6709	1412.6709	1412.6709	1407.7875	1416.4243	1418.1203
	283.4635	286.5655	287.8850	285.5701	284.7599	284.7599	284.7599	283.8571	285.6396	285.9405
	63.7080	63.7019	63.6948	63.7040	63.7121	63.7121	63.7121	63.7716	63.8944	64.1405
	132.8009	133.8094	135.1015	134.9968	134.7706	134.7706	134.7706	134.8145	134.9834	135.2274
	239.3482	245.2481	245.3981	241.0504	241.7078	241.7078	241.7078	239.2768	241.6110	241.7886
	2.4567	2.5021	2.5243	2.5222	2.5390	2.5390	2.5390	2.5058	2.5079	2.5156
	641.5882	643.7563	644.4981	641.3115	641.5366	641.5366	641.5366	640.7568	642.2612	641.4341
	446.9758	449.0372	448.9249	446.2825	447.7521	447.7521	447.7521	446.6784	446.2900	445.7919
	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561
	35.0867	35.8940	35.8706	35.4772	35.5222	35.5222	35.5222	35.1417	35.3370	35.4352
	0.4196	0.4187	0.4187	0.4187	0.4187	0.4187	0.4187	0.4187	0.4177	0.4177
	38.7084	39.3296	39.5799	39.1696	39.1175	39.1175	39.1175	38.8852	39.2228	39.4287
	118.2099	118.6381	119.4436	119.1273	118.9344	118.9344	118.9344	119.4125	119.8193	119.6968
	814.8042	823.6523	827.3071	820.8595	818.6669	818.6669	818.6669	816.1393	821.1959	822.0611
	125.4300	125.3997	125.5459	125.6504	125.6895	125.6895	125.6895	125.6718	125.6233	125.6981
	102.1119	102.0160	101.8661	101.9876	101.8563	101.8563	101.8563	101.9665	102.0864	101.6363
	978.7428	989.4535	994.0095	986.0165	983.2189	983.2189	983.2189	980.1017	986.2563	987.2954
	1204.8374	1206.7383	1209.6658	1207.5970	1206.1083	1206.1083	1206.1083	1204.2602	1207.5952	1207.7083
	22.08.2012 р.	23.08.2012 р.	24.08.2012 р.	25.08.2012 р.	26.08.2012 р.	27.08.2012 р.	28.08.2012 р.	29.08.2012 р.	30.08.2012 р.	31.08.2012 р.
	839.0658	834.2853	834.2853	834.2853	834.2853	837.3937	830.7257	829.3051	829.5184	825.7634
	1260.0622	10262.8910	10262.8910	10262.8910	10262.8910	1268.2105	1263.8470	1262.0632	1266.3827	1267.4023
	1017.6980	1017.6980	1017.6980	1017.6980	1017.6980	1017.6980	1017.6980	1017.6980	1017.6980	1017.8276
	0.0096	0.0096	0.0096	0.0096	0.0096	0.0096	0.0096	0.0095	0.0095	0.0095
	133.4027	133.5815	133.5815	133.5815	133.5815	134.7030	134.4633	134.6438	134.5899	134.5828
	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000
	6.6977	6.7230	6.7230	6.7230	6.7230	6.7281	6.6091	6.5916	6.5640	6.5361
	810.9143	805.3166	805.3166	805.3166	805.3166	806.6260	807.4844	809.5582	808.5162	806.3712
	5.3519	5.3605	5.3605	5.3605	5.3605	5.3648	5.3695	5.3670	5.3497	5.3497
	1426.6409	1428.9367	1428.9367	1428.9367	1428.9367	1440.8751	1438.3497	1440.4160	1440.0716	1440.1636
	287.6998	288.1628	288.1628	288.1628	288.1628	290.5704	290.0611	290.4778	290.4083	290.3852
	64.1632	64.0937	64.0937	64.0937	64.0937	64.0547	64.0424	64.0542	64.0696	64.0870
	135.6414	135.3331	135.3331	135.3331	135.3331	136.6682	137.2890	137.5805	137.1244	137.7729
	244.5279	244.0982	244.0982	244.0982	244.0982	245.8541	245.5917	244.5532	241.2999	238.9063
	2.5009	2.5131	2.5131	2.5131	2.5131	2.5228	2.5080	2.4964	2.4905	2.4751
	639.3988	638.5372	638.5372	638.5372	638.5372	641.4432	639.0116	638.2599	637.5393	637.9753
	444.7793	444.9770	444.9770	444.9770	444.9770	445.5068	444.0359	443.8865	440.4084	437.4338
	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561
	36.0989	35.8935	35.8935	35.8935	35.8935	36.3021	36.0714	35.6951	35.3806	35.1447
	0.4177	0.4168	0.4168	0.4168	0.4168	0.4168	0.4159	0.4159	0.4159	0.4159
	40.0827	39.8498	39.8498	39.8498	39.8498	40.2876	40.3108	40.3964	40.4160	40.2393
	120.2700	119.2836	119.2836	119.2836	119.2836	120.7507	121.5485	121.7113	120.2665	120.1085
	827.1191	828.5191	828.5191	828.5191	828.5191	835.3717	833.9075	835.1054	834.9058	834.9088
	125.7192	125.8387	125.8387	125.8387	125.8387	125.7875	125.7152	125.8121	125.8183	125.8825
	100.5334	100.8585	100.8585	100.8585	100.8585	101.6702	101.4611	101.7306	101.6650	101.6569
	993.3700	994.9686	994.9686	994.9686	994.9686	1003.2814	1001.5229	1002.9616	1002.7219	1002.6419
	1209.0163	1210.6772	1210.6772	1210.6772	1210.6772	1215.8411	1214.6992	1214.6143	1215.5508	1216.5461

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Обращения Председателя Национального банка Украины **Сергея Арбузова**, Премьер-министра Украины **Николая Азарова**, Председателя Совета Национального банка Украины **Игоря Прасолова**, Министра финансов Украины **Юрия Колобова**, Министра экономического развития и торговли Украины **Петра Порошенко** в связи с выходом в свет 200-го номера журнала “Вісник Національного банку України”.

Людмила Патрикац. 200 номеров — и десятки открытий, сотни исследований, тысячи страниц мудрых мыслей...

Слова поздравлений.

Поздравления авторов и читателей журнала “Вісник Національного банку України” в связи с выходом в свет 200-го номера издания.

Александр Петрик, Андрей Даниленко. Инфляционное таргетирование после кризиса: международный опыт.

Исследованы теоретические и практические аспекты использования режима инфляционного таргетирования в зарубежных странах как эффективного инструмента обеспечения низкоинфляционной среды. Рассмотрены основные механизмы его внедрения в Украине.

Дмитрий Крохмалюк. Методы и модели финансового обеспечения устойчивого экономического развития.

Отчёт о Всеукраинской научно-практической конференции на эту тему, состоявшейся 5–8 сентября 2012 года в Севастопольском национальном техническом университете.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесённые в августе 2012 г.

Елена Заруцкая. Обоснование подхода к масштабному распределению банков Украины на основе структурно-функциональных групп.

Представлены результаты анализа финансового состояния банков с помощью нейронной сетевой модели кластеризации — самоорганизующейся карты Кохонена. Обоснованы преимущества группирования банков в зависимости от структурно-функциональных характеристик. Предложенный переход от группировки банков по размерам активов позволяет направлять банковский надзор на сферы повышенных рисков.

Наталья Изюмцева, Дарья Кац. Влияние корпоративной культуры на деятельность банковского учреждения.

Исследуется роль корпоративной культуры, отведенная ей в рамках современной интегрированной системы управления персоналом. Оценена взаимосвязь между корпоративной культурой и деятельностью банков, проанализирована взаимосвязь между уровнем удовлетворенности трудовых мотивов персонала и образцовыми показателями организационной культуры, обоснованы принципы корпоративной культуры, ориентированной на клиента.

Надежда Цыганова, Татьяна Шалыга. Дистанционный банкинг как инновационное конкурентное преимущество на рынке финансовых услуг.

Исследуются различные аспекты конкурентоспособности банков, механизм управления конкурентными преимуществами в условиях динамичного рынка, разные подходы к интегральной оценке преимуществ. Авторы делают вывод о повышении конкурентоспособности банковской услуги за счет её дистанциализации.

Борис Самородов. Мониторинг повышения рейтинга банка на основе оптимизации его финансовых показателей.

Поставлена и решена задача оптимизации финансовых показателей деятельности банка с целью поднятия его позиции в рейтинге надёжности группы банков-конкурентов. Задача решена с применением классического математического аппарата — регулярных методов оптимизации, подтверждена эффективность их использования в управлении финансовыми показателями деятельности банка.

Марина Гриценко. Университет банковского дела и пресс-служба НБУ — среди победителей конкурсов журнала “Банкирь”.

Сообщение о награждении лауреатов конкурсов “Лучшее учебное заведение по подготовке и переподготовке специалистов банковско-финансовой сферы — 2012”, “Лучшая PR-служба кредитно-финансового учреждения — 2012” и “Лидер в сфере автокредитования, автострахования и сопутствующих услуг — 2012” по версии журнала “Банкирь”.

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 сентября 2012 года.

Дополнения к Перечню лиц, имеющих сертификаты Национального банка Украины на право осуществления функций временного администратора и ликвидатора банков, внесённые в августе — сентябре 2012 г. (по состоянию на 15.09.2012 г.).

Елена Боришкевич. Международное движение капитала и проблемы внешней задолженности.

Рассмотрены основные тенденции в сфере миграции капитала на глобальном уровне. Определено, что архитектура современной финансовой системы провоцирует безответственное поведение как заёмщиков, так и кредиторов, что и привело к значительной задолженности в мировом масштабе. На этом фоне страны, сохранившие систему контроля капитала, продемонстрировали более высокую устойчивость во время финансового кризиса.

Алексей Пластун. Оценка реакции биржевых рынков на форс-мажорные ситуации.

Проанализирована реакция биржевых рынков на самые серьёзные форс-мажорные ситуации последних 20 лет. Систематизировав массив данных, автор определил причинно-следственные связи и сделал вывод о временной потере биржевыми рынками эффективности в результате экстраординарных событий. Разработан алгоритм действий трейдера в такой ситуации.

Рынок государственных ценных бумаг Украины в августе 2012 года.

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в августе 2012 года.

Структура кредитов, предоставленных Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, средневзвешенная процентная ставка по кредитам, предоставленным Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, процентные ставки банков по кредитам и депозитам в национальной валюте, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.09.2012 г.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за август 2012 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за август 2012 года).

О выпуске в обращение памятной монеты “Паралімпійські ігри”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 2 гривни, посвящённой XIV летним Паралимпийским играм, состоявшимся в Лондоне. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятных монет “Античне судноплавство”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятных монет номиналами 10 и 5 гривень, посвящённых античному периоду истории судоходства и судостроения на территории нашего государства. Фотоизображение аверса и реверса монет.

О выпуске в обращение памятных монет “1 800 років м. Судак”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятных монет номиналами 10 и 5 гривень, посвящённых одному из старейших городов Украины — Судак (в древности — Солдея, Сурож). Фотоизображение аверса и реверса монет.

О выпуске в обращение памятной монеты “Михайло Кравчук”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 2 гривни, посвящённой выдающемуся украинскому математику, педагогу и общественному деятелю Михаилу Кравчуку. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

Владимир Мищенко. Монография на вызовы современности.

Рецензия на монографию О.И.Скаска “Система контролю банківської діяльності в Україні: теорія та практика”, в которой детально рассмотрены сущность, цели и роль системы контроля банков, особенности её функционирования в Украине, а также предложена концепция её реформирования.

Юрий Матвийчук. Украинская молодежь овладевает финансовой грамотностью.

Сообщение о внедрении опытно-экспериментального образовательного проекта по повышению уровня финансовой грамотности украинской молодежи, реализуемого Министерством образования и науки, молодежи и спорта Украины в тесном сотрудничестве с Национальным банком Украины и Агентством США по международному развитию (USAID).

ANNOTATIONS

*Addresses of NBU Governor **Sergiy Arbuzov**, Prime Minister of Ukraine **Mykola Azarov**, Chairman of the NBU Council **Ihor Prasolov**, Minister of Finance of Ukraine **Yurii Kolobov**, and Minister of Economic Development and Trade of Ukraine **Petro Poroshenko** on the occasion of the publication of the 200th issue of the “Herald of the National Bank of Ukraine”.*

Liudmyla Patrikats. *200 issues — and tens of discoveries, hundreds of investigations, and thousands of pages of profound ideas...*

Congratulations.

Congratulations of authors and readers of the “Herald of the National Bank of Ukraine” on the occasion of the publication of the 200th issue of the magazine.

Oleksandr Petryk, Andrii Danylenko. *Post-crisis inflation targeting: international experience.*

Discussed are theoretical and practical aspects of inflation targeting as an effective instrument for creation of low inflation environment, which is used in foreign countries. Considered are basic mechanisms of its implementation in Ukraine.

Dmytro Krokhmaluk. *Methods and models of the financial provision of the stable economic development.*

Report on the All-Ukrainian theoretical and practical conference “Methods and models of the financial provision of the stable economic development” held on September 5–8, 2012 in the Sevastopol National Technical University.

Amendments to the State Register of Banks made in August 2012.

Olena Zarutka. *Substantiation of an approach to large-scale breakdown of Ukrainian banks on the basis of structural and functional groups.*

Presented are the results of the analysis of banks’ financial state by the instrumentality of the neuron network model of clusterization — a Kohonen self-organizing map. Substantiated are advantages of banks grouping depending on structural and functional descriptions. The offered transition from banks grouping by asset sizes makes it possible to send bank supervision to the spheres of heightened risks.

Natalia Iziumtseva, Daria Kats. *Impact of corporate culture on banking institution activities.*

Discussed is a role of corporate culture in the modern integrated system for human resource management. The authors consider the relationship between corporate culture and banks’ activities, discuss the relationship between the level of satisfaction of labor motives of the staff and exemplary indicators of organizational culture, and grounds principles of the customer-oriented corporate culture.

Nadia Tsyhanova, Tetiana Shalyha. *Distance banking as innovative competitive advantage on the financial services market.*

Discussed are different aspects of banks’ competitiveness, the mechanism for competitive advantages management in dynamic market environment, and different approaches to integral assessment of advantages. The authors make a conclusion that it is possible to increase the competitiveness of a banking service at the expense of its dissociation.

Borys Samorodov. *Monitoring of an increase in bank rating on the basis of optimization of its financial indicators.*

Considered is the problem of optimization of financial indicators of bank’s activities in order to increase bank’s position in the reliability rating of a group of banks-competitors. The author solved the problem using instrumentality of the classic mathematical tool viz. regular optimization methods, having confirmed the efficiency of their use for bank’s financial indicators management.

Maryna Hrytsenko. *NBU Banking University and NBU Press Service are among the winners of contests held by the Ukrainian magazine “The Banker”.*

Information about awarding of laureates of contests “The best educational institution for training and retraining of banking sphere specialists — 2012”, “The best press service of a lending and financial institution — 2012”, and “The leader in the sphere of car lending, car insurance and related services — 2012” according to the version of the Ukrainian magazine “The Banker”.

Main indicators of activities of Ukrainian banks as of 1 September 2012.

Amendments to the List of officials that have NBU certificates entitling them to be interim administrators and bank liquidators made in August — September 2012 (as of 15 September 2012).

Olena Boryshkevych. *International flows of capital and problems of external indebtedness.*

Considered are main trends in the sphere of capital migration at the global level. The author revealed that the architecture of the modern financial system provokes irresponsible behavior of both lenders and borrowers, which resulted in the sizable indebtedness on a global scale. Against this background, the countries that held the system of capital control demonstrated higher firmness during the financial crisis.

Oleksii Plastun. *Assessment of the stock markets reaction to force majeure.*

Discussed is the reaction of stock markets to the most considerable force majeure during the last 20 years. Having systematized the data file the author determined cause-and-effect relations and concluded that stock markets temporarily lost their efficiency during extraordinary events. Suggested is the algorithm of trader’s actions in such circumstances.

Government securities market in Ukraine in August 2012.

Major monetary parameters of the monetary market of Ukraine in August 2012.

Volumes of NBU credits for support of banks’ liquidity, average weighted interest rates on NBU credits for support of banks’ liquidity, interest rates of banks on national currency credits and deposits, dynamics of money supply growth as of 1 September 2012.

Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies established monthly by the National Bank of Ukraine (in August 2012).

Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies established daily by the National Bank of Ukraine (in August 2012).

Putting into circulation the commemorative coin “Paralympic Games”.

Official report on putting into circulation and numismatic description of the 2 hryvnia commemorative coin dedicated to the XIV Paralympic Games held in London. The photos of the coin obverse and reverse are given.

Putting into circulation the commemorative coin “Antiquity Navigation”.

Official report on putting into circulation and numismatic description of the 10 and 5 hryvnia commemorative coins dedicated to the ancient period of navigation and shipbuilding on the territory of Ukraine. The photos of the coins obverses and reverses are given.

Putting into circulation the commemorative coin “1 800 Years of the Town of Sudak”.

Official report on putting into circulation and numismatic description of the 10 and 5 hryvnia commemorative coins dedicated to Sudak, one of the oldest towns in Ukraine (in ancient times, the town has been named Soldaia and Surozh). The photos of the coins obverses and reverses are given.

Putting into circulation the commemorative coin “Mykhailo Kravchuk”.

Official report on putting into circulation and numismatic description of the 2 hryvnia commemorative coin dedicated to Mykhailo Kravchuk, outstanding Ukrainian mathematician, educator and public figure. The photos of the coin obverse and reverse are given.

Volodymyr Mishchenko. *Meeting a challenge of the present.*

Review of the monograph “Banking inspection system in Ukraine: theory and practice” by O.I. Skasko. In the monograph, considered are the essence, goals and role of the banking inspection system, peculiarities of its operation in Ukraine, and also proposed is a conception of its reformation.

Yurii Matviichuk. *Ukrainian youth achieve financial competence.*

Report on launching of a test educational project aimed at an increase in financial competence of the Ukrainian youth. The project is carried out by the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine in close cooperation with the National Bank of Ukraine and the United States Agency for International Development (USAID).